

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN PROGRAMI

**2008 EKONOMİK KRİZİNİN AVRUPA BİRLİĞİ
ÜYESİ ÜLKELERE VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ:
EKONOMETRİK BİR ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMET KIRCI

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÇAĞLAR DOĞRU

ANKARA
2019

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN PROGRAMI

**2008 EKONOMİK KRİZİNİN AVRUPA BİRLİĞİ
ÜYESİ ÜLKELERE VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ:
EKONOMETRİK BİR ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet KIRCI

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar DOĞRU

ANKARA

2019

KABUL VE ONAY

Muhammet KIRCI tarafından hazırlanan “2008 Ekonomik Krizinin Avrupa Birliği Üyesi Ülkelere ve Türkiye’ye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz ” başlıklı bu çalışma, 16.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr.Öğr.Üyesi Cavit ELGEZDİ -Başkan

Dr.Öğr.Üyesi Çağlar DOĞRU - Danışman

Dr.Öğr.Üyesi Berrin Arzu EREN - Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklamasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerde erişime açılabilir.

16.01.2019

Muhammet KIRCI

**Canım Anneme ve
Saygıdeğer Babama...**

ÖZET

Kırcı, Muhammet “2008 Ekonomik Krizinin Avrupa Birliği Üyesi Ülkelere Ve Türkiye’ ye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kriz, belirsizlik ve zarar görme ihtimalini işaret eden bir kavramdır. Krizin riski, önceden bilinmeyen veya tahmin edilmeyen makro düzeyde devlet, mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar doğurmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda meydana gelen olayları kriz olarak isimlendirmek doğru olacaktır. Ancak ekonomide ortaya çıkan her probleme kriz demek doğru değildir. Bu nedenle var olan ya da derinleşen ekonomik krizlerin nedenlerini anlayarak etkilerini azaltmak gibi amaçlar doğrultusunda, krizin boyutunu ve ölçülmesini ifade etmekte ekonomik büyüme oranı kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, küresel ekonomik krizin belirleyicisi olabileceği düşünülen makroekonomik göstergeler panel veri analizi yöntemi ile incelenmiştir. Avrupa Birliği ve aday ülke Türkiye ile 29 ülkenin dâhil edildiği çalışma 2000-2017 yıllarını kapsamaktadır. Bir bağımlı ve yedi açıklayıcı değişken ile oluşturulan modeller, ekonometrik bir program ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre ekonomik büyüme oranı, gayri safi yurt içi hasıla, mal ve hizmet ihracatı, yurtiçi tasarruflar ve gayri safi sabit sermaye oluşumu ile pozitif; işsizlik oranı ve enflasyon oranı ile negatif yönlü ilişki içerisindedir. Pozitif yönlü ilişki karşısında ekonomik büyüme oranının arttığı, negatif yönlü ilişkide ise ekonomik büyüme oranının azaldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelime: Ekonomik Kriz, Avrupa Birliği, Ekonomik Büyüme, Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu

ABSTRACT

2008 Economic Crisis influence to European Union States and Turkey:” An econometric analysis”

Crisis is a concept that points to the possibility of uncertainty and loss. The unknown or unpredictable risk of the crisis will have serious impact on states at the macro level, and on the firms at the micro level. It would be right to define events as a crisis. that occurred suddenly and unexpectedly. For this reason, economic growth rate is one of the variables used in order to understand the reasons of the existing and deepening economic crises and to reduce the impact. In this paper, microeconomic indicators which are thought to be the determinants of the global economic crisis are examined by panel data analysis method. Study includes European Unions and candidate countries with Turkey covers the period 2000-2017. Models with a dependent and seven explanatory variables were analyzed by an econometric program.

According to the results of the analysis, economic growth rate is negatively related with gross domestic product, exports of goods and services, domestic savings and gross fixed capital formation, positive unemployment rate and inflation rate.

It was observed that the economic growth rate increased in the face of the positive direction relationship and the economic growth rate decreased in the negative direction relationship.

Key Words: Economic Crisis, European Union, Economic Growth, Gross Fixed Capital Formation

İÇİNDEKİLER

ADAMA SAYFASI.....	I
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	II
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	V
TABLOLAR.....	VII
ŞEKİLLER.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ KAVRAMI, EKONOMİK VE FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ VE TARİHSEL SÜREÇTE YAŞANAN KRİZLER

1.1.Kriz Kavramı Ve Kriz Türleri.....	4
1.1.1. Kriz Kavramı.....	4
1.1.2 Ekonomik ve Finansal Kriz Türleri.....	5
1.1.2.1. Ekonomik Krizler.....	5
1.1.2.1.1. Reel Sektör Krizleri	5
1.1.2.1.2. Finansal Krizler	5
1.1.2.2. Finansal Krizler	5
1.1.2.2.1. Para Krizleri.....	5
1.1.2.2.2. Bankacılık Krizleri.....	6
1.1.2.2.3. Borsa Krizleri	6
1.1.2.2.4. Dış Borç Krizleri	7
1.2. Tarihsel Süreçte Yaşanan Krizler.....	7
1.2.1. 1929 Büyük Ekonomik Krizi	7
1.2.2. 1973 Petrol Krizi.....	10
1.2.3. 1994 Meksika Krizi.....	12
1.2.4. Güneydoğu Asya Mali Krizi	13
1.2.5. Rusya Krizi	14
1.2.6. 2008 Ekonomik Krizi.....	15
1.3. Literatür Özeti.....	19

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE 2008 EKONOMİK
KRİZİNİN ETKİLERİ

2.1. AB Üyesi Ülkelerde 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	23
2.1.1 Almanya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	23
2.1.2 Avusturya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	24
2.1.3 Belçika'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri.....	26
2.1.4 Çek Cumhuriyeti'nde 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri.....	28
2.1.5 Danimarka'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri.....	29
2.1.6 Estonya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	30
2.1.7 Finlandiya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	32
2.1.8 Fransa'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	33
2.1.9 GKRY'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	35
2.1.10 Hırvatistan'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	37
2.1.11 Hollanda'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	38
2.1.12 Birleşik Krallık'ta 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	40
2.1.13 İrlanda'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	42
2.1.14 İspanya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	43
2.1.15 İsveç'te 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	45
2.1.16 İtalya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	46
2.1.17 Letonya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	48
2.1.18 Litvanya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	49
2.1.19 Lüksemburg'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	51
2.1.20 Macaristan'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	53
2.1.21 Malta'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	54
2.1.22 Polonya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	56
2.1.23 Portekiz'de 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	57
2.1.24 Slovakya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	59
2.1.25 Slovenya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	60
2.1.26 Yunanistan'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	62
2.1.27 Bulgaristan'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	63
2.1.28 Romanya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	65

2.1.29 Türkiye’de 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri	66
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE’DE 2008 EKONOMİK KRİZİNİN ETKİLERİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLERİN PANEL VERİ YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

3.1 Metodoloji.....	69
3.1.1. Uygulamanın Amacı.....	69
3.1.2. Kullanılan İstatistikî Yöntemler	69
3.1.2.1. Panel Veri Yöntemi.....	69
3.1.2.2. Model Tahmini Öncesi Sınamalar.....	72
3.1.2.3. Model Tahmini Sonrası Sınamalar.....	73
3.1.3. Veri Seti	76
3.1.4. Analizde Kullanılan Değişkenler	77
3.2. Analiz.....	78
3.2.1. Analizde Kullanılan Değişkenlerin İstatistiksel Özelliklerinin Belirlenmesi.....	79
3.2.2. Panel Veri Analizi.....	83
3.2.3. Panel Veri Analizinin Yorumlanması.....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BO: Büyüme Oranı

DB: (World Bank) Dünya Bankası

DW: Durbin Watson

EO: Enflasyon Oranı

FED (Federal Reserve System) : Federal Rezerv Sistemi

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

G8: Sekizler Grubu

GSSO: Gayri Safi Sabit Sermaye Oranı

IMF: (International Monetary Fund) Uluslararası Para Fonu

İO: İşsizlik Oranı

KBG: Kişi Başına Gelir

MHih: Mal ve Hizmet İhracatı

OAPEC (Organization Of Arab Petroleum Exporting Countries) : Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri

TDK: Türk Dil Kurumu

YT: Yurtiçi Tasarruf

TABLULAR

Tablo 1: Almanya'nın Ekonomik Göstergeleri	23
Tablo 2: Avusturya'nın Ekonomik Göstergeleri	25
Tablo 3: Belçika'nın Ekonomik Göstergeleri	26
Tablo 4: Çek Cumhuriyeti'nin Ekonomik Göstergeleri	28
Tablo 5: Danimarka'nın Ekonomik Göstergeleri.....	29
Tablo 6: Estonya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	31
Tablo 7: Finlandiya'nın Ekonomik Göstergeleri	32
Tablo 8: Fransa'nın Ekonomik Göstergeleri	34
Tablo 9: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Ekonomik Göstergeleri	35
Tablo 10: Hırvatistan'ın Ekonomik Göstergeleri.....	37
Tablo 11: Hollanda'nın Ekonomik Göstergeleri.....	39
Tablo 12: Birleşik Krallık'ın Ekonomik Göstergeleri	40
Tablo 13: İrlanda'nın Ekonomik Göstergeleri	42
Tablo 14: İspanya'nın Ekonomik Göstergeleri	44
Tablo 15: İsveç'in Ekonomik Göstergeleri.....	45
Tablo 16: İtalya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	47
Tablo 17: Letonya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	48
Tablo 18: Litvanya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	50
Tablo 19: Lüksemburg'un Ekonomik Göstergeleri.....	51
Tablo 20: Macaristan'ın Ekonomik Göstergeleri.....	53
Tablo 21: Malta'nın Ekonomik Göstergeleri.....	55
Tablo 22: Polonya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	56
Tablo 23: Portekiz'in Ekonomik Göstergeleri.....	58

Tablo 24: Slovakya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	59
Tablo 25: Slovenya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	61
Tablo 26: Yunanistan'ın Ekonomik Göstergeleri.....	62
Tablo 27: Bulgaristan'ın Ekonomik Göstergeleri.....	64
Tablo 28: Romanya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	65
Tablo 29: Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri.....	67
Tablo 30: F Testi, Breusch-Pagan LM Testi ve Hausman Testi Hipotezleri.....	72
Tablo 31: Ardışık bağımlılık Hipotez Karar Tablosu.....	75
Tablo 32: Ardışık bağımlılık ve d İstatistiği Tablosu.....	76
Tablo 33: Avrupa Birliği Üye Ülkeler ve Türkiye.....	77
Tablo 34: Analizde Yer Alan Değişkenler Tablosu.....	78
Tablo 35: Tanımlayıcı İstatistikler.....	79
Tablo 36: İkili Korelasyon Matrisi (29 Ülke).....	79
Tablo 37: Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları.....	80
Tablo 38: Birim Kök Testi Sonuçları.....	81
Tablo 39: Birinci Fark Alınması Sonrasında Birim Kök Testi Sonuçları.....	82
Tablo 40: Kurgulanan Alternatif Modeller.....	83
Tablo 41: Hausman Testi Sonuçları.....	83
Tablo 42: Değişen Varyans ve Ardışık Bağımlılık Test Sonuçları (SE Modelleri).....	84
Tablo 43: Değişen Varyans ve Ardışık Bağımlılık Test Sonuçları (RE Modelleri).....	84
Tablo 44: Model Sonuç Tablosu	87

ŞEKİLLER

Şekil 1: Ardışık Bağımlılık d İstatistiği Göstergesi	75
Şekil 2: 1. Model İçin Ardışık Bağımlılık d-İstatistiği Göstergesi.....	85
Şekil 3: 2. 3. ve 4. Modeller İçin Ardışık Bağımlılık d-İstatistiği Göstergesi.....	85
Şekil 4: 5. Model İçin Ardışık Bağımlılık d-İstatistiği Göstergesi.....	86

GİRİŞ

Dünyanın her yerinde baş gösteren bir kriz mali kriz olarak değil de küresel ekonomik kriz olarak nitelendirilmelidir. Özellikle finansal sektörde ortaya çıkan krizler kanser hücreleri gibi yayılım göstererek reel sektöre oradan da ekonominin tüm kanallarına yayılmaktadır. 21. yüzyıl dünya ekonomileri bütünleşmiş durumda olduğu için bir ulusal ekonomide patlak veren kriz, bütün dünya ekonomilerine sıçrayarak şiddetli etkilerini göstermektedir. Dünya ilk küresel ekonomik kriz ile 1929 yılında tanışmıştır. Daha sonrasında 1970 ve 1980'lerde bu krizler devam etmiştir. Bu süreç, 1990 yılından günümüze kadar da önemli küresel ekonomik krizlerle devam etmiştir. Bunlara örnek olarak 1994-95 yılı Meksika krizi, 1997 yılı Güneydoğu Asya krizi 1998 yılı Rusya krizi, 1999 yılı Arjantin krizi ve 2008-11 yılları Mortgage krizi verilebilir. Geçmişten beri küresel ekonomik krizlerinden en çok hasarı gelişmekte olan ekonomiler görmüştür ve gelişmiş ekonomiler krizin faturasını bu ülkelere yüklemiştir. Ancak, Mortgage krizi bu fikrin tam tersi bir etki yaratarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan tüm ülkeleri özellikle de Avrupa Birliği ülkelerini derinden etkilemiştir.

M. El Erian 'Piyasalar Çarpışınca' adlı eserinde şu alıntıyı yapmaktadır: "*Finans ekonomisi ortamı, ortaçağda tıbbın durumuna benziyor. O dönemde tıp, iyileştirdiğinden daha fazla hastanın ölümüne yol açıyordu*" (El Erian, 2009: 102-103). Krugman ise, 'Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz' eserinde tüm Asya ve Latin Amerika ülkelerinde kendisini gösteren küresel ekonomik krizleri incelemiş ve "*Bu krizler tıpkı hastalıklar gibi antibiyotiklere karşı direnç kazanmıştı, Büyük Bunalım' a neden olan kronik ekonomik rahatsızlar geri dönüyordu*" yargısına ulaşmıştır (Krugman, 2010: ix). Son yaşanan 2008-2011 küresel ekonomik kriz de bizlere böyle bir ortamı andırmaktadır.

2008-11 yılları arasında yaşanan Mortgage küresel ekonomik kriz, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 'nde ilk olarak inşaat sektöründe ortaya çıkmış ve kısa sürede de yayılarak tüm ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Dünyada 2007 yılının son çeyreğinde başlayan ve etkisini 2008 yılında göstermeye başlayarak hızla yayılan küresel ekonomik krizin bütün ülkeleri derinden etkileyerek tüm dengeleri değiştirdiği söylenebilir. ABD'de yaşanan 2008 Ekonomik Krizi, uzmanlar tarafından Büyük Buhran olarak nitelendirilen ve etkileri yıllarca süren ekonomik kriz ile karşılaştırılmıştır. 1929' da yaşanan Büyük Buhran dâhil, diğer krizlerden oldukça

farklıdır ve hatta dünyada bugüne kadar yaşanan ilk gerçek küresel krizdir. 2008 Mortgage krizi, küresel kapitalizmin ülke çıkarları söz konusu olduğu zaman ulusallaşma karşısında yenik düştüğünü ve ülkeler kendi çıkarları söz konusu olduğunda, ekonomik ve siyasi kararlarına devletçi taraflarını daha fazla yansıttığını ortaya çıkarmıştır. Gelişmiş ülkelerin piyasalara yapmış olduğu müdahaleleri, kurtardıkları ve devletleştirdikleri kurumları ise bunun bir göstergesidir.

Mortgage kriz süresince uluslararası bankacılık sisteminde peş peşe iflasların görüldüğü, finansal sistemlerin temelden sarsıldığı ve ekonomiye müdahale etmeyi olumsuzlukların başlıca nedeni olarak gören sayan ülkelerin dahi krizden kurtuluş için yüksek maliyetlere katlanıldığı ve ardı ardına ekonomik politikaların yürürlüğe konulduğu görülmektedir. Bizi bu konuyu çalışmaya iten esas sebep bu olmakla birlikte, konunun asıl ilgi çeken tarafı bu krizin ortaya çıkardığı sonuçlar olmuştur. Başka bir deyişle, ABD' de başlayan ancak dünya ekonomisini derinden sarsarak durgunluğa iten, durgunluğun yansıması olarak istihdamı azaltan, tüketici fiyatlarını arttıran ve diğer bütün ekonomik veriler açısından da negatif sonuçlar doğuran krizin temel neden veya nedenler nelerdir? sorusunu cevaplama isteği olmuştur.

Küresel krizin meydana getirdiği sonuçlar itibariyle alınan mortgage kredileri ödenemez hale gelmiş ve iç talebin kısılmasıyla birlikte Dünya genelinde milyonlarca işçinin işsiz kalmasına da neden olmuştur. Bunun temel nedeni, Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinin dünya ekonomisi içerisinde almış olduğu paydır. Ayrıca dünya ekonomisindeki bulunduğu konumda unutulmamalıdır.

Çalışmamızda araştırma aşamasında temel kaynak olarak uluslararası ve ulusal literatürler taranmış, konu ile ilgili ele alınan makaleler, kitaplar ve tez konuları incelenmiştir. Özellikle konu hakkında yazılan kitaplar da çalışmamız belirtilmiş olup, referans gösterilmiştir. Ayrıca konu hakkında yazılmış olan makaleler de tezimizin yazımında önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Çalışmamız daha önceki çalışmalardan, 2000-2017 yılları arasını ele alması ile Küresel Mali Krizin hemen öncesinde ve hemen sonrasında yapılması ile kriz öncesi ve sonrası etkilerin de görülmesine imkân sunan bir zaman dilimini kapsaması ve daha fazla gözlem sayısı içermesi ile farklılık göstermektedir.

Çalışmada küresel ekonomik kriz süresince ekonomik büyümeyi etkilediği düşünülen belirleyicilerin hangi yönde etki gösterdiği Avrupa Birliği (AB) ülkeleri bazında

incelenmiştir. AB’de kriz düzeyi, kriz profili ve hangi ülkelerde küresel ekonomik krizin ön planda olduğu mevcut verilerin imkân tanıdığı ölçüde belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile 2008 küresel ekonomik krizin oluşma ve bitiş evresindeki etkenlerinin belirlenmesinin, ekonomik kriz ile mücadelede ciddi derecede bir öneme sahip olduğu ve gelecekteki araştırmacılara yardımcı olacağı düşünülmektedir. Çalışma üç bölüm etrafında yapılandırılmış olup genel seyir şu şekildedir;

Birinci bölümde, kriz kavramı detaylı şekilde açıklandıktan sonra ekonomik ve finansal kriz olmak üzere iki başlıkta sınıflanan farklı kriz çeşitleri ele alınarak her biri için teorik bir çerçeve çizilmiştir. Buna ek olarak tarihsel süreçte yaşanan krizler ele alınarak detaylı şekilde anlatılmıştır. 2008 küresel ekonomik kriz ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar, elde edilen önemli bulgular ve kullanılan değişkenler de dikkate alınarak bu bölümde yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü, Avrupa Birliği üyesi olan 29 ülkede ve aday ülkelerden olan Türkiye’de yani ülkeler bazında krizin ekonomi üzerindeki etkisi ve bu etkinin kriz üzerindeki seyrini nasıl değiştirdiği anlatılmıştır. Bu seyir 2003 ve 2013 yılları arasında ekonominin temel belirleyicilerinden olan işsizlik oranı, enflasyon oranı, kişi başına gelir, mal ve hizmet ihracatı ve gayri safi sabit sermaye oluşumu değişkenleri ile yapılmıştır. Üçüncü ve son bölüm ise analiz kısmını oluşturmaktadır. Öncelikle analizde kullanılacak yöntem ve testler açıklanarak, uygulama kısmının metodolojisi belirlenmiştir. Literatür taramasında tespit edilen ve analize konulmasına karar verilen değişkenler ayrı ayrı incelenerek ekonomik büyüme ile ilişkileri ortaya konulmuştur. Söz konusu değişkenler için hazırlanan veri seti, 29 gelişmiş ve gelişmekte olan ekonominin 2000-2017 dönemini kapsamaktadır. Oluşturulan alternatif modeller, panel veri yöntemi ile tahmin edilmiş ve elde edilen tahmin sonuçları, literatür ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ KAVRAMI, EKONOMİK VE FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ VE TARİHSEL SÜREÇTE YAŞANAN KRİZLER

1.1.Kriz Kavramı Ve Kriz Türleri

Genel olarak Kriz kelimesinin etimolojik değerlendirmesinin de ele alındığı bu bölümün alt başlıklarında, “kriz”in sınıflandırılması yapılmış ve alt başlıklar halinde çeşitleri açıklanmıştır.

1.1.1. Kriz Kavramı

Kriz birçok bilim dalında ve günlük yaşamda sıkça kullanılan bir kavramdır. ‘Kriz’ kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında Yunanca ve Latinceye dayandığı görülmektedir. Yunanca ‘Krinein’, kökünden gelen ‘Krisis’ kelimesi, hem Yunancada hem de Latince “karar vermek” anlamına gelmektedir (Balkı, 2012).

Kriz kelimesi tarihte ilk defa 17. yüzyılda Oxford İngilizce Sözlüğü ’nde “bir şeyin gelişmesinde yaşamsal önemdeki kesin aşama, dönüm noktası, daha iyi ya da daha kötü bir değişimin yakın olduğu durum” şeklinde tanımlanmıştır. 19. yüzyıl itibarıyla ise bir rahatsızlık ve gerilim dönemini de içine alacak şekilde, geniş haliyle ele alınmıştır (Taşdemir, 2013).

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlüğü’ ne göre ‘kriz’ kelimesinin anlamlarına bakıldığında altı farklı anlam görülmektedir. Bu altı farklı anlam şu şekildedir: “bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, akse”, “bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım”, “bir şeyin çok kıt bulunması durumu”, “bir şeye duyulan ani ve aşırı istek”, “iktisadi çöküntü”, “bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran” (*Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü*, 2017).

TDK’nin işaret ettiği anlamlardan beşincisi olan (iktisadi çöküntü) anlamı irdelemekte fayda vardır. Kriz, belirsizliği ve zarar görme ihtimalini işaret eden bir kavramdır. Krizin riski, önceden bilinmeyen veya tahmin edilmeyen makro düzeyde devlet, mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar doğurmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda meydana gelen olayları kriz olarak isimlendirmek doğru olacaktır. Ancak ekonomide ortaya çıkan her probleme kriz demek doğru değildir (Çelik, 2014).

İktisadi çöküntü anlamındaki kriz, aşağıda daha geniş bir şekilde türleriyle birlikte incelenecektir.

1.1.2 Ekonomik ve Finansal Kriz Türleri

Ekonomik ve finansal krizler, türleriyle birlikte alt başlıklar halinde bu bölüm altında incelenecektir. Ekonomik kriz türü olan reel sektör krizi; finansal kriz türleri olan para krizleri, bankacılık krizleri, borsa krizleri ve dış borç krizleri aşağıda ayrıca ele alınacaktır.

1.1.2.1. Ekonomik Krizler

1.1.2.1.1. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör krizleri; mal ve hizmet piyasalarındaki krizler ve işgücü piyasasındaki işsizlik krizleri olmak üzere iki farklı şekilde de ele alınabilmektedir (Balkı, 2012).

Reel sektör krizleri; mal, hizmet ve işgücü piyasalarında meydana gelen nicel azalmalara bağlı olarak, üretimde ve/veya istihdamda önemli daralmalar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Üretimde yaşanan bir azalma, bir taraftan işsizliğe yol açarken bir taraftan da enflasyon ve/veya durgunluk krizlerine neden olabilmektedir (Taşdemir, 2013). Bu söz konusu durgunluk fiyatların genel seviyesindeki artışın, ekonomide, mal ve hizmet üretiminde yatırımları teşvik edecek seviyeden daha da aşağıda görülmesi olarak ifade edilebilir. Yine yukarıda adı geçen işsizlik krizi ise, işsizlik oranlarının alışılmış seviyenin üzerinde görülmesi şeklinde ifade edilebilir (Eren, 2010).

1.1.2.2. Finansal Krizler

1.1.2.2.1. Para Krizleri

Para krizi, 'sabit kur' koşulları altında, finansal yatırım talebinin ulusal para cinsinden arz edilmiş aktiflerden uzaklaşarak dövizе yönelmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani bir başka deyişle para krizi (döviz krizi), merkez bankasının büyük miktarda rezerv satarak veya faiz oranlarını yükselterek parayı korumaya zorlanması ile meydana gelmektedir (Aracı, 2010).

Dövizе yönelim sonucunda rezervleri azalan merkez bankası, talebi karşılayamaz duruma düşmektedir. Bir müddet sonra diğer aktörlerin de ulusal paranın değerinin düşürüleceği (devalüasyon) beklentisi ile dövizе hücum etmeleri (spekülatif saldırı), kur üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Görevi kuru savunmak olan merkez bankası, piyasaya

ulusal para karşılığı döviz aktarmak zorunda kalmaktadır. Rezervler tükenme noktasına geldiğinde merkez bankası bu defa faiz oranlarını yükselterek kuru belli bir düzeyde tutmaya çalışmaktadır (Aydın & Aksoy, 2012).

1.1.2.2.2. Bankacılık Krizleri

Finansal krizler, genellikle ekonomik ortamda değişim korkusunun yarattığı tedirgin bir bekleyişle başlamaktadır. Bu sırada piyasadaki finansal kurumların ödeme gücünü kaybetme korkusu hakimdir. Artan likit ihtiyacı ile reel varlıkların paraya dönüştürülmesi güdüsü ortaya çıkar ve varlık fiyatları hızla aşağı doğru düşmektedir. Devamında banka paniği ve banka hücumu (rush) başlamaktadır. Nihayetinde bu duruma dayanamayan bazı bankalarda iflaslar baş gösterecektir. Böylece bankacılık krizi için gerekli ortam oluşmuş olur (Aracı, 2010). Nitekim finansal krizler ilk olarak bankacılık krizi şeklinde ortaya çıkar. Bankacılık krizini, faiz haddinin gerilemesi, döviz kurunun yükselmesi, dış kaynak kullanımının artması gibi unsurlar tetiklemektedir (Aydın & Aksoy, 2012).

Bankacılık krizi, genellikle bankaların sorumluluklarını yerine getiremediği durumlarda, banka başarısızlıkları ve banka iflasları durumunda; mevduatların ve kredilerin geri dönüşünün olmaması şüphe ve korkusu ile banka müşterilerinin bir veya daha fazla bankadan kaçışları durumunda meydana gelmektedir. Ayrıca kredilerin geri dönüşünün olmaması durumunda hükümetlerin bu durumu önlemek için müdahalede bulunduğu durumlarda da meydana geldiği söylenebilir (Aracı, 2010).

Bankacılık krizi baş gösterdiğinde devlet krize müdahale etmek isteyecektir. Zira kriz birçok bankayı etkiliyorsa, bu yapısal bir sorun olduğunun göstergesidir. Devlet bu durumu düzeltmek için harekete geçme ihtiyacı duyacaktır. Zira bu kriz karşısında çözüm bulunamadığı takdirde ülkenin kredibilitesi düşecek ve devlet uluslararası finans çevrelerinde zor duruma düşecektir.

1.1.2.2.3. Borsa Krizi

Borsa krizi, borsada işlem gören hisse senetlerinin yüksek oranda değer kaybetmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu durumda özellikle yabancı fonların ani bir şekilde borsadan çekilmesi sonucunda yaşanacak değer kaybının derinleştiği görülmektedir. Yaşanan değer kayıpları çok yüksek boyutlara ulaştığında hükümetler tarafından borsalar bir süreliğine kapatılmaktadır (Zeybek, 2015).

Borsa krizlerinin sebepleri incelendiğinde, en önemli olanların borsada yabancı payının yükselmesi ve sıcak para olarak da bilinen menkul kıymetler piyasasına yönelik yabancı sermaye girişinin artması olarak görülmektedir (Zeybek, 2015).

1.1.2.2.4. Dış Borç Krizleri

Bir ülkenin kamu ve/veya özel sektöre ait “dış borçlarını geri ödeyememesi” durumu, “dış borç krizi” olarak adlandırılmaktadır. Başka bir ifadeyle dış borç krizi, bir ülkenin başka ülkelerden aldığı kredilerden kaynaklı borcunu artık “ödeyemeyeceğini ilan etmesi” durumudur (Aydın & Aksoy, 2012).

Dış borçlar, bir ülkenin belirli bir vadede anapara ve faizi ile geri ödemesi koşuluyla bir veya birden fazla yabancı ülkeden ve/veya uluslararası kuruluştan sağladığı kaynaklardır. Bu borçların ülkeye yabancı kaynak olarak girişi, ilk etapta ekonomiyi olumlu etkilemektedir; ancak anapara ve faiz ödemeleri sırasında, yani geri ödemeler başladığında kaynak transferi söz konusu olacağı için ekonomi üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır.

Devletler, kamu harcamaları için finansman kaynağı olarak vergileri, emisyonu ve borçlanmayı faydalı görmektedir; ancak emisyon imkanı olmayan ülkeler için finansman kaynağı olarak yalnızca vergiler ve borçlanma makul görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki finansman sıkıntısına, vergi oranlarını artırmaktan ziyade borçlanma yolu tercih edilerek çözüm aranmaktadır. Bununla birlikte bu ülkelerde mevcut gelir düzeyindeki azalmadan ötürü iç tasarrufların yeterli olmadığı, dolayısıyla ihtiyaç duyulan sermayenin karşılanamadığı görülmektedir. Ayrıca bu ülkelerde ihtiyaç duyulan yatırım malları ve ara malların ithalat yoluyla sağlandığı da görülmektedir. Buna mukabil ihracat gelirlerinin az olması döviz sıkıntısını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla büyüme için büyük öneme sahip olan yatırımlar dış borçlarla gerçekleştirilmektedir (Zeybek, 2015).

1.2. Tarihsel Süreçte Yaşanan Krizler

1.2.1. 1929 Büyük Ekonomik Krizi

1929 yılında yaşanan “Büyük Buhan” olarak da adlandırılan 1929 Ekonomik Krizi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli olup büyüklüğü, şiddeti ve süresi bakımından dünyanın ve modern dünya iktisadi düzeninin en büyük krizi olarak nitelendirilebilir.

İlk olarak, 1929 Büyük Ekonomik Krizi'ne giden süreci, yani 1920'li yılları incelemekte fayda vardır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın etkisinden kurtulan ABD, 1920'li yılların başında iktisadi düzenini yeniden yapılandırmak için çalışmalara başlamıştır. Üretiminde muazzam bir artış görülen, sanayisinin günden güne geliştiği ABD'nin, bu değişim süreci neticesinde işgücü talebinde ve ücretlerde dikkate değer yükseliş görülmektedir. Dolayısıyla toplumun refah seviyesinde de paralel bir artış görülmektedir. Yine aynı tarihlerde ekonomik durumu son derece iyi görünen devlet ve toplumun oldukça umutlu oldukları anlaşılmaktadır. Ekonomik anlamda herkesin mutlu ve umutlu olduğu bir ortamda, daha kolay ve çok para kazanmak isteyen insanların borsaya yönelmesi ile Amerikan Borsası'nın her geçen gün yükseldiği görülmektedir.

Bazı finans kuruluşlarının aracı kurumlara verdiği krediler belirli bir marj ile hisse senedi alımında kullanıldığı görülmekte idi. ABD Merkez Bankası'ndan %6 ile fon sağlayan ticari bankalar, bu fonu %12 ile aracı kurumlara kullandırmıştır. Aracı kurumlar, kredi ile aldıkları hisse senetlerini teminat göstererek bankalardan daha fazla fon kullanmış ve yeni sağlanan bu fonlarla yine hisse senedi almışlardır. Hisse senetlerine gelen bu spekülasyon talebi ile birlikte hisse senedi piyasa değerleri temettü verimlerinin çok üzerindeki seviyelere yükselmiştir. Örneğin, 1928 yılı başlarında 191 olan Dow-Jones endeksi, 1929 Eylül'ünde 382' e yükselmiştir. Keza aynı dönemde kredi ile satılan hisse senedi miktarı 5 milyon dolardan, 850 milyon dolara yükselmiştir (Aracı, 2010).

Özellikle 1929 yazından itibaren ekonomide gözle bir sıkıntı ortaya çıkmıştır. 5 Eylül 1929 günü Ulusal İş Konferansı'nda Roger W. Babson adlı finans uzmanı kürsüye çıkarak "Borsanın çökmesi kaçınılmaz ve sonuçları çok kötü olabilir. Fabrikalar kapanacak insanlar işten atılacak." diyerek büyük çöküşün yaşanmasına az zaman kaldığını işaret etmiştir. Ancak New York Borsası yetkilileri Babson'u yalanlamış, hatta ona bu tespitlerinde ötürü alaycı bir şekilde karşılık vermişlerdir (Aracı, 2010).

Nihayet 24 Ekim 1929 Perşembe günü Amerikan Borsası'nda inanılmaz sertlikte bir düşüş yaşanmıştır. Borsada yaşanan bu sert düşüş, ortaya çıkan bu krizin, yaşandığı tarihle adlandırılmasına, yani "Kara Perşembe" şeklinde adlandırılmasına sebep olmuştur (Aslan, 2010).

1929 Ekiminde New York Borsası'nda yaşanan bu ani çöküşün, insanların servetinde azalmaya ve toplam tüketimde sert düşüş yaşanmasına sebep olduğu görülmüştür. Ayrıca 1929 krizi, yayılma alanının beraberinde derinliği ve süresi ile "dünyanın en

büyük krizi” olma statüsünü, 2008 küresel ekonomik krize kadar elinde tuttuğu bilinmektedir (Buluş ve Kabaklarlı, 2010).

ABD merkezli 1929 krizinin sonuçlarına bakılacak olursa krizin büyüklüğü ve özellikleri daha net anlaşılacaktır. 1929 yazında başlayan ve 1933’e kadar devam eden bu iktisadi bunalım sonucunda çıktılarda önemli oranlarda azalma görülmüştür. Endüstriyel çıktı % 47, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) % 30 oranında azalmış, fiyatlar düzeyinde de % 33 oranında düşüş görülmüştür. Bazı farklı istatistiksel sonuçlar var olmakla birlikte, işsizlik oranlarında % 20 seviyeleri görülmüştür. Yaşanan bu Büyük Buhran ile yukarıda görülen değerlerdeki değişimin yanı sıra, 9 binden fazla bankanın işlemlerini durdurması da krizin derinliğini ve ABD ekonomisinin tecrübe ettiği çöküşün bir başka somut göstergesidir (Yardımcı, İnce ve Ekiz, 2017).

ABD ekonomisindeki bu küçülme dünyanın geri kalanına da yayılmış, bilhassa Avrupa ülkeleri, bu krizin yoğun etkisine maruz kalmıştır. Aynı zamanda kriz, Japonya ve Latin Amerika’da da etkisini göstermiştir (Aslan, 2010). Bu aşamada Büyük Buhran ’ın yukarıda bahsedildiği gibi Avrupa’ya olan derin etkisinin ele alınması krizin hacminin anlaşılması açısından doğru olacaktır. 1929-1932 arasında Avrupa ülkeleri olan Almanya, Fransa ve İngiltere’nin; GSYH, imalat sanayi üretimleri ve nominal ihracat oranlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. 1929-1932 arasında Almanya’da GSYH %15,8, Fransa’da GSYH %14,7, İngiltere’de; GSYH %5,1; Almanya’da imalat sanayi üretimi %41,2, Fransa’da imalat sanayi üretimi yaklaşık %26, İngiltere’de imalat sanayi üretimi %10,8; Almanya’da nominal ihracat oranı ise yaklaşık %29, Fransa’da nominal ihracat oranı ise %39,3, İngiltere’de nominal ihracat %45,8 oranlarında düşüş kaydedilmiştir (Duman, 2011). Bu veriler ışığında 1929-1932 arası dönemde söz konusu ülkelerden GSYH’si ve imalat sanayi üretimi en fazla düşen ülke Almanya olurken, nominal ihracat oranı en çok düşüş yaşayan ülke İngiltere olmuştur (Duman, 2011).

Romer, gelişmiş ekonomileri etkisi altına alan ABD merkezli Büyük Buhran’ı, “Tüketici talebindeki düşüş, finansal panik, hatalı planlanmış kamu politikaları nedeniyle, ABD’deki ekonomik küçülme ve bunun etkilerinin dünyaya yayılmasıdır.” şeklinde tarif etmiştir (Aracı, 2010).

Yukarıda Romer’in işaret ettiği üzere, krizin en büyük sebeplerinden birisinin de yanlış politikalar olduğu gerçeği ABD vatandaşları tarafından da fark edilmiş olacak ki, krizin siyasi sonuçları da olmuştur. Nitekim krize zamanında ve doğru bir şekilde müdahale

edilmemesi sonucunda fiyatlarda yaşanan sert düşüşün ve ticarete yaşanan daralmaların faturası Hoover yönetimine kesilmiştir. Ekonomiye müdahalede geç kalan Hoover, görevini 1932 yılının son aylarında yapılan seçimle yeni başkan seçilen Roosevelt'e devretmiştir (Duman, 2011).

1929 krizinin etkilerinin tamamen sona ermesi ve ABD ekonomisinin tamamen rayına oturması neredeyse 2. Dünya Savaşı yıllarını bulmuştur (Aslan, 2010). Ayrıca bu krizden aldığı dersle devlet, ekonomi üzerindeki müdahaleci rolünü artırmış, merkez bankası güçlendirilmiş, finans çevreleri üzerindeki denetim ve düzenlemelerini sıkılaştırmıştır (Yardımcı, İnce ve Ekiz, 2017)

1.2.2. 1973 Petrol Krizi

Öncelikle 1973 öncesi petrole atfedilen öneme ve petrol diplomasisine bakmakta fayda vardır. Petrolün bir dış politika aracı olarak görülmesi 1950'li yıllara kadar götürülebilir; ancak etkili bir şekilde fiiliyatta mevzu bahis olması, 1967'de Bağdat'ta toplanan Arap Petrol ve Ekonomi Bakanları Konferansı'na dayanmaktadır. 1973'e kadar petrolün politik baskı aracı olarak kullanıldığı pek çok olay yaşanmıştır. Krizden önce son olarak, 1972 sonunda, düzenlenen Arap Ekonomi Birliği toplantısında *"ABD'ye tam bir ekonomik boykot uygulanmasını ve Arap ülkelerinin derhal Arap dünyasındaki Amerikan çıkarlarını tahrip etmesi çağrısında bulunmuştu."* (Mut, 2010).

Petrol krizlerinin gerçek sebebi politik gibi görünse de aslında ekonomiktir. Bunun açıklaması 1944'te oluşturulan Bretton Woods düzenine kadar götürülebilir. Zira Bretton Woods ekonomik düzenine göre Dolar, uluslararası para birimi olarak kabul edilmiş ve Dolar altına endekslenmiştir. Ayrıca ABD, diğer ülkelerin elindeki Dolar kadar altını garanti etmiştir. 1950'lerde altın üretimi yetersiz kalan ABD, 1971'e kadar direnebilmiş ve bu tarihte Bretton Woods kararlarından çekildiğini ve doları dalgalı kura bıraktığını ilan etmiştir. Bu aşamada dolarda yaşanan düşüş, petrol ihraç eden ülkelerin gelirinde düşüşe sebep olmuştur. Zira petrol, dolara endeksli idi (Ay ve Uçar, 2015). Böylece Arap devletleri ellerindeki petrolün yeri geldiğinde iktisadi bir silah olarak kullanabileceklerini daha iyi anlamışlardır.

Petrol krizinin en önemli ikinci sebebi finans piyasasında gerçekleşen aşırı talep artışıdır. Sermaye sahiplerinin finans sektörüne yönelmesi faiz oranlarında ve finans piyasasında istikrarsızlığa neden olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren sanayisi gelişmiş olan ülkelerin üretimlerini devam ettirmek ve artırmak amacıyla doğal kaynaklara olan

bağımlılık daha da artmıştır. Bunlarla birlikte esnek üretim tarzının uygulanamaması ve bilişim devrimine ayak uyduramamak gibi eksiklikler piyasalardaki sorunu derinleştiren farklı etkenlerden olmuştur. Yeni Liberaller olarak da adlandırılan bazı yazarlara göre krizin gerçek sebebi 1945 sonrası hız kazanan Keynesyen tarzı uygulamalar ve devletin ekonomi üzerindeki aşırı müdahaleci tutumudur (Ay ve Uçar, 2015).

Petrol krizinin bir başka önemli sebebi, yani siyasi sebebi Arap-İsrail savaşıdır. 6 Ekim 1973 tarihinde Suriye ve Mısır'ın birlikte İsrail'e saldırması Arap-İsrail savaşını başlatmıştır. Kaybedilen Arap topraklarını geri almak isteyen Arap ülkelerinde, ABD'nin İsrail'i desteklediği yönünde bir algı hakim olmuştur. Arap-İsrail savaşı boyunca karşı tarafta baskı yaratmak adına baskı aracı olarak gördükleri petrolü kullanma yoluna gitmişlerdir. Bunun için iki seçenek vardı. Birincisi, üretimi kısarak ihracatı düşürmek; ikincisi, petrol fiyatlarında artışı sağlamaktır. Ancak birinci seçeneğin gerçekleştirilmesi durumunda, yani üretimi kısmanın, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC) üyesi ülkelerin ihracat gelirlerini düşüreceği kanısıyla fiyatların yükseltilmesi kararı alınmıştır. Hemen ardından OAPEC üyeleri, 17 Ekim 1973'te Kuveyt'te toplanmış ve Filistin halkının yasal hakları güvence altına alınmaya kadar ve İsrail'in ele geçirdiği topraklardan geri çekilmesine kadar petrol üretiminde her ay yüzde beş (%5) oranında kısıtlamaya gidileceği kararı almışlardır. Alınan bu karar ABD başta olmak üzere özellikle gelişmiş ülkelerde büyük bir şok etkisi yaratmıştır (Öztürk ve Saygın).

Tüm dünyada doğal kaynaklara olan bağımlılığın fazla olduğu bir dönemde petrol piyasasındaki bu fırtına bütün dünyayı derinden etkilemiştir. Zira petrol, tüm dünya için, özellikle sanayileşmiş ülkeler için en temel ihtiyaçlardandır. Bu aşamada yukarıda sebepleriyle ele alınan petrol krizinin dünya ekonomisine etkisini ele almakta fayda vardır.

Petrol fiyatlarının yükselmesinin etkilerine bakıldığında öncelikle petrol ihraç eden ülkelerin petrol fiyatlarındaki artıştan ötürü zenginleştiği görülmektedir. Nitekim bu krizle birlikte petrol ihracatçısı ülkelere akan sermayeye "petro dolar" denilmektedir (Öztürk ve Saygın). Yani görüldüğü üzere petrol ihraç eden ülkelerin avantajlı çıktığı bir kriz olmuştur. Arap ülkeleri petrol silahını özellikle İsrail'e destek olan ülkelere karşı kullanmayı tercih etmiş, zira bu yöntemle İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından geri çekilmesi için politik baskı oluşturmaya çalışmıştır.

Petrol fiyatlarının yükselmesinin petrol ithal eden ülkeler üzerindeki etkilerine bakıldığında özellikle enerji bağımlılığı yüksek olan ülkelerin çok olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu noktada karşımıza öncelikli olarak ABD çıkmaktadır. Petrol krizinin patlak vermesini takiben bir yıl içinde ABD Borsasının 100 milyar Dolar değer kaybettiği görülmüştür. Bununla birlikte devletin enerji tasarrufu başlattığı ve kamuoyunu bu doğrultuda yönlendirdiği görülmüştür. Krizin derinden etkilediği bir başka ülke ise Japonya'dır. Kriz, Japonya'yı yönlendirici nitelikte olmuştur. Nitekim Japonya elektronik sanayisine yatırımlarını artırmıştır. Bununla birlikte daha az yakıt tüketen otomobil üretimine başlamıştır (Öztürk ve Saygın).

Dünya Bankası (DB) ve International Monetary Fund (IMF) 'un 1974'te yaptıkları açıklamalardan dünyanın 1930'lardaki gibi bir ekonomik bunalım ile karşılaşma ihtimalinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tespitlere göre kriz tahmin edilen büyüklükte olmamıştır. Ayrıca kriz gelişmiş ülkelerden daha çok gelişmekte olan ülkeleri etkilemiştir (Öztürk ve Saygın).

1.2.3. 1994 Meksika Krizi

1994 Meksika krizi diğer ülkelerde yaşanan krizlerle karşılaştırıldığında sahip olduğu ekonomik istikrar ile farklılığının olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Meksika krizi yaşandığında ülke ekonomisinin, en azından bütçe açıklarının ve enflasyon durumlarının farklı olduğu görülmektedir. Bu aşamada Meksika krizine giden süreci ve krizin boyutlarına bakmakta fayda vardır.

1987 itibarıyla liberalleşme çabası içerisinde olan Meksika 1994'e kadar politik ve ekonomik manada yaşadığı olumlu gelişmelere ek olarak çok katı olumsuzluklar da yaşamıştır. Örneğin 1988'den 1994'e kadar ihracat miktarı iki katına çıkmışken ithalat değeri 17 kat artmıştır. Yani yaşanan en büyük sorun cari açık problemi idi. 1988'de cari açık GSYH'nin %1,4'ü iken, 1994' te GSYİH' nin %7,7'si seviyesine kadar çıkmıştır. Bu değer gelişmekte olan ülkeler için standart değerinin çok üzerinde olan bir değerdir (Bulut, 2009).

Yine krize giden süreçte dikkat çeken diğer hususlardan birisi de tasarruf miktarındaki daralmadır. Nitekim 1989 yılında GSYH'nin % 16'sı özel kesimin tasarrufu iken 1992'de % 8,9'a kadar düşmüştür. Bunların dışında Peso'nun aşırı şekilde değerlenmesi ve bu değerlenmenin cari açığa olumsuz etkisi de krize giden süreçte önemli hususlardan olmuştur (Bulut, 2009).

Bir başka etmen ise kırılgan bankacılık sistemidir. 1982’de bankalar devletleştirilmiş, 1988’den itibaren başlayan liberalleşme kapsamında bankaların tekrar özelleştirilmesi ile genişleyen kredi miktarının ve vadesi geçmiş kredilerin tahsil edilememesi durumunun bankacılık sisteminde bir şok dalgası yaratmıştır. Bu da ekonominin en büyük sıkıntılarından birisi haline gelmiştir (Ersoy, 2007).

Krizi doğuran en önemli aşamalardan bir diğeri ise siyasi gelişmelerdir. Hatta Meksika’da yaşanan siyasi olaylar krizin doğması için bir altın vuruş niteliğinde olmuştur. Zira kırılganlığı yüksek olan ekonomilerde politik gelişmeler krizlerin oluşumunda tetikleyici etken olmaktadır.

Meksika, 1994 yılına ayrılıkçı bir grubun isyanıyla başlamış ve zaman zaman Meksika siyasetinde ve bürokrasisinde öne çıkan isimlere yönelik suikast düzenlemişlerdir. Bu tür politik gelişmeler Meksika ekonomisinde etkin olan yabancı yatırımcıları endişeye sevk etmiştir (Sarıgedik, 2008).

1994 Meksika krizinde iç politik gelişmeler kadar dış ekonomik gelişmeler de etkili olmuştur. Şöyle ki, söz konusu dönemde gelişmiş ülkelerde görülen ekonomik büyüme dinamiği Meksika gibi ülkelerdeki yatırım fonlarına olan talebi artırmıştır. Gelişmiş ülkelerde uygulamaya koyulan sıkı para politikaları neticesinde artan faizler Meksika’yı zorlayan bir başka etken olmuştur. (Hacıhasanoğlu, 2005).

1.2.4. Güneydoğu Asya Mali Krizi

Güneydoğu Asya mali krizi, Temmuz 1997’de ortaya çıkan Tayland merkezli bir ekonomik krizdir. Tayland bahtının devalüe edilmesi sonucunda başlamış ve Filipinler, Endonezya, Malezya ve Endonezya’ya kadar yayılmıştır. Hatta Güney Kore’ye kadar uzanmıştır (Engin, 2007).

1995’te ABD Dolarının Avrupa ve özellikle Doğu Asya para birimleri karşısında değer kazanması sonrasında rekabet gücünün olumsuz etkilendiği görülmektedir. Ancak birçok uzman bu krizin bir döviz krizinden daha çok bir sermaye krizi olduğunu söylemektedir. Krize giden sürece bakıldığında 1994 Meksika krizine kadar götürülebileceği görülecektir. Nitekim 1994 Meksika krizi sonrasında güven kaybı yaşayan yabancı yatırımcıların Doğu Asya ülkelerinden çekilmeye başlaması Tayland’da başlayan ve bölgesel bir krize dönüşen krizin sebeplerinden birisidir.

Güneydoğu Asya ekonomik krizinin en önemli sebebi yukarıda da bahsedildiği üzere Doğu Asya ülkeleri üzerinde yoğunlaşan yabancı aşırı miktarda sermaye girişidir. Yani yabancı yatırımın çok olmasıdır. Yabancı sermayenin aşırı miktarda olması ekonomik krizin bir başka sebebi olan ekonomik kırılganlığı doğurmuştur. Zira sermaye girişleri kredilerin hızlı artmasını sağlamaktadır. Bu da kredi dağılımının kontrolünü zorlaştırmaktadır. Ayrıca finansal varlık fiyatlarını da artıracaktır. Tüm bunlar ekonominin kırılganlığını artırmış ve gelen kriz karşısında zayıf kalmasına sebep olmuştur.

Güneydoğu Asya ekonomik krizinin ile birlikte; gayrimenkul sektöründe, borsada, kredi hacminde çok hızlı bir düşüş, finans sektöründe ise iflaslar yaşanmıştır. Bunlara ilave olarak iş güvencesi ciddi manada tehlikeye girmiş ve hane halkı harcamalarında düşüş görülmüştür. Kriz neticesinde Tayland, Filipinler, Endonezya, Malezya, Endonezya ve Güney Kore’de beş yıllık bir ekonomik durgunluk ve daralma görülmüş; beraberinde ise ekonomik büyümede yavaşlama söz konusu olmuştur.

1.2.5. 1998 Rusya Krizi

Rusya krizini anlamak için öncelikle krize giden süreçte Rusya’nın siyasi ve ekonomik durumunu daha iyi anlamak gerekmektedir. Nitekim Rusya, diğer ülkelerden farklı olarak 1990’da demokratik rejime geçmiş, yenice piyasaya açılan bir ülkedir.

1990’da Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yapılan ilk demokratik seçimlerde Boris Yeltsin seçilmiş ve yardımcısı Gaidar ile birlikte Rusya ekonomisini piyasa ekonomisine geçirmek için çalışmalara başlamıştır. Bu minvalde IMF başta olmak üzere bir yerden kredi sağlama çabası içerisine girilmiştir. Beraberinde dış ticaret önündeki engeller kaldırılmıştır. Bu hamle enflasyonun hızla artmasına sebep olmuştur. Yüksek enflasyonun çaresi Merkez Bankası’nın para basmasında bulununca 1991’de %100’ün üzerine çıkan enflasyon, 1992’de %2526’ya yükselmiştir. Bu yaşananların üzerine liberizasyon programını takip eden Gaidar’ın yerine “enflasyon ile mücadele” programı uygulayan Chernomyrdin’i getirmiştir. Bu sayede enflasyon oranı 1995’te %131, 1996’da %22 olmuş, 1997’de %10’lara kadar düşmüş, 1998’de kriz öncesi ise %11’e kadar düşmüştür. Ekonomide gözle görülen bir iyileşme söz konusu idi. Şöyle ki, SSCB’nin dağılımından beri ilk defa 1997’de GSYH değerlerinde %0,8 oranında bir artış görülmüştür.

Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yapılan reformlardan olan dış ticaret önündeki engellerin kaldırılması ve beraberinde yoğun bir şekilde sermaye girişinin sağlanması sayesinde 1996 itibarıyla Rusya ekonomisinde aleni bir iyileşme görölmüştür. Söz konusu sermaye girişi ağırlıklı olarak kredilerden oluşmaktadır. Ekonomideki iyileşmeyle ve enflasyonun ve faizlerin düşürölmesiyle birlikte borçlar ödenmeye başlamıştır.

1997'nin ikinci yarısında Tayland'da başlayan ve domino etkisiyle yayılarak bölgesel bir kriz haline gelen Güneydoğu Asya krizi ile birlikte Güneydoğu ve Doğu Asya ölkelerinin petrol ve doğalgaza olan ihtiyaçları azalmıştır. Krizdeki söz konusu ölkelerin enerjiye olan taleplerinin düşmesi, petrol fiyatlarında düşüş yaşanmasına sebep olmuştur. Dünyadaki en önemli bir enerji tedarikçisi ölkelerden olan Rusya, bu krizden olumsuz etkilenmiştir. Zira Rusya, ihracatının 1/3'ini ve bütçe gelirlerinin %40'ı petrol gelirlerinden sağlayan bir ölkedir. Dolayısıyla Rusya'nın etkilenmemesi kaçınılmaz görönmektedir. Zira petrol fiyatlarındaki yaşanan düşüş, Rusya'nın döviz gelirlerinde de azalmaya yol açmıştır.

Rusya Hükümeti bu durum karşısında tedbir olarak vergi gelirlerini artırma yolunu seçmesi ve bu durum karşısında da yatırımcıların olumsuz bir durum olduğunu algılayıp panik yapmalarına sebep olmuştur. Hükümet, tedbirlerini artırmaya çalışsa da are bulamamıştır. Gelirleri azalan hükümet, eskisi kadar rahat borçlanamaz hale gelmiş ve hatta maaşları ödeyemez duruma gelmiştir. SSCB'den beri ilk defa cari açık veren Rusya'da faiz oranı %80'i aşmış, döviz rezervlerinin erimiştir. Nihayetinde moratoryum ilan edilmiş, reform hareketlerinin bir içe yaramaması ile Ağustos 1998'de kriz patlak vermiştir. 1998'de Rus ekonomisi %5,3 daralmıştır.

1.2.6. 2008 Ekonomik Krizi

2008 krizinin gelişim sürecine bakmadan evvel öncesindeki dünya piyasalarının durumunu incelemekte fayda vardır. Son 20 yılda teknolojik gelişmenin ve bunun global kapitalist aę ile olan güçlü bağı, dünyanın değiştiğini ve bu değişimin de oldukça hızlı ve ekonomiyi derinden etkiler nitelikte olduğu görölmektedir. Son yıllarda Doğu Asya'da, özellikle Çin ve Hindistan'da yaşanan hızlı büyüme, yine bu ölkeler başta olmak üzere birçok ölkede enerji başta olmak üzere petrol ve tarım ürünlerinde talep artışını sağlamıştır. Petrole ve altına olan talebin artması doların değerinde düşüşe yol açmıştır. Bu da Çin ve Hindistan ekonomilerinde olduğu gibi ABD, AB ve Japonya gibi gelişmiş ekonomilerin de büyüme oranlarında olumlu etki yaratmıştır (Kadioğlu, 2010).

Bu noktada ABD piyasalarını ele almakta fayda vardır. Zira 2008 krizinin merkezi ABD ekonomisidir. Dünyadaki reel üretimi Çin'e devreden ABD'nin ekonomisine bakıldığında ise ciddi oranlarda cari açık verildiğini görmek mümkün olacaktır. Bununla birlikte ABD piyasalarında likidite bolluğu, kredi ve faiz sisteminde yaşanan bozulma, emlak piyasasındaki kötüleşme, konut fiyatlarında yüksek artış, kredi derecelendirme kuruluşlarının olumsuz etkisi, şeffaflık eksikliği, kredi türev piyasalarındaki genişleme gibi bir manzara görülmektedir (Balkı, 2012). Bu manzara, ABD ekonomisini 2008 krizine sürükleyen manzara olmuştur.

2008 krizinin temel sebepleri olarak görülen yukarıdaki faktörler tek tek ele alınarak 2008 krizine giden sürecin kısa bir incelemesi yapılacaktır. Öncelikli olarak likidite bolluğu ve konut kredilerinin yapısının bozulması hususuna bakılacaktır.

2000 yılından 2006 sonlarına kadar finansal likiditenin sürekli olarak yükseldiği görülmüştür. ABD'de 2006 itibarıyla konut fiyatlarında artış, faiz oranlarında ise düşüş görülmüştür. Dolayısıyla ipotek kredileri önemli ölçüde artmıştır. Böylece hane halkı kredi borçlarının 2000-2007 arasında olağanüstü bir şekilde arttığı görülmüştür. Öyle ki, bankaların geliri olmayan insanlara da kredi sağladığı görülmüştür. Söz konusu kredi borcu artışı sadece ABD'de değil; İngiltere ve avro bölgesinde de yaşanmıştır. Geri ödemelerde yaşanan sıkıntıların artmasıyla birlikte bankaların elindeki hacizli konut sayısı da artmıştır. Burada en önemli nokta bankaların geri ödemeleri satmasıdır. Zira geri ödemeleri satın alan mali kuruluşların sayıca fazla olması ve ellerinde çok sayıda konut kalması bu mali kuruluşların iflasına neden olmuştur (Balkı, 2012).

Bu aşamada konut fiyatlarındaki yüksek artışlara ve sonunda oluşan balonun patlaması, konut fiyatlarının düşmesine bakmakta fayda vardır. Yukarıda da açıklandığı üzere ABD'de ipoteğe dayalı konut kredilerindeki artışla birlikte talep artmış ve emlak piyasasının canlanması sağlanmıştır. Ancak talebin hızlı aşırı artması sonucu konut fiyatlarında artışa sebep olmuştur. 2006 sonlarında itibaren düşme eğilimi gösteren fiyatların tekrar yükseleceği kaygısı, faiz oranlarının yükselmesine sebep olmuştur. Faiz oranlarındaki aşırı yükselişe ABD Merkez Bankası (FED) müdahale etmiş ve faizleri düşürmüştür. Faizlerin düşmesi sonucu ödemelerin kolaylaştığı ve nihayetinde konutlarda değer kaybı yaşandığı görülmüştür. Söz konusu konut patlamasının boyutları anlaşıldıkça kredi alan ve veren taraflardaki panik açığa çıkmıştır. Zira yapılan hesaplara göre tahmini olarak 8 trilyon dolar büyüklüğünde bir zarar görülecektir (Çelik, 2014).

2008 krizine giden süreçteki en önemli noktalardan birisi de menkul kıymetleştirme eyleminin aşırılığıdır. Menkul kıymetleştirme, yukarıda da değinildiği üzere geri ödemelerin, yani kredilerin veya diğer alacakların satılmasıdır. Bu işlemin ABD’de yaygınlaşmasından sonra 1980 sonlarından itibaren İngiltere ve Avrupa ülkelerinde de yayılmaya başlamıştır. Özellikle 2000-2006 döneminde likidite bolluğundan ötürü kredi kullanımında fazlalık görülmüştür. Zira risk paylaşımı ve yüksek kazanç tutkusu söz konusu idi. Bu gibi hususlar aynı zamanda menkul kıymetleştirme işlemlerini özendirilmektedir. Yine bu işlemin, yani Menkul kıymetleştirmenin, krizin sebeplerinden birisi olarak görülmesinin sebebi riskin kurumlar arası geçişinin kolaylaşması olarak görülmektedir. Söz konusu risk devri, ABD’de emlak sektöründe de görülmüştür. Öyle ki konut borçlarının %33’ü menkulleşen borçlardır (Balkı, 2012).

2008 krizinin sebeplerinden birisinin de saydamlık eksikliği olduğu yukarıda belirtilmiştir. Tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ABD’de de *birbirinden ayrı her fonksiyon için ayrı bir mali araç oluşturulmuştur*. Söz konusu mali araçlar/kuruluşlar birbirleri ile irtibatta ve alakalı olmak durumundadırlar. Bu, saydam olmanın gereğidir. Ancak ABD’de söz konusu mali kuruluşların her an farklılık göstermesi takibini zorlaştırmakta ve açıklığını ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla saydamlık eksikliği meydana gelmektedir (Zeybek, 2015).

2008 krizinin bir diğer önemli sebeplerinden birisi de kredi derecelendirme kuruluşlarının olumsuz etkisidir. Aslında bu aynı zamanda 2008 krizinin öngörülemedesinin en önemli sebeplerinden birisidir. Tarafsız olmadığı aşikâr olan kredi derecelendirme kuruluşlarının derecelendirmeleri taraflı yapması ve piyasadaki mevcut riskleri saklı tutması, riskin yayılmasına sebep olmuştur. Haliyle derecelendirme kuruluşlarının bu tutumu piyasada hakim olan havanın anlaşılmasına ve muhtemel önlemlerin alınamamasına sebep olmuştur. 2008 krizinin öngörülemede sebepleri çeşitlendirilebilir. En önemli denetim eksikliği gibi hususların meydana getirdiği sistemsel problemlerdir. Konut piyasasındaki kredi dağıtımından meydana gelen kredi krizi için yeterli bir denetim ve önlem mekanizmasının oluşturulamamış olması ve nihayetinde kredi krizinin diğer sektörlere yayılmasına sebep olmuştur ki bu, verilebilecek en belirgin örneklerdendir (Kadioğlu, 2010).

2008 krizinin gelişim süreci bu aşamada kısaca ele alınacaktır. Kriz, 2007 itibarıyla mortgage menkullerine artan ilginin neticesinde ilk olarak emlak piyasasını vurmuş ve yine 2007’nin Haziran ayında ABD’nin en büyük mortgage tahvilleri ihracatçısı olan

uluslararası yatırım bankası Bear Stearns iflas etmiştir. Bear Stearns'in batması üzerine 2.6 milyar dolarlık fonlarını kapatmasıyla tüm dünyada endişe hakim olmuştur. Bu iflasın ilk yansıması Avustralya'dan gelmiş, Basis Capital ve Absolute Capital sahip oldukları toplam 450 milyon dolarlık fonlarının kapatıldığını ilan etmiştir. Alman IKB Deutsche Industriebank zor durumda olduğunu, Fransız BNP Paribas'ın toplam 1,6 milyar dolarlık üç fonunu dondurduğunu ilan etmiştir. Kriz, domino etkisiyle hızlı bir şekilde yayılmış, Asya ve Avrupa borsalarında sert düşüşler görülmüştür. Freddie Mac, Fannie Mae ve Northern Rock gibi büyük mali kuruluşlar da zor durumda olduklarını açıklamışlardır. Krizin etkilerini engellemek isteyen ABD, Avrupa ve Japonya'nın merkez bankaları piyasaya yaklaşık 350 milyar dolar likidite desteğinde bulunmuş, beraberinde Federal Reserve System (FED) faiz oranlarını düşürerek bankalara destek olmak istemiştir. FED, faiz oranlarını 2008'de 2,25'e, 2009'da ise 0,25'e çekmiştir (Kadıoğlu, 2010).

Dünyadaki büyük mali kuruluşların hemen hepsinin çok büyük zararlar gördüğü bir vakıadır. Yukarıda örneği verilen FED' in faiz indirimlerine ek olarak Avrupa Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası gibi gelişmiş ülkelerin ve Çin gibi yüksek GSYH sahibi ülkelerin merkez bankalarının faiz indirimine gittiği görülmüştür. Yine gelişmiş ülkelerde batmak üzere olan kimi bankalara ve küçük ve orta ölçekteki şirketlere sermaye yardımında bulunulmuştur. Tüm bunların yanı sıra Çin, Hindistan ve Japonya gibi ülkeler başta olmak üzere gelişmiş ve/veya gelişmekte olan birçok ülke kapsamlı teşvik planları oluşturmuşlardır (Erdönmez, 2009).

Yukarıda görüldüğü üzere hacmi oldukça büyük olan 2008 krizinin etkilerine bakıldığında krizin küresel çapta olduğunu görmek mümkün olacaktır. 2008 krizi bütün dünya ülkelerinin makroekonomik değişkenlerini etkilemiştir. Zira ABD merkezli olup özellikle gelişmiş ülkelerde etkin olan 2008 krizi, ABD ve AB ile ekonomik ilişkisi bulunan bütün ülkeleri etkilemiştir. Krizin dünya ekonomisi üzerindeki en önemli etkileri işsizlik artışı, durgunluk, bütçe açıklarının artması vb. olmuştur. Tüm bunlara ek olarak uluslararası ticarete yavaşlama görülmüş, dünya ekonomisindeki büyüme oranı -%2,25 oranında olduğu tespit edilmiştir. Dünyada işsizlik oranlarına baktığımızda ise 2008 yılında % 5,82, 2009'da % 8,05 olmuştur. Bununla birlikte cari açık ve enflasyon oranlarında paralel değişimler görülmüştür. Böylece 2008 krizinin dünya ekonomisinde derin yaralar oluşturduğu da görülmüştür (Çelik, 2014).

1.3. Literatür Özeti

Aracı (2010) çalışmasında, 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ve 2008 Dünya Krizi dahil, bu krizler arasında dünyanın yaşadığı ekonomik şokları ele almış ve bu krizlerin ülkemize olan etkilerini incelemiştir. Özellikle ülkemizin en önemli sektörlerinden olan tekstil sektörünün bu ekonomik krizler karşısında ne kadar etkilendiği üzerinde durmuştur. Bu krizler neticesinde Türk Tekstili Sektörünün ciddi yaralar aldığı ve her defasında bu dalgalanmaları atlattığı sonucuna ulaşan Aracı, çalışmasında sektör geleceğinin sağlığı için var olan yapısal sorunların çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Balkı (2012) çalışmasında, Avusturya Okulu perspektifinden 2008 krizinin nedenlerini, sonuçlarını ve kriz karşısında alınan önlemlerin ve uygulamaların tutarlılığını incelemiştir. Krizi önceden tahmin ettiği tespit edilen Avusturya Okulu iktisatçılarının kriz karşısında kamu harcamalarında tasarruf, vergilerde kısıtlama, mali politikalarda istikrar ve doğal kaynaklar, emlak, arsa gibi kaynakların özel sektöre devri gibi çözüm önerileri ortaya koymuşlardır. 2008 küresel krizin merkez üssü ABD'nin aldığı önlemler, Avusturya Okulu temsilcilerinin sunduğu söz konusu çözüm önerileri ile paralel olmadığı, aksine ABD'nin faiz indirimi ve likidite enjeksiyonu yolunu tercih ettikleri yönündedir.

Çelik (2014) çalışmasında, 1929 Büyük Buhran'dan sonra en büyük ekonomik kriz olarak değerlendirdiği 2008 krizinin, AB'yi ve uluslararası ticaret zincirinde birbirine bağlı olan ülkeleri derinden etkilediğini, en büyük ticaret ortağı AB olan Türkiye'yi ve kriz öncesi AB'ye katılan Doğu Bloğu ülkelerini de derinden etkilediğini vurgulamıştır. Söz konusu karşılaştırmayı/örneklemi Türkiye ve Litvanya ekonomileri üzerinden değerlendirmeyi tercih eden Çelik, krizin Türkiye ve Litvanya'nın ekonomik büyüme oranları üzerinde olumsuz etki yarattığı tespitinde bulunmuştur.

Taşdemir (2013) çalışmasında, 2008 krizi sonrasında Türk ekonomisinde meydana gelen istihdam piyasasındaki değişimleri göz önünde bulundurarak tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki istihdam verileri ile reel ve finansal olarak belirlenen ekonomik değişkenler arasında bir nedensellik bağı olup olmadığının tespitini amaçlamıştır. Bu ilişki Toda- Yamamoto nedensellik testi kullanılarak varlığı araştırılmış; test sonuçlarına göre ihracat miktarından tarımsal istihdama doğru bir nedenselliğe rastlanmış, tarım sektörünün oransal artışı ile tarımda istihdam edilen kişi sayısı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu durum kriz sonrasında sanayi ve hizmetler sektöründe işsiz kalan kişilerin tarım sektörüne yönelmesiyle

ilişkilendirilmiştir. Ayrıca tarımsal istihdamdan İMKB 100 endeksinde de bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Bu ilişki ise tarımsal istihdamda gerçekleşen artışların makro bir büyüklük olarak ekonomik göstergeleri olumlu yönde etkilemesiyle ilişkilendirilmiştir.

Kadıoğlu (2010) çalışmasında, 2008 krizinin nedenlerini, gelişimini ve piyasalara, reel ve finansal sektöre, dünya ekonomisine, ABD, AB ve Türkiye ekonomilerine etkilerini incelemiş ve kriz üzerine genel bir manzara sunmayı amaçlamıştır. Sonuç olarak ise krizin merkez üssünün ABD olmasını, ABD'nin yanlış mali politikalarında bulmuş, FED' in yeterli önlem almamasında bulmuştur. Aynı zamanda krizin tek bir sebebi olamayacağını savunmuş ve çalışma içerisinde çeşitli sebepleri ortaya koymuştur. Krizin dünya ekonomisini derinden sarstığı yönünde tespitleri olmuştur.

Gürçay (2015) çalışmasında, 2008 krizinin sebepleri, gelişimi ve yarattığı etkileri işlenmiştir. Krizin, ABD başta olmak üzere özellikle Türkiye'nin ve beraberinde gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörleri üzerlerindeki etkisi ele alınmıştır. Sonuç olarak ise Türk bankacılık sisteminin 2001 krizi sonrası gerçekleştirilen reformlar neticesinde 2008 krizini başışıklığı güçlü bir şekilde karşıladığı ve görmesi muhtemel zararın minimize edildiğini tespit edilmiştir.

Zeybek (2015) çalışmasında, Türkiye ve Brezilya ekonomilerinin 2008 krizinden etkilenme dereceleri karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak ise iki ülkenin reel ve finansal ve makroekonomik değişimleri üzerinde 2008 krizinin hemen hemen aynı ölçüde etki yarattığı tespiti yapılmıştır.

Arslan (2010) çalışmasında, 1929 Büyük Buhran ile 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin karşılaştırılması Keynesyenizm çerçevesinde yapılmış; 1929 ile 2008 krizleri arasındaki benzerliklerin Keynesyenizm'den kaynaklandığını ve 2008 krizinin, 1929 krizi sonrasında yaşanan ekonomik değişim/dönüşümde olduğu gibi bir değişim yaratacağını söylemek için oldukça erken olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yazarın çalışmasında, 1929 ile karşılaştırılmasında 2008 krizinin çok hızlı bir şekilde küreselleştiğini ve bunun sebebinin finansal piyasaların 1929'da olduğundan daha fazla iç içe geçmiş olmasına bağladığını görmek mümkündür. Bununla beraber 1929 ve 2008 krizinden çıkış için kullanılan Keynesyen politikalarının zamanının şartlarına göre değerlendirilmesi yapılmış ve iki farklı dönemde uygulanan Keynesyen politikalarının farklılıkları ortaya koyulmuştur.

Duman (2011)'in çalışmasında, 1929 Büyük Buhran ile 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin karşılaştırıldığı görülmüş, farklılıkları ve benzerlikleri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak krizlerin etkileri üzerinde durulmuştur. Daha önemlisi ise krizlerden çıkan ülkelerin uluslararası arenada daha etkin ülkeler olacağını vurgulanması idi. Zira krizin etkisi altındaki ülkeler dış borçlanma gereğini ve enerji bağımlılığını azaltmış olarak krizden çıkacaklardır.

Eren (2010) çalışmasında, 1990 sonrasında yaşanan ekonomik krizleri, nedenleri, gelişimi ve özellikle Türkiye'ye olan etkilerini incelemiştir. Yazar bu çalışmasında krizlerin önceden tahmin edilme imkânının olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak ise mevcut verilerle ekonomide geleceğin öngörülebileceği tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte siyasi faktörlerin de çok önemli olduğu ifade edilmiştir. Tarihin en büyük krizleri olarak görülen kimi krizler söz konusu veriler ışığında öngörülmesi halinde daha yumuşak olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Barış ve Uzay (2015) çalışmasında, yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş, Türkiye örneği üzerinden söz konusu ilişkinin varlığını ortaya koymayı amaçlamıştır. 1960-2012 arası dönemdeki veriler kullanılarak Türk ekonomisindeki söz konusu ilişki incelenmiştir. Sonuç olarak ekonomik büyümenin yükselmesi dolayısıyla, gelirin artması sonucu tasarrufların artacağını belirten yaşam boyu gelir hipotezini desteklediği ortaya çıkmıştır. Yazar çalışmasında, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik politikalar sayesinde yurtiçi tasarrufun artırılabilmesi tavsiyesinde bulunmuştur.

Dineri ve Taş (2017) çalışmasında, OECD ülkelerindeki tasarruf ve ekonomik büyüme ilişkisini teorik ve ampirik olarak incelemeyi amaçlamıştır. OECD ülkeleri üzerinde panel veri analizi ile 1988-2014 yılları arasındaki tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı incelenmiştir. Sonuç olarak ise ekonomik büyümenin tasarruf üzerindeki etkisinin oransal olarak anlamlı ve pozitif yönlü olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca ekonomik büyümenin tasarrufu artırdığı da tespit edilmiştir. Ek olarak nedensellik sonuçlarına göre büyüme ve tasarruf arasında nedensellik bağı olduğu da görülmüştür.

Aydın ve Aksoy (2012) çalışmasında, finansal krizler üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Özellikle 1960, 1970'li yıllarda görülen krizleri ve 1990'lı yıllarda görülen krizlerin sebeplerini incelemiş ve karşılaştırmıştır. Makroekonomik politikalar ile sabit kur rejimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Finansal serbestleşmenin

artmasına veya azalmasına bağlı olarak söz konusu ilişkinin şekillenebileceği gerçeği ile karşılaşılmıştır. Zira ele aldığı farklı zamanlardaki krizlerin sebeplerini incelerken finansal serbestleşmenin ölçüsüne göre makroekonomik politikalar ve sabit kur rejimi arasındaki ilişkinin değişebileceğini tespit edilmiştir.

Kaya ve Kaygısız (2015) çalışmasında, 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin ve sonrasındaki ekonomik gelişmelerin Türk ekonomisi, Türkiye'nin mali politikaları ve bütçe değerleri üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. 2008 Ekonomik Krizi sonrası Türkiye'nin yerinde mali politikalar uyguladığı ve olumlu sonuçlar elde ettiğini; ancak yeterli olmadığını tespit etmiştir.

Engin ve Göllüce (2016) çalışmasında, 2008 Küresel Finans Ekonomik Krizi ve bu krizin Türkiye üzerindeki etkilerini incelemiş ve krizden çıkış için alınan tedbirlerin faydalı olup olmadığını tespiti amaçlanmıştır. Yazar, sonuç olarak dünya çok ağır geçen krizi atlattık için oluşturulan tedbirlerin olumlu yönde olduğunu; ancak krizin yıkıcılığını kıramadığını, kriz sonrası toparlanma sürecinin ise yavaş olduğunu tespit etmiştir. Türkiye açısından ise ihracat değerlerinde önemli kayıplar yaşandığının üzerinde durulmuş, bunun sebebi olarak da Türkiye'nin ihracat ortaklarının krizden çok etkilenmiş olduğunu savunmuştur.

Göçer ve Özdemir (2012) çalışmasında, 2008 Ekonomik Krizi, yayılma süreci ve etkileri üzerinde durmuş; seçilmiş ülkelerin ekonomileri üzerinde durulmuş, söz konusu ülkelerin 1980-2010 dönemi verileri ile Engle-Granger (1987) eş-bütünleşme yöntemiyle analiz yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ülkelerin ekonomik büyümelerini en fazla özel tüketim harcamaları etkilemiş; krizin etkisi ise negatif ve istatistikî olarak anlamlıdır.

Kaderli ve Küçükaya (2012) çalışmasında, 2008 Küresel Ekonomik Krizi'ni ve bütün dünyayı derinden etkilediğini işlemiştir. Bu krizden görece etkilenen Türkiye'de kriz sonrasında yaşanan ekonomik gelişmelerin önemli bazı ülkeler ile karşılaştırmalı olarak analizi yapılmıştır. Sonuç olarak ise aşırı sıcak para dolaşımının aşırı olması, büyüme oranlarında düşüş ve işsizlik oranlarında artış görüldüğü; Türkiye ve Türkiye gibi bazı gelişmekte ülkelerin büyümelerini artırmasındaki sebebin sıcak para trafiği olduğu gibi tespitler yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE 2008 EKONOMİK KRİZİNİN ETKİLERİ

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE 2008 EKONOMİK KRİZİNİN ETKİLERİ

Avrupa Birliği (AB) coğrafyası, gerek Avrupa kıtası gerekse Avrupa kıtası dışındaki topraklardan oluşmaktadır ve konumu itibarıyla dünyanın önemli bölgelerinden biridir. AB, ticaret yolları ile bağlantısı bulunan, ortak hedefleri olan, mal ve hizmet üretim faktörlerini sağlayan ve Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ülkelerinden oluşan bir birliktir.

2.1.1 Almanya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

Almanya, Orta Avrupa'da 357 bin km²'lik yüz ölçümüne sahip ve Avrupa Birliği kurucu üyelerinden olan bir ülkedir. Almanya % 0,41 nüfus artış hızı ile bugün 82,6 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı 2016 yılı %75,5 düzeyindedir (World Bank, 2017).

Tablo 1: Almanya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Trilyon \$)	2,51	2,82	2,86	3	3,44	3,75	3,42	3,42	3,76	3,54	3,75
Büyüme Oranı (%)	-0,7	1,1	0,7	3,7	3,2	1,0	-5,6	4,0	3,6	0,4	0,4
İşsizlik Oranı (%)	9,7	10,7	11,1	10,2	8,6	7,5	7,7	6,9	5,8	5,3	5,2
Enflasyon Oranı (%)	1,0	1,6	1,5	1,5	2,2	2,6	0,3	1,1	2,0	2,0	1,5

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Yüksek alım gücüyle ABD ve Japonya'dan sonra gelen en gelişmiş sanayi ülkesi özelliğine sahip olan Almanya, Avrupa Birliği'nde en önemli pazarlardan biridir. Dünya bankası verilerine göre, GSYH'nin oluşumunda sektörlerin katkıları, sanayi sektörü %27,5 iken hizmet sektörü % 61,8'dir. Bu oranlar bize Almanya ekonomisinde sanayi ve hizmet sektörünün önemini göstermektedir. Yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alan Almanya, 3,68 trilyon dolar GSYH'ye ve 44,469 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir (World Bank, 2017). Amerika ekonomisinin dünya ekonomisine yön veren bir büyüklüğe sahip olması, yaşanan ekonomik krizden tüm dünya ekonomisinin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Bir ülkede ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan işgücü, ekonomik krizin de önemli göstergelerindedir. Bunun yanı sıra işsizlik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan ekonomik ve toplumsal sorunlardan biridir. Tablo 1'de, ülkedeki işsizlik oranlarına bakıldığında kriz öncesi %11,1 ile 2005 yılında, kriz sırasında ve sonrasında ise %7,7 ile 2009 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak 2009 yılından sonra işsizlik oranı azalma eğilimi göstererek %5,2 seviyesine kadar gelmiştir. Almanya'nın büyüme oranlarına bakıldığında, kriz sonrası ekonomik büyümede düşüş olduğu hatta 2009 büyüme oranının negatif değer aldığı görülmektedir. Kriz öncesinde ortalama % 1,6 büyüme Almanya ekonomisi, kriz sonrası %1,4 büyümüştür. Küresel krizin etkisiyle 2008 yılında %2,6 seviyesine yükselen tüketici fiyatları ise kriz sonrasında düşüş eğilimi göstermiştir ve ortalama % 1,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, 2008 yılında yaşanan Ekonomik Kriz' in Almanya'da etkilerini 2009 yılında gösterdiği görülmektedir. Ülke ekonomisi 2010 yılında biraz toparlanma sürecine girse de 2011 yılında dengeler tekrardan değişmiş ve ekonomiyi belirleyen temel unsurlar krizin yansımalarından etkilenmeye devam etmiştir. Bu süreçte, alınan ekonomik tedbirler, küresel bazda tam olarak bir iyileşme sağlayamamıştır. Dolayısıyla, kriz sonrası Almanya ekonomisinde toparlanma kademeli ve yavaş bir şekilde gerçekleşmiştir.

2.1.2 Avusturya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

1995 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Avusturya, 83.858 km² yüz ölçümüne sahip küçük bir ülkedir. Ülkede hem taşıma yolu hem de turistik açıdan kullanılan, Tuna

Nehri büyük önem taşımaktadır. Yıllık % 1,3 nüfus artış hızı ile ülke nüfusu bugün 8,747 milyondur. Ülkede şehirleşme oranı % 66 düzeyindedir (World Bank, 2015)

Tablo 2: Avusturya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	261,6	300,9	315,9	335,9	388,6	430,2	400,1	391,8	431,1	409,4	430,0
Büyüme Oranı (%)	0,9	2,7	2,2	3,4	3,7	1,4	-3,7	1,8	2,9	0,6	0,2
İşsizlik Oranı (%)	4,7	5,8	5,6	5,2	4,8	4,1	5,8	4,3	4,5	4,8	5,3
Enflasyon Oranı (%)	1,3	2,0	2,3	1,4	2,1	3,2	0,5	1,8	3,2	2,4	2,0

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Çeşitlenmiş bir ekonomiye sahip olan Avusturya, yüksek yaşam standardına sahip modern bir devlettir. Öyle ki ülkede gelir dağılım eşitsizliği yok denecek kadar az ve altyapı açısından en gelişmiş ülkelerden biridir. Dışa açık bir ekonomiye sahip olan Avusturya, yüksek gelirli ülkeler grubunda yer almaktadır ve GSYH'si 416,5 milyar dolar, kişi başına düşen gelir ise 47,290 dolardır (World Bank, 2017). Ülke ekonomisinin temel yapısal özelliği denildiğinde, GSYH üretiminde ana sektörlerin katkıları akla ilk olarak gelmesi gerektirir (Öztürkler, 2012). Avusturya'da, GSYİH üretiminde tarım sektörü % 1, sanayi sektörü % 25,2 hizmet sektörü ise % 62,7 katkıda bulunmaktadır (World Bank, 2017). Tarım sektörünün GSYH'ye katkısı yok denecek kadar azdır. En büyük paya sahip olan hizmet sektörüne bakıldığında ise Avusturya ekonomisinin hizmet sektörü yoğunluklu bir yapıdan oluştuğu yorumu yapılabilir. Dışa açık ve hizmet sektörü yoğunluklu ekonomiye sahip olan Avusturya, küresel krizlere karşı savunmasızdır. Bu durum küresel kriz esnasında ve sonrasında kişi başına GSYİH, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon gibi birçok ekonomik unsuru etkilemektedir. Tablo 2, 2008-2013 yılları arasında yani küresel krizin yaşandığı yıllarda, Avusturya ekonomisinin etkilendiğini açıkça göstermektedir. Öyle ki, Avusturya ekonomisi, 2003-2007 yılları arasında % 2,58 büyürken, 2008-2013 yılları arasında %0,53 büyümüştür. Keza ülkede ekonomik kriz esnasında, gayri safi yurtiçi hâsıla ve kişi başına düşen gelir azalmıştır. Ekonomide toplam arz ve talep dengesizliği enflasyon sorununu ortaya çıkarmaktadır (Öztürkler, 2012). 2008-2010 yıllarında %2'nin altında kalan enflasyon

2011 yılında % 3,3 seviyesine ulaşmıştır. Enflasyondaki yükseliş, ücretleri arttırarak, satın alma gücünü azaltsa da ülkede 2012 yılı itibariyle aşamalı bir şekilde enflasyon azalarak daha düşük bir seviyeye gelmiştir. Ekonomik daralmanın boyutları göz önüne alındığında, ülkede istihdam iyi bir görünüm sergilemiştir.

Sonuç olarak, dışa açık bir ekonomiye sahip olan Avusturya’da, kriz dönemi ve sonrasında iktisadi faaliyetler küresel ölçekte hızlı bir şekilde yavaşlayarak, büyüme oranını ve gayri safi yurtiçi hasılayı geriletmiştir. Bu gerileme ekonomik kriz sonrasında durulsa da yeterli seviyeye gelmemiştir. Ekonomik büyüme ve GSYH oranlarındaki azalış krizin Avusturya ekonomisindeki en olumsuz etkilerinden olmuştur. 2013 yılında yaşanan toparlanmaya rağmen ülkede dengeler tekrardan değişmiş ve ekonomiyi belirleyen temel unsurlar krizin yansımalarından etkilenmeye devam etmiştir. Küresel mali krizin belirsizlik ile güven problemi yarattığı ve en çok 2008-2011 yılları arasında etkilerini gösterdiği düşünüldüğünde, Avusturya’nın, 2008 Ekonomik Kriz’ inden Avrupa Birliği’ndeki diğer ülkeler gibi büyük ölçüde hasar aldığı yorumunda bulunabilir.

2.1.3 Belçika’da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

Belçika, Kuzeybatı Avrupa’da 30.250 km²’lik yüz ölçüme sahip olan, Fransa ile Hollanda arasında yer alan ve Avrupa Birliği kurucu üyelerinden olan bir ülkedir. Ülkenin coğrafi konumu, ülke ekonomisini ve ticaretini büyük ölçüde etkilemektedir. Belçika, % 0,6 nüfus artış hızı ile bugün yaklaşık 11,4 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı 2016 yılında % 97,9 düzeyindedir (World Bank, 2017).

Tablo 3: Belçika’nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyon \$)	319	370,8	387	409,8	471,8	518,6	484,5	483,5	527	497,8	520,9
Büyüme Oranı (%)	0,77	3,63	2,09	2,50	3,44	0,78	-2,25	2,74	1,79	0,23	0,20
İşsizlik Oranı (%)	7,6	7,3	8,4	8,2	7,4	6,9	7,9	8,2	7,1	7,5	8,4
Enflasyon Oranı (%)	1,5	2,0	2,7	1,7	1,8	4,4	-0,05	2,1	3,5	2,8	1,1

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

1800'lü yıllarda Avrupa'da Sanayi Devrimi'ni başlatan ve Avrupa Birliği'ni kurucusu olan ülkelerin başında gelen Belçika, dünyadaki en gelişmiş Pazar ekonomilerinden birisine sahiptir. En gelişmiş pazar ekonomisine sahip olmasında, Avrupa'daki ilk sanayileşen ülke olması ve dışa açık oluşu etken olduğu düşünülmektedir. Yüksek gelirli ülkeler içerisinde yer alan Belçika, 433,2 milyar dolar GSYH'ye, 43,323 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir (World Bank, 2017). Bu oranlar bize ülkenin, 2008 Ekonomik krizinin etkilerinin hala ülke ekonomisine yansıdığını göstermektedir. Öyle ki, ülke GSYH'si, ekonomik kriz sırasında 518 milyar dolar iken hızla bir azalma seyri göstermiş ve 483 milyar dolara kadar düşmüştür. 2011 yılından sonra toparlanma eğilimi gösterse 2008 yılındaki rakamlara ulaşamamıştır. Belçika'da, GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 0,61, sanayi sektörü % 19,7, hizmet sektörü ise % 68,8 şeklindedir. Ülkedeki ana sektör dağılım oranlarına bakıldığında, tarım sektörünün GSYH'ye katkısı yok denecek kadar azdır. Belçika ekonomisi, Tablo 3'den görüleceği üzere 2001-2007 tarihleri arasında ortalama % 2,48 büyürken, 2008-2013 yılları arasında 0,58 büyümüştür. Bu oranlar, % 1,73 büyüme gösteren Belçika ekonomisinin, ekonomik kriz yıllarında daraldığını göstermektedir. Bu daralmanın sebebi ise ticaret partneri olan Almanya'nın da krizden etkilenmesi ile açıklanabilir. Bir ülkede ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan işgücüne katılım oranı (istihdam), Belçika'da ekonomik kriz yıllarında etkilenen bir diğer değişkendir. İşsizlik oranlarına bakıldığında, 2003-2008 yılları arasında azalma eğilimi gösterirken, 2008 yılında sonra artmaya başlamıştır. İşsizlik oranında 2011 yılında bir iyileşme olsa da artışın önüne geçilememiştir. Bununla birlikte kriz sürecinde (2008-2011), artan enerji ve gıda fiyatları sebebiyle enflasyon oranı ortalaması % 2,5 seviyesindedir. Bu oran bize ülkede enflasyon oranının arttığını göstermektedir. Euro bölgesinde kriz sürecinde enflasyon oranı ortalamasının % 2,02 olması, Belçika'nın Euro Bölgesi ortalamasının üzerinde kaldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, dışa açık bir ekonomiye sahip olan Belçika, kriz dönemi ve sonrasında iktisadi faaliyetlerde küresel ölçekte gerileme yaşamıştır. Bu gerileme, ekonomik kriz sonrasında durulsa da eski günleri yakalayacak kadar iyi bir seviyeye gelememiştir ve iktisadi faaliyetlerde ülkenin kriz sürecinde Euro Bölgesi ortalamasının altında kalması sebep olmuştur. Belçika'nın başlıca ticaret partneri olan Almanya'daki ekonomik iyileşmenin kriz sonrasında yavaş ve kademeli olması hiç şüphesiz ki Belçika'nın eski iktisadi faaliyetlerini yakalayamamasında en büyük etken olmuştur.

2.1.4 Çek Cumhuriyeti’nde 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olan Çek Cumhuriyeti, Orta Avrupa’da yer almaktadır ve konumu itibarıyla Polonya, Slovakya ve Almanya ile kara sınırına sahiptir. Çek Cumhuriyeti, yıllık % 0,2 nüfus artış hızı ile bugün yaklaşık 11 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı ise % 74 düzeyindedir (World Bank, 2017).

Tablo 4: Çek Cumhuriyeti’nin Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	99,6	119,1	136,2	155,4	189,2	235,7	206,1	207,4	227,9	207,3	209,4
Büyüme Oranı (%)	3,6	4,9	6,5	6,8	5,6	2,6	-4,8	2,7	1,7	-0,7	-0,4
İşsizlik Oranı (%)	7,5	8,2	7,9	7,1	5,3	4,3	6,6	7,2	6,7	6,9	6,9
Enflasyon Oranı (%)	0,1	2,8	1,8	2,5	2,9	6,3	1,0	1,4	1,9	3,2	1,4

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Çek Cumhuriyeti, açık piyasa politikası izlemesinden (coğrafi konumu, vasıflı iş gücü ve uygun yatırım ortamları) dolayı birçok avantaja sahip bir ülkedir. 2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olan Çek Cumhuriyeti, en fazla yabancı sermaye çeken ve en fazla gelişme potansiyeli gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. Yüksek gelirli ülkeler içerisinde yer alan Çek Cumhuriyeti, 215,7 milyar dolar GSYİH’ ye ve 20,368 dolar kişi başına gelire sahiptir. GSYİH içerisinde ana sektörlerin payları, tarım sektörü %2,1, sanayi sektörü % 33,4, hizmet sektörü ise %54,2 şeklindedir (World Bank, 2017). Bu oranlar bize Çek Cumhuriyetinin, gelişmekte olan bir ülke olduğunu göstermektedir. Bir ülkenin ekonomik performansını ölçmek için kullanılan ölçütlerin birisi, GSYH’de yıldan yıla ortaya çıkan oransal değişim olarak tanımladığımız iktisadi büyüme oranının ne olduğu ve zaman içerisinde nasıl bir seyir izlediğidir. Ekonomik büyümenin, işsizliği azaltması, kişi başına geliri ise yükseltmesi beklenmektedir. Ancak, Çek Cumhuriyeti’nde ekonomik kriz yıllarında bu beklentiler gerçekleşmemiştir. Kriz öncesinde ortalama %5,8 büyüme sağlayan Çek Cumhuriyeti ekonomisi, kriz sürecinde ve sonrasında ortalama %0,1 büyüme ile küçülmeye başlamıştır. Bu küçülme 2013 yılına kadar devam etmiştir. Krizin getirdiği ekonomik küçülme ise işsizlik oranında

artıŖa, GSYH' de azalmaya ve enflasyon oranında artıŖa sebep olmuŖtur. Ekonomik toparlanmanın ağır seyretmesi ile gıda ve enerji fiyatlarındaki artıŖ, enflasyonun yükselmesine sebeptir.

Sonuç olarak, Çek Cumhuriyetinin, dıŖa açık ve ihracata bağlı bir ekonomiye sahip olması, dıŖ etkenlere karŖı duyarlı olmasına ve 2008-2011 yılları arasında yaŖanan Ekonomik Kriz' den etkilenmesine sebep olmuŖtur. İktisadi faaliyetlerin büyük çoğunluğunun baŖta Almanya olmak üzere AB üyesi ülkelerle yapıyor olması, kriz etkilerinin 2013 yılına kadar devam etmesine neden olmuŖtur. Ancak, 2014 yılından sonra ekonomi toparlanma sürecine girmiŖtir. İç talepteki artıŖ, Çek Cumhuriyeti ekonomisinin, canlanmasına ve pozitif yönde etkilenmesine yardımcı olmuŖtur.

2.1.5 Danimarka'da 2008 Ekonomik Krizin Etkileri

1973 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Danimarka, 43.075 km² yüz ölçümüne ve konumu itibariyle sadece Almanya ile kara sınırına sahiptir. Danimarka, % 0,4 nüfus artıŖ hızı ile bugün yaklaŖık 5,7 milyon nüfusa sahiptir. Ülkenin ŖehirleŖme oranı % 87,8 ile oldukça yüksektir (World Bank, 2017).

Tablo 5: Danimarka'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	218,0	251,3	264,4	282,8	319,4	353,3	321,2	321,9	344,0	327,1	343,5
Büyüme Oranı (%)	0,3	2,6	2,3	3,9	0,9	-0,5	-4,9	1,8	1,3	0,2	0,9
İŖsizlik Oranı (%)	5,4	5,2	4,8	3,9	3,8	3,4	6,0	7,4	7,5	7,5	7,0
Enflasyon Oranı (%)	2,1	1,2	1,8	1,9	1,7	3,4	1,3	2,2	2,8	2,6	2,4

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Batı Avrupa ülkeleri içerisinde hem en yüksek yaŖam standardına sahip olan hem de kiŖi baŖına gelirin eŖit Ŗekilde bölüŖüldüđü ülkelerin baŖında gelen Danimarka, yüksek gelirli ülkeler içerisinde yer almaktadır ve 324,8 milyar dolar GSYİH' ye ve 50,307 dolar kiŖi baŖına gelire sahiptir. GSYH'nin oluŖumunda ana sektörlerin katkıları, % 19,8 sanayi sektörü, % 65,8 hizmet sektörü ve % 1,1 tarım sektörü Ŗekindedir (World Bank,

2017). Ekonominin temel belirleyici unsurlarından biri olan ekonomik büyüme işsizlik oranı ile ters bir ilişkiye sahiptir. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranının % 2,2, işsizlik oranının ise %5,7 olduğu görülmektedir. Ancak, Danimarka'nın, küçük ve açık bir ekonomiye sahip olması, küresel krizlere karşı savunmasız kalmasına neden olmaktadır. Öyle ki, Danimarka ekonomisi 2008-2011 yılları arasında yaşanan Küresel Ekonomik Krizden, Avrupa Birliği'ndeki diğer ülkeler gibi büyük ölçüde hasar almış ve bu bir domino taşı gibi ekonominin tüm unsurlarının etkilenmesine neden olmuştur. Danimarka, 2003-2008 yılları arasında ortalama % 1,5 büyürken, 2008-2013 yılları arasında % -0,2 ile daralmıştır. Ekonomik büyüme 2010-2011 yılları arasında ılımlı bir iyileşme gösterse de üretimdeki daralma 2012 yılında devam etmiştir.

Büyümedeki bu durum GSYH'ye de yansımıştır. Kriz başlangıcında 353 milyar dolar olan GSYH, hızla azalma eğilimi göstererek 321 milyar dolara kadar gerilemiştir. Tablo 5'den de görüleceği üzere, Danimarka ekonomisi 2011 yılında, ekonomik iyileştirmeler ve alınan önlemler ile toparlanmaya başlasa da ekonomideki kötü gidişat 2012-2013 yıllarında devam etmiştir. Kriz yıllarında büyümede yaşanan daralma, işsizlik ve enflasyon oranının artmasına neden olmuştur. Özellikle işsizlik oranındaki sürekli artış kriz öncesinde ve sonrasında da istihdamın daralmasına, enflasyon oranındaki artış ise gıda fiyatlarında artışa neden olmuştur.

Sonuç olarak, dünya ekonomisinde yaşanan ekonomik durgunluğun, Danimarka'nın dışı açık bir yapıya sahip olan ekonomisine de etki ederek, 2008 yılı ekonomik gösterge rakamlarına negatif olarak yansıdığı ve 2009 yılında da bu sürecin devam ettiği görülmektedir. Bu yıllar içerisinde, arz ve talepte düşüşün arttığı, istihdamın ve GSYH'nin daraldığı görülmektedir. Ancak 2013 yılından sonra iş gücü piyasasında ve GSYH'de iyileşmeler yaşanmış ve Danimarka ekonomisi toparlanma sürecine girmiştir.

2.1.6 Estonya'da 2008 Ekonomik Krizin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Estonya, 45.277 km² yüz ölçümüne ve konumu itibariyle Beyaz Rusya ve Letonya ile kara sınırına sahiptir. Estonya, % 0,1 nüfus artış hızı ile bugün yaklaşık 1,3 milyon nüfusa sahiptir ve ülkede şehirleşme oranı, % 67,4'tür (World Bank, 2017).

Tablo 6: Estonya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	9,8	12,0	14,0	16,9	22,2	24,1	19,6	19,4	23,1	23,0	25,1
Büyüme Oranı (%)	7,4	6,2	9,3	10,2	7,7	-5,4	-14,7	2,2	7,5	4,3	1,9
İşsizlik Oranı (%)	11,2	10,2	8,0	5,9	4,5	5,4	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6
Enflasyon Oranı (%)	1,3	3,0	4,0	4,4	6,5	10,3	-0,08	2,9	4,9	3,9	2,7

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Estonya, 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler içerisinde en küçük ekonomiyeye sahip, kişi başına düşen gelir sıralamasında Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Slovenya'nın gerisinde kalan ve yüksek gelirli ülkeler içerisinde yer alan bir ülkedir. Estonya, 25,1 milyar dolar GSYH'ye ve 19,704 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 2,4, sanayi sektörü % 23,5, hizmet sektörü ise % 60,3'tür. Gelişmiş ülkelerde tarımın payı % 5'in altında, hizmet sektörünün ise % 65'in üstünde olduğu gözlemlenmektedir (World Bank, 2017). Estonya'nın ana sektör oranlarına bakıldığında, gelişmiş ülke görüntüsü çizdiği yorumunda bulunulabilir. Estonya, 2017 yılı büyüme oranı % 4,8 iken enflasyon oranı %3,6 düzeyindedir. Ülkedeki işsizlik oranı ise %5,7'dir. Tablo 6'da ülkenin ekonomik kriz yıllarındaki durumuna bakıldığında, 2008-2011 yılları arasında gerçekleşen Küresel Ekonomik Kriz'in, ülke ekonomisinin dengesini bozduğu görülmektedir. 2003-2007 yılları arasında yıllık ortalama %8,16 oranında büyüme gösteren Estonya ekonomisi, bu istikrarlı büyümeyi kriz sürecinde ve sonrasında gösterememiştir. Öyle ki 2008-2009 yıllarında iç talepteki daralma ve küresel krizin başlıca sebebi olan emlak fiyatlarındaki düşüş nedeniyle % 19'luk bir daralma yaşamıştır. Keza büyüme oranındaki hızlı düşüş, işsizlik oranına ve enflasyona da yansımıştır. Kriz öncesinde görülen istihdam artışı kriz sürecinde ve sonrasında yerini artan işsizliğe bırakmıştır. Ülkede en yüksek işsizlik oranı 2009-2010 yıllarında sırasıyla %13,5 ve % 16, 7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu oranlar bize neredeyse ülkenin 6/1'nin kriz yıllarında işsiz kaldığını göstermektedir. İşsizlik konusunda önlemler alınmaz ise, İstihdamdaki verimsizlik yani işgücü arzının verimsizleşmesi sonucu ülkede işsizlik yapısal bir sorun haline gelecektir. Enflasyon oranlarına bakıldığında ise 2009 yılında negatif ortalama

enflasyonun ardından, 2010 yılından itibaren fiyatların yeniden yükselmeye başladığı görülmektedir.

Sonuç olarak, 2008-2011 yılları arasında yaşanan ve etkisini Avrupa Birliği'ne üye ülkelere çok güçlü bir şekilde hissettiren Küresel Ekonomik Kriz, 2008-2010 yılları arasında, Estonya ekonomisini de sarsmıştır. Ülke ekonomisinin dışa açık olması krizden etkilenmenin temel sebebidir. Ancak, Estonya ekonomisi 2010 yılından sonra toparlanma sürecine girmiştir. Öyle ki, ülke GSYH'si ve ekonomik büyüme artış gösterirken, enflasyon ve işsizlik oranı azalmıştır. Bu iyileşmeler, ekonomik krizin yarattığı güvensizliğin ortadan kalkması, ekonomik büyümenin hızlanmasına bağlı olarak işsizliğin azalması ve küresel petrol fiyatlarındaki düşüşün rolü ile ilişkilendirilebilir.

2.1.7 Finlandiya' da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

1995 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Finlandiya, 338.000 km² yüz ölçümüne sahiptir ve Kuzey Avrupa'da yer almaktadır. Finlandiya % 0,3 nüfus artış hızı ile bugün 5,5 milyon nüfusa sahiptir ve ülkede şehirleşme oranı % 69,5 düzeyindedir (World Bank, 2015).

Tablo 7: Finlandiya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	171,0	196,7	204,4	216,5	255,3	283,7	251,4	247,7	273,6	256,7	269,9
Büyüme Oranı (%)	1,9	3,9	2,7	4,0	5,1	0,7	-8,2	2,9	2,5	-1,4	-0,7
İşsizlik Oranı (%)	10,4	10,3	8,3	7,7	6,8	6,3	8,2	8,3	7,7	7,6	8,1
Enflasyon Oranı (%)	0,8	0,1	0,8	1,5	2,5	4,0	0,0	1,2	3,4	2,8	1,4

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Serbest piyasa ekonomisine sahip olan Finlandiya, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler içerisinde küresel ekonomik krizden en az etkilenen ekonomilerden biridir. Öztürkler (2012)' e göre, ekonomideki büyüklüğü, ekonominin yarattığı GSYH ve ekonominin

gelişmişliği ise kişi başına GSYH göstermektedir. Yüksek gelirli ülkeler içerisinde yer alan Finlandiya, 251,8 milyar dolar GSYH'ye, 45,703 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH' nin oluşumunda ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 2,3, sanayi sektörü % 23,9, sanayi sektörü % 60 şeklindedir (World Bank, 2017). Ülke GSYH' sinin % 23,9'unu oluşturan sanayi sektörü bize endüstrileşmiş bir ülke görüntüsü çizmektedir. Ülke ekonomisi 2017 yılında % 2,6 büyümüştür.

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler içerisinde ekonomik krizden en az etkilenen ekonomilerden biri olma özelliğini elinde bulunduran Finlandiya, ihracata bağımlı bir ülke olması sebebiyle, ihracat talebinde gerçekleşen düşüşten ve iç talepteki azalmadan dolayı kriz yıllarında ekonomisinde bir daralma yaşanmasını önleyememiştir. Öyle ki, Tablo 7'ye bakıldığında ülke GSYH'sinin 2008 yılında 283 milyar dolar iken 2010 yılında 247 milyar dolara kadar gerilediği görülmektedir. İşgücü ve işsizlik konusunda, Küresel Ekonomik Kriz' in etkisi düşünüldüğünde, sınırlı bir etkisi olduğu yorumunda bulunulabilir. Ancak, bu etki ilerleyen yıllarda sınırlı kalmamış ve artmaya devam etmiştir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan enflasyon ise kriz yıllarında enerji ve gıda fiyatlarındaki artış sebebiyle 2011 yılında % 3,2 ile en yüksek seviyeye çıksa da daha sonraki yıllarda azalma eğilimi göstermiştir.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler içerisinde yüksek ihracat hacmi ile dikkatleri üzerine çeken Finlandiya, dış etkenlere karşı duyarlı bir ekonomiye sahiptir. Bu duyarlılık ise ülke ekonomisinin krizler karşısında savunmasız kalmasına neden olmaktadır. Küresel krizden en az etkilenen ülke olmasına rağmen belirli yıllarda daralma yaşayan ekonomi 2013 yılından sonra toparlanma sürecine girmiştir. Toparlanma sürecinin devamı ve uzun vadede krizin etkilerinin azaltılması için adımlar atılmalıdır.

2.1.8 Fransa' da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

Fransa, 543.945 km² yüzölçümü ile hem Batı Avrupa'da hem de Avrupa Birliği içerisinde en büyük alana sahip olan, Belçika, Lüksemburg, Almanya, İsviçre, İtalya ve İspanya ile kara sınırı bulunan ve konumu itibarıyla oldukça önemli sanayi ve ticaret noktalarına ulaşımında şanslı olan bir ülkedir. Ayrıca Avrupa Birliği kurucu

üyelerindedir. Almanya % 0,4 nüfus artış hızı ile bugün 66,9 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 79,7 düzeyindedir (World Bank, 2016).

Tablo 8: Fransa'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Trilyon \$)	1,84	2,11	2,19	2,31	2,65	2,91	2,69	2,64	2,86	2,68	2,81
Büyüme Oranı (%)	0,8	2,7	1,6	2,3	2,3	0,1	-2,9	1,9	2,0	0,1	0,5
İşsizlik Oranı (%)	8,3	8,9	8,4	8,4	7,6	7,0	8,7	8,8	8,8	9,4	9,2
Enflasyon Oranı (%)	2,1	2,1	1,7	1,6	1,4	2,8	0,08	1,5	2,1	1,9	0,8

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Dünyanın en büyük on ekonomisi içerisinde yer alan Fransa, çeşitlenmiş ve teknolojik açıdan gelişmiş bir ekonomiye sahiptir ve ülke dışı açık bir piyasa ekonomisi politikasını benimsemektedir. GSYH'den yola çıkarak hesaplanan kişi başına düşen gelir, o ülke insanının refah düzeyinin bir göstergesidir ve büyüme hızı ekonominin nasıl bir performans sergilediğini göstermektedir (Öztürkler, 2012). Yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alan Fransa, 2,58 trilyon dolar GSYH'ye ve 38,476 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. Fransa'da, GSYH oluşumunda, tarım sektörü % 1,5, sanayi sektörü % 17,3 hizmet sektörü ise % 70,2 katkı sağlamaktadır (World Bank, 2017). Bu oranlar bize Fransa ekonomisinin hizmet temelli olduğunu ve gelişmiş bir ülke olduğunu göstermektedir.

Fransa, dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer almasına rağmen, 2008-2012 yılları arasında yaşanan ekonomik krizden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Ekonomik krizden başlıca etkilenme sebebi, toplam ihracatının yaklaşık %60'nın ve ithalatının yaklaşık %70'inin AB üyesi ülkelerle olmasıdır. Genel olarak kriz yılları arasında (2008-2011) Fransa ekonomisine bakıldığında, 2009 ve 2010 yıllarında iç ve dış talebin azalmasından dolayı GSYH'de azalma ve işsizlik oranında artış yaşanmıştır. Öyle ki işsizlik oranı kriz öncesinde alma eğiliminde iken kriz sonrasında sürekli artışa geçmiştir. İşsizlik oranı 2012 yılında %9,2 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Kriz yıllarında Fransa ekonomisinde şaşırtan tek durum ekonominin temel unsurlarından olan enflasyonun diğer Avrupa Birliği ülkelerindeki gibi ani artışlar yaşamamasıdır.

Sonuç olarak, Fransa ekonomisi, 2008-2011 yılları arasında yaşanan küresel ekonomik krizden 2009 yılından itibaren etkilenmeye başlamıştır. Ancak güçlü bir ekonomiye sahip olan Fransa, kriz sürecinde almış olduğu ekonomik tedbirler neticesinde küresel ekonomik krize karşı Avrupa Birliği'nde en iyi performansı gösteren ülkelerden biri olmayı ve kriz sürecini tek bir konu dışında az bir hasarla atlattığını başarmıştır. Bu tek konu ise, işsizliktir ve Fransa, işsizlik konusunda tam anlamıyla bir başarı yakalayamamıştır. Bu çerçevede, işsizlik oranlarının giderek artış göstermesi ülke için ilerleyen yıllarda sorun teşkil edeceğinden, hükümetin sorun yaşanan sektörlerde çeşitli önlemler alması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.9 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi' nde 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 5.679 km² yüz ölçümüne sahiptir. Konumu itibarıyla sadece Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile kara sınırı bulunmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, % 0,8 nüfus artış hızı ile bugün yaklaşık 1,2 milyon nüfusa sahiptir (World Bank, 2017).

Tablo 9: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	14,5	17,4	18,7	20,4	24,0	27,8	25,9	25,5	27,4	25,0	24,0
Büyüme Oranı (%)	2,4	4,5	3,7	4,5	4,8	3,8	-1,7	1,3	0,3	-3,0	-5,9
İşsizlik Oranı (%)	4,1	4,3	5,3	4,5	3,9	3,6	5,3	6,2	7,8	11,7	15,8
Enflasyon Oranı (%)	4,1	2,2	2,5	2,4	2,3	4,6	0,3	2,3	3,2	2,3	-0,4

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ekonomisi, hizmet (turizm) ve mali sektör ağırlıklı bir ekonomidir. Yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 21,6 milyar dolar GSYH'ye ve 25,233 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin oluşumunda ana sektörler, tarım sektörü % 1,8, sanayi sektörü % 9,9, hizmet sektörü ise % 75,7 katkı sağlamaktadır (World Bank, 2017). Bu oranlar bize GKRY' nin hizmet temelli bir ekonomi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca, tarım sektörünün % 1,8 olmasının nedeni ülke topraklarının tarımsal üretim için yetersiz

olmasından kaynaklanmaktadır. Tarımsal üretimin yetersiz olması ise GKRY' nin gıda ürünlerinde dışa bağımlı olmasına neden olmaktadır. Bir ülkenin ekonomik performansını ölçmekte kullanılan ölçütlerin en önemlilerinden birisi, GSYH'de yıldan yıla ortaya çıkan oransal değişme olarak tanımladığımız iktisadi büyüme oranının ne olduğu ve zaman içerisinde nasıl bir seyir izlediğidir. Ekonomik büyümede gerçekleşecek artış karşısında işsizliği azalması beklenmektedir. Ülkenin ekonomik büyüme oranına bakıldığında 2016 yılında %3,3, 2017 yılında ise % 3,8 gerçekleştiği buna paralel olarak işsizlik oranının ise 2016 yılında %12,9 2017 yılında %11 olduğu görülmektedir. Bu oranlar artan büyüme oranlarının işsizlik oranını azalttığını göstermektedir.

GKRY' nin, gıda ürünlerinde dışa bağımlı bir ülke olması, 2008-2011 yılları arasında yaşanan Küresel Ekonomik Kriz' den beraberinde getirdiği petrol ve gıda fiyatlarındaki artıştan dolayı, etkilenmesine neden olmuştur. Öyle ki, ülke GSYH'si ve ekonomik büyüme oranı kriz yıllarında azalma eğilimi gösterirken, işsizlik ve enflasyon oranı ise artmıştır. Kriz sürecinde işsizlik oranındaki artış eğilimi süreklilik kazanarak devam etmiş ve 2009 yılında %5,3 olan işsizlik oranı 2013 yılında %15,8'e kadar yükselmiştir. Fiyatlarda yaşanan artıştan ve iç ve dış talepteki daralmadan dolayı etkilenen iş gücü piyasası güvensizlik ortamının da etkisiyle en çok etkilenen piyasa olmuştur. Bu etkilenme neticesinde ise işsizlik oranı yüksek rakamlara ulaşmıştır. Öyle ki, istihdamın daralması neticesinde, ülke nüfusunun yaklaşık 5/1'i kriz yıllarında işsiz kalmıştır. İşsizlik oranındaki bu artış ekonomik büyümenin azalmasından kaynaklanmaktadır. Zira GKRY ekonomisi, kriz öncesinde ortalama %3,31 büyürken, kriz sonrasında %-1,8 büyümüştür. Ekonomik aktivitelerde yaşanan durgunluk, negatif bir büyüme ve GSYH'de azalmaya neden olmuştur. Kriz öncesinde 2003-08 yılları arasında artan ülke GSYH'si 27,8 milyar dolara yükselmiş ancak kriz sürecinde ve sonrasında 7,8 milyar dolar azalarak 2007 yılı GSYH değerine geri dönmüştür. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan enflasyon ise kriz yıllarında işsizlik oranına paralel olarak artış göstermiştir.

Gıda ürünlerinde dışarıya bağımlı bir ülke olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, dış etkenlere karşı duyarlı bir ekonomiye sahiptir. Ülke ekonomisinin bu duyarlılığı dünya üzerinde yaşanan krizler karşısında savunmasız kalmasında neden olmaktadır. 2008-2011 yılları arasında yaşanan ve etkisini güçlü bir şekilde hissettiren Küresel Ekonomik

Kriz, GKRY ekonomisinin savunmasız yapısı nedeniyle hasar almasına neden olmuştur. Ülke ekonomisi 2008-2013 yılları arasında durgunluk yaşasa da 2014 yılından sonra toparlanma sürecine girmiştir.

2.1.10 Hırvatistan' da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2013 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Hırvatistan, 57.000 km² yüz ölçümü ile Avrupa'da Balkan Yarımadasının kuzeybatısında yer almaktadır. Konumu itibariyle Macaristan, Bosna-Hersek, Slovenya ve Sırbistan ile kara sınırına sahiptir. Hırvatistan % -0,8 nüfus artış hızı ile bugün 4,2 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı % 59,2'dir (World Bank, 2016). Bu oran, Avrupa Birliği üye ülkeler içerisinde en düşük orandır.

Tablo 10: Hırvatistan'ın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	34,6	41,5	45,4	50,4	60,0	70,4	62,7	59,8	62,3	56,5	58,0
Büyüme Oranı (%)	5,5	4,0	4,1	4,7	5,1	2,0	-7,3	-1,4	-0,3	-2,2	-0,6
İşsizlik Oranı (%)	13,9	13,6	12,6	11,1	9,9	8,5	9,2	11,6	13,6	15,9	17,2
Enflasyon Oranı (%)	1,7	2,0	3,3	3,1	2,8	6,0	2,3	1,0	2,2	3,4	2,2

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Hırvatistan, enflasyon oranının düşük olduğu, istikrarlı kur politikasının uygulandığı ve ortalama bir yıllık büyüme seviyesinin yakalandığı ancak tüm bunların yanında düşük bir rekabet gücünün bulunduğu bir ekonomiye sahiptir. Dünya Bankası, tarafından belirlenen gelir sınıflandırmasında yüksek gelirli ülkeler içerisinde yer alan Hırvatistan, 54,8 milyar dolar GSYH'ye, 13,294 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH oluşumunda, sanayi sektörü % 21,7, hizmet sektörü % 58,5, tarım sektörü ise % 3,2 katkı sağlamaktadır (World Bank, 2017). Ülkede ekonomik büyüme oranı 2013 yılında % -2,0 iken 2017 yılında % 2,3 olarak gerçekleşirken işsizlik oranı 2013 yılında %17,2, 2017 yılında %11,2 gerçekleşmiştir. 2013 yılından 2017 yılına ekonomik büyüme ve işsizlik oranındaki iyileşmelere paralel olarak enflasyon oranının düşmesi

beklenmektedir. Enflasyon oranına bakıldığında 2013 yılında % 2,2 olan enflasyon oranı 2017 yılında %1,6'ya gerilemiştir.

Hırvatistan ekonomisinin rekabet gücünün düşük olması, dünyada yaşanan ani değişikliklerden kolayca etkilenmesine neden olmaktadır. Keza 2008-2011 yılları arasında yaşanan Küresel Ekonomik Kriz, Hırvatistan ekonomisini deyim yerindeyse alt üst etmiştir. Tablo 10'dan da görülebileceği üzere, 2008-12 yıllarında yaşanan kriz ülkenin büyüme oranında, GSYH'de dalgalanmalara sebep olmuştur. Öyle ki, 2003-08 yılları arasında 35,8 milyar dolar artış göstererek 70,4 milyar dolara kadar yükselen GSYH, kriz sürecinde ve sonrasında 2009-13 yılları arasında, 2011 yılında bir toparlanma yaşasa da 22,4 milyar dolar azalmıştır. Keza ekonomik büyüme oranlarına bakıldığında kriz öncesi ortalama % 4,2 büyürken, kriz sonrasında % -2,6 ile daralmıştır. Bir ülkenin işgücü piyasası o ülkenin gelişmişlik seviyesini gösteren önemli bir göstergedir (Öztürkler, 2012). Ancak, kriz yıllarından önce de büyük bir sorun olan işsizlik, kriz sürecinde de artarak devam etmiş ve ülke için büyük problem yaratmıştır. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan enflasyon oranı kriz başlangıcında % 6 seviyesine çıksa da daha sonra düşüşe geçerek ise ılımlı bir seyir izlemiştir.

Sonuç olarak, dünya ekonomisinde yaşanan bu ekonomik durgunluk, düşük rekabet gücüne sahip olan Hırvatistan ekonomisini de etkilemiştir. 2008-11 yılları arası ekonomik gösterge rakamlarına negatif olarak yansımıştır. Ancak bu negatif yansıma 2011-13 yılları arasında da devam etmiştir. Bu yıllar içerisinde, arz ve talepte düşüşün arttığı, istihdamın ve GSYH'nin daraldığı görülmektedir. Ancak 2015 yılında sonra iş gücü piyasasında, ekonomik büyümede ve GSYH'de iyileşmeler yaşanmış ve Hırvatistan ekonomisi toparlanma sürecine girmiştir.

2.1.11 Hollanda' da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinden olan Hollanda, 41.864 km² yüzölçümüne sahiptir. Ülke topraklarının büyük bir kısmı Batı Avrupa'da bulunan Hollanda'nın, konumu itibariyle Belçika ve Almanya ile kara sınırı bulunmaktadır. Almanya % 0,3 nüfus artış hızı ile bugün 17 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 91 ile oldukça yüksektir (World Bank, 2016).

Tablo 11: Hollanda'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	571,8	650,5	678,5	726,6	839,4	936,2	857,9	836,3	893,7	828,9	866,6
Büyüme Oranı (%)	0,2	2,0	2,1	3,5	3,6	1,6	-3,7	1,4	1,6	-1,0	-0,1
İşsizlik Oranı (%)	3,5	4,6	4,7	3,9	3,1	2,7	3,4	4,4	4,9	5,8	7,2
Enflasyon Oranı (%)	2,1	1,2	1,6	1,1	1,6	2,4	1,1	1,2	2,3	2,4	2,5

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Dünyadaki refah seviyesi yüksek ülkelerden biri olarak karşımıza çıkan Hollanda, özel ve kamu sektörün birlikte baskın olduğu karma ve güçlü bir pazar ekonomisine sahiptir. Dışa açık olan Hollanda ekonomisi, dış ticarete bağımlıdır. Yüksek gelirli ülkeler arasında yer alan Hollanda, 826,2 milyar dolar GSYH'ye ve 48,223 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH oluşumunda, sanayi sektörü % 17,5, hizmet sektörü % 70,3, tarım sektörü ise % 1,8 katkı sağlamaktadır (World Bank, 2017). Ülkede tarım sektörü, GSYİH' nin yalnızca % 1,8'ini oluştursa da ihracat için önemli miktarda üretim gerçekleştirmektedir. Ülkede 2017 yılı ekonomik büyüme oranı %3,16 olarak gerçekleşirken %4,8 gerçekleşmiştir. Ekonominin temel belirleyici göstergelerinden enflasyon ise %1,3 düzeyindedir.

Dünyanın en güçlü ekonomileri arasında yer alan Hollanda da Avrupa Birliği'ndeki güçlü ekonomiye sahip olan diğer ülkeler gibi 2008 küresel ekonomik krizden etkilenmiştir. Hollanda'nın dışa açık bir ekonomiye sahip olması krizden etkilenmesine en büyük etkidir. Tablo 11'den de görülebileceği üzere, ülke ekonomisi 2009-13 yılları arasında durgunluk dönemine girmiştir. Kriz yılları öncesinde ortalama %2,1 büyüyen Hollanda ekonomisi, kriz yıllarında ortalama %-1,8 büyümüştür. Bu oranlar bize Hollanda ekonomisinin % 4 oranında daraldığını göstermektedir. 2010-11 yıllarında ekonomik büyüme toparlanmaya başlasa da dengeler tekrardan değişmiş ve Hollanda ekonomisi, 2012 yılında % 2 oranında tekrar bir daralma daha yaşamıştır. Büyüme oranlarındaki bu dengesizlik işsizlik oranının kriz yıllarında iki katı artarak %7,2'ye ulaşmasına neden olmuştur. İşsizlik oranındaki bu artış ise istihdamın ve hane halkı harcamalarının daralmasına neden olmuştur. Keza, bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü gösteren GSYH'de bu yıllar içerisinde azalma eğilimi göstermiştir. 2008

yılında 982 milyar dolar olan ülke GSYH'si, 116 milyar dolar azalarak 2013 yılında 866 milyar dolar olmuştur. 2009-10 yıllarında ortalama % 1,5 civarında olan enflasyon oranı, enerji ve gıda fiyatlarındaki artışa bağlı olarak yükselişe geçmiş ve % 2,3'e yükselmiştir. Bu artış etkisini göstermeye devam etmiş ve enflasyon oranı %2,5'e yükselmiştir.

Sonuç olarak, petrol ve gıda fiyatlarındaki artışın dışı açık olan Hollanda ekonomisi üzerinde oluşturduğu risk, gerçekleşebilecek iyileşmeleri yavaşlatsa da 2009 yılındaki daralma göz önünde bulundurulduğunda, 2012 yılından itibaren, ülke ekonomik aktivelere canlılığını göstermeye başlamış ve toparlanma sürecine girmiştir. Toparlanma sürecinde Hollanda hükümetinin, işgücü piyasası, enerji piyasası ve konut sektörü gibi kilit alanlarda iyileştirmeler yapması krizin etkilerinden çok daha hızlı kurtulmasını sağlamıştır.

2.1.12 Birleşik Krallık' ta 2008 Ekonomik Krizin Etkileri

1973 yılında Avrupa Birliği'ne dâhil olan ve 242.500 km² yüz ölçümüne sahip olan Birleşik Krallık, İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda olmak üzere 4 ülkeden oluşmaktadır ve Avrupa'nın kuzeybatı kıyısında bulunmaktadır. % 0,6 nüfus artış hızı ile bugün 66 milyon nüfusa sahip olan Birleşik Krallık' ta, şehirleşme oranı ise % 83,1'dir (World Bank, 2017).

Tablo 12: Birleşik Krallık' ın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Trilyon \$)	2,0	2,3	2,5	2,7	3,0	2,9	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7
Büyüme Oranı (%)	3,3	2,3	3,0	2,4	2,3	-0,4	-4,1	1,6	1,4	1,4	2,0
İşsizlik Oranı (%)	4,8	4,5	4,7	5,3	5,2	5,6	7,5	7,7	8,0	7,8	7,5
Enflasyon Oranı (%)	1,3	1,3	2,0	2,3	2,3	3,6	2,1	3,2	4,4	2,8	2,5

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Sanayi Devrimi'nin evi olarak bilinen ve dünya çapında ekonomik bir güç olarak büyük etkiye sahip olan Birleşik Krallık, Avrupa Birliği içerisinde ikinci dünya çapında ise beşinci en büyük ekonomiye sahiptir. Dünya bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alan Birleşik Krallık, 2,62 trilyon dolar GSYH'ye, 39,720 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 0,5, sanayi sektörü % 18,5, hizmet sektörü ise % 70'tir (World Bank, 2017). Birleşik Krallık ekonomisi, hizmet odaklı bir ekonomidir. Hizmet sektörü, sanayi sektörü ile kıyaslandığında düşük nitelikli işgücüne daha çok istihdam yaratabilme kapasitesine sahiptir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden, ekonomik büyüme, 2017 yılında ise % 1,7 gerçekleşirken, işsizlik oranı % 4,3'tür. Toplam talep artışının toplam arzdaki, artışı aşması anlamına gelen enflasyon ise %2,6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Dünya genelinde yaşanan 2008-2011 ekonomik krizi, sürekli büyüyen ve güçlü bir yapıya sahip olan özellikle teknoloji ve endüstride dünya ekonomisine önemli katkılarda bulunan, Birleşik Krallık ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Birleşik Krallık ekonomisi, 2008-2009 yıllarında % 3,7 daralırken, GSYH ise 600 milyar dolar azalmıştır. Keza kriz yıllarında işsizlik ortalama %7,2 gibi yüksek bir oranda gerçekleşirken, enflasyon % 3,3 gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu enflasyon oranı, Avrupa Birliği (2011) raporuna göre, ülkede hedeflenen enflasyon değerinin üstünde kalmıştır. Ülke ekonomisi 2010-11 yıllarında ortalama %1,5 büyüyerek durgunluktan çıkmak için ilk adımları atmıştır. Bu büyüme karşısında GSYH 150 milyar dolarlık bir artış yaşamıştır. Ancak, ekonomik büyümede yaşanan artış işsizlik oranının azalmasını sağlayacak düzeyde gerçekleşmemiştir ve istihdam bu yıllarda daralmaya devam etmiştir. Kriz yıllarında gerçekleşen bu daralma ülke ekonomisinde yaşanan en büyük gerileme olarak nitelendirilmektedir. Tablo 12'den de görülebileceği üzere ülke ekonomisi 2012 yılından sonra istikrarlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Öyle ki, ekonominin büyüklüğünü gösteren GSYH ve ekonomik büyüme artış gösterirken, işsizlik ve enflasyon azalmıştır. Ülke ekonomisi 2012-2017 yılları arasında ortalama % 2'lik bir büyüme yakalarken, işsizlik %4 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu çerçevede, Birleşik Krallık ekonomisinin durgunluktan çıktığı yorumunda bulunulabilir.

Sonuç olarak, Birleşik Krallık güçlü bir ekonomiye sahip olmasına rağmen 2008-2011 yılları arasında yaşanan krizden büyük hasar alarak çıkmıştır. 2012 yılından sonra petrol

ve gıda fiyatlarındaki gerileme, talepteki artış gibi ekonomik iyileşmeler neticesinde ise ülke ekonomisi toparlanma sürecine girmiştir.

2.1.13 İrlanda' da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

1973 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan İrlanda, batı Avrupa ülkesi, 70.280 km² yüz ölçümü ile Britanya adalarının en batıdaki en büyük adasıdır ve Birleşik Krallık ile kara sınırına sahiptir. İrlanda, % 1,2 nüfus artış hızı ile bugün 4,8 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede nüfus artış hızının yüksekliği, Avrupa Birliği ülkeleri arasında dikkat çeken bir orandır. İrlanda, kentleşme oranı ise % 62,7'dir (World Bank, 2017).

Tablo 13: İrlanda'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	164,2	193,8	211,6	232,0	269,9	275,0	236,3	221,9	239,0	225,5	239,3
Büyüme Oranı (%)	3,1	6,6	6,0	5,5	5,2	-3,9	-4,6	1,8	2,9	0,03	1,6
İşsizlik Oranı (%)	4,4	4,4	4,3	4,4	4,6	6,4	12,0	13,8	14,6	14,6	13,0
Enflasyon Oranı (%)	3,4	2,1	2,4	3,9	4,8	4,0	-4,4	-0,9	2,5	1,6	0,5

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Yüksek teknolojik ürünlerin ve uluslararası hizmet ticaretinin gerçekleştirildiği güçlü bir ekonomiye sahip olan ve yüksek gelirli ülkeler içerisinde yer alan İrlanda, 333,7 milyar dolar GSYH'ye ve 69,330 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin oluşumunda ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 0,9, sanayi sektörü % 36,4, hizmet sektörü % 55,2 şeklindedir (World Bank, 2017). Bir ekonomide büyüklüğü ekonominin yarattığı GSYH, ekonominin gelişmişliğini ise kişi başına GSYH göstermektedir. Bu çerçevede, İrlanda için gelişmiş ülke yorumunda bulunmak yanlış olmayacaktır. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranı %7,8 ile oldukça yüksektir. Ancak ülkede işsizlik oranının % 6,3 olması dikkat çekmektedir. Bu oranın yüksek olması ise İrlanda'nın sürekli göç alan bir ülke olması ve işgücünün rekabet edilebilirliği ile açıklanabilir. Ekonominin temel belirleyici unsurlarından olan enflasyon ise %0,3 düzeyindedir.

2008 yılında ABD’de patlak veren ve Avrupa’da etkisini çok çabuk bir şekilde gösteren Küresel ekonomik kriz, 2007 yılında % 5,2 büyüme kaydeden İrlanda ekonomisi, 2008-09 yıllarında hızla küçülerek % -4,6’ya gerilemiştir. Tablo 13’den de görülebileceği üzere, bu gerileme GSYH’ da 34 milyar dolar azalmaya ve % 4,6 olan işsizlik oranının neredeyse 3 katı kadar artarak % 12 ye ulaşmasına neden olmuştur. İstihdamda ve GSYH’ da yaşanan bu daralma, ülkede negatif enflasyona yol açmıştır. İrlanda ekonomisi, 2011 yılından sonra yavaş ta olsa toparlanmaya başlamıştır. Bu toparlanma ekonomik büyümede, GSYH’de ve enflasyon oranında kendini göstermeye başlamıştır. Ülkede ekonomik canlanma döneminde, krizin etkilerini yitirmeye başlaması ve gerçekleşen güçlü ihracatın büyümeyi desteklediği düşünülmektedir. Ancak, toparlanma ve canlanma yıllarında, işsizlik oranında yaşanan artış durdurulamamıştır. Öyle ki, 2013-14 yılında %14,6 ile en yüksek seviyeyi görmüştür. Bu oran, 7,8 milyon nüfusa sahip olan İrlanda için oldukça yüksektir.

Sonuç olarak, İrlanda’nın dışa açık ve ihracata dayalı bir ekonomiye sahip olması, 2008-2011 yılları arasında yaşanan küresel krizden, diğer Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla daha çok etkilenmesine neden olmuştur. Ülkede, küresel dengesizliklerin artması, mali piyasalardaki olumsuzluklar ve riskler ile var olan güvensizlik ortamı, ekonomik krizin etkisini oldukça artırmıştır. Ancak, ülke ekonomisi 2012 yılından sonra toparlanmaya, 2013 yılından sonra ise canlanmaya başlamıştır.

2.1.14 İspanya’ da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

1986 yılında Avrupa Birliği’ne üye olan ve Avrupa’nın güneybatısında yer alan İspanya, 504.782 km² yüzölçümüne sahiptir ve konumu itibariyle Portekiz ve Fransa ile kara sınırına sahiptir. İspanya, % 0,2 nüfus artış hızı ile 46,5 milyon nüfusa sahiptir ve ülkedeki şehirleşme oranı ise % 79,8’dir (World Bank, 2017).

Tablo 14: İspanya’nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Trilyon \$)	0,906	1,06	1,15	1,26	1,47	1,63	1,49	1,43	1,48	1,34	1,36
Büyüme Oranı (%)	3,1	3,1	3,7	4,1	3,7	1,1	-3,5	0,01	-0,9	-2,9	-1,7
İşsizlik Oranı (%)	11,2	11,0	9,1	8,4	8,2	17,8	19,8	21,3	24,7	26,0	24,4
Enflasyon Oranı (%)	3,0	3,0	3,3	3,5	2,7	-0,2	1,7	3,1	2,4	1,4	-0,1

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Hizmet sektörü temelli modern bir ekonomiye sahip olan İspanya, dünyanın on üçüncü, Avrupa Birliği'nin ise beşinci büyük ekonomisine sahiptir. İspanya, rekabetçi ve yenilikçi uluslararası bir merkez olması ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Bir ülkenin ekonomik performansı ile ilgili bilgi veren temel belirleyicilerden birisi GSYH ve kişi başına düşen GSYH'dir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alan İspanya, 1,3 trilyon dolar GSYH'ye ve 28,156 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin oluşumunda ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 2,5, sanayi sektörü % 21,6, hizmet sektörü % 66,4 şeklindedir. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranı %3,5'tir. Ancak ülkede işsizlik oranının % 17,2 olması oldukça dikkat çekicidir (World Bank, 2017). Bu oranın yüksek olmasının nedeni, 2008-11 yılları arasında gerçekleşen küresel ekonomik krizin etkilerini İspanya ekonomisi üzerinde özellikle işsizlik konusunda hala gösterdiği ile açıklanabilir. Ekonominin temel belirleyici unsurlarından olan enflasyon ise % 2,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliği'nin en büyük beşinci ekonomisine sahip olan İspanya'nın, hizmet temelli ve dışa açık bir ekonomiye sahip olması, küresel krizlere karşı savunmasız kalmasına ve birlik içerisindeki diğer ülkeler gibi krizden büyük ölçüde hasar almasına neden olmuştur. İspanya ekonomisi 2008 yılında başlayan kriz etkilerini 2009 yılında hissetmeye başlamıştır ve ülke ekonomisi durgunluk sürecine girmiştir. Tablo 14'ten de görülebileceği üzere, ülke GSYH'si 2009 yılında 14 milyar dolar azalırken, kriz öncesi % 8,2 olan işsizlik oranı ise ani artış göstererek %19,8'e çıkmıştır. 2010-12 yılları arasında GSYH hızla azalmaya devam ederken, işsizlik oranı ise hızla artmıştır. Kriz yıllarında ülkenin enflasyon oranı ise düşük bir seyir izlemiştir. Ancak, ekonomik büyüme kriz yıllarında 2010 yılında hafif bir iyileşme hissettirse de sürekli azalma eğilimi göstermiştir.

Sonuç olarak, dünya ekonomisinde yaşanan bu kriz, ticaret ortaklarına karşı rekabet gücü kaybı yaşayan İspanya ekonomisini şiddetli bir şekilde sarsmıştır. 2007 yılında tüm ekonomik göstergelerin iyileştiği bir yıl olarak gözükmekle birlikte, 2008-13 yılları arasında kriz yıllarının etkisi tüm ekonomik göstergelere negatif yansımıştır. Bu yıllar içerisinde, en çok dikkat çeken husus istihdamın daralması olmuştur. Ancak İspanya ekonomisi, 2014 yılında güçlü bir iyileşme göstererek ve hızla toparlanarak canlanma sürecine girmiştir.

2.1.15 İsveç'te 2008 Ekonomik Krizin Etkileri

1995 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Kuzey Avrupa'daki İskandinavya yarımadasında yer alan İsveç, 450.295 km² yüz ölçümüne sahiptir. Konumu itibariyle Norveç ve Finlandiya ile kara sınırına sahiptir. İsveç % 1,4 nüfus artış hızı ile bugün 10 milyon nüfusa sahiptir. Ülkenin nüfus artış hızı, Avrupa Birliği'nde yer alan diğer ülkelere oranla oldukça yüksektir. İsveç, kentleşme oranı ise % 85,9'dur (World Bank, 2017).

Tablo 15: İsveç'in Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	331,1	381,7	389,0	420,0	487,8	513,9	429,6	488,3	563,1	543,8	578,7
Büyüme Oranı (%)	2,3	4,3	2,8	4,6	3,4	-0,5	-5,1	5,9	2,6	-0,2	1,2
İşsizlik Oranı (%)	4,8	5,5	7,6	7,0	6,1	6,1	8,3	8,5	7,7	7,9	8,0
Enflasyon Oranı (%)	1,9	0,3	0,4	1,3	2,2	3,4	-0,4	1,1	2,9	0,8	-0,04

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

İsveç, dışa açık, hizmet temelli ve çeşitlenmiş bir ekonomiye sahiptir. Hatta dünyada en dışa açık ülkeler sıralamasında iyi bir konumda yer almaktadır. Ülke ekonomisinin temel yapısal özelliği denilince ilk akla gelen gösterge, GSYH üretiminde ve ülkedeki toplam istihdamın yaratılmasındaki ana sektörlerdir (Öztürkler,2012). Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alan İsveç, 538 milyar dolar

GSYH'ye ve 53,442 dolar kişi başına gelire sahiptir. GSYH oluşumunda ana sektörlerin katkısı, tarım sektörü % 1,1, sanayi sektörü % 22,1 hizmet sektörü ise % 65,1 şeklindedir (World Bank, 2017). Gelişmiş ülkelerde GSYH 'nin oluşumunda ana sektörün payları, tarım sektörü %5'in altında gerçekleşirken hizmet sektörü %65'in üstünde gerçekleşmektedir. Bu oranlar bize İsveç'in gelişmiş ülke profili çizdiğini göstermektedir. Ülkede 2017 yılında %2,2 büyüme gerçekleşirken, işsizlik % 6,7, enflasyon ise %1,8 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Dışa açık bir ekonomiye sahip olan İsveç, 2008 yılında başlayan Küresel Ekonomik Kriz' i çabuk atlatan ülkelerin başında gelmektedir. Öyle ki, ülke GSYH'si 2009 yılında 84 milyar dolar azalarak 429 milyar dolara düşse de 2010 yılından itibaren sürekli artış göstererek kriz öncesi yıllardan daha yüksek seviyeye ulaşarak 578 milyar dolara ulaşmıştır. Keza, ülkenin büyüme oranlarında da bu durum görülmektedir. 2008-09 yıllarında daralan ekonomik büyüme, 2010-14 yıllarında toparlanarak ortalama %2,4 artmıştır. Bu büyüme rakamına ulaşılmasında, küresel ticaretteki toparlanma, büyümeyi destekleyici maliye ve para politikalarının etkili olduğu düşünülebilir. Öztürkler (2012)'e göre, ekonomide toplam arz ve toplam talep dengesizliği enflasyon sorununu ortaya çıkarır. Daralma sonrası dönemde enflasyon oranı düşüş göstererek,2009-10 yıllarında ortalama % 2 oranında gerçekleşmiştir. Düşük kaynak kullanımı ve ülke parasının değerlenmesi bu düşüşün arkasındaki önemli etkenlerdir. Ancak, Tablo 15'den de görülebileceği üzere, işsizlik oranı kriz öncesi dönemin üzerinde gerçekleşmiştir. Kriz yılları öncesinde ortalama %6,2 iken kriz sonrasında %8,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, hizmet temelli ve ihracat odaklı olan İsveç ekonomisi, destekleyici maliye ve para politikalarının piyasaya yansıyan olumlu etkileri sayesinde 2008 küresel krizinin çabuk atlatmıştır. 2009 yılında yaşanan ekonomik daralma, 2010 yılında gerçekleşen toparlanma ile en az hasarla atlatılmıştır.

2.1.16 İtalya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

Avrupa Birliği kurucu üyelerinden olan İtalya, Güney Avrupa'da, 301.263 km² yüz ölçümüne sahip bir ülkedir. Konumu itibariyle, Fransa, İsviçre, Avusturya ve Slovenya'yla kara sınırı bulunmaktadır. İtalya % -0,1 nüfus artış hızı ile bugün 60,5 milyon nüfusa sahiptir. Ülkedeki kentleşme oranı ise % 69,1'dir(World Bank, 2017).

Tablo 16: İtalya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Trilyon \$)	1,5	1,8	1,8	1,9	2,2	2,3	2,1	2,1	2,2	2,0	2,1
Büyüme Oranı (%)	0,1	1,5	0,9	2,0	1,4	-1,0	-5,4	1,6	0,5	-2,8	-1,7
İşsizlik Oranı (%)	8,8	7,8	7,7	6,7	6,0	6,7	7,7	8,3	8,3	10,6	12,1
Enflasyon Oranı (%)	2,6	2,2	1,9	2,0	1,8	3,3	0,7	1,5	2,7	3,0	1,2

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Avrupa Birliği'nin dördüncü, dünyanın ise sekizinci en büyük ekonomisine sahip olan İtalya ayrıca sanayileşmiş ülkelerin yer aldığı G8 ülkeleri içerisinde yer almaktadır. İtalya, çeşitlenmiş bir ekonomiye sahiptir ve ekonomide imalat sektörü oldukça güçlüdür. Öyle ki, ülke imalat sektöründe Avrupa Birliği'nin ikinci, dünyanın ise altıncı üretici ülkesi konumundadır. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alan İtalya, 1,9 trilyon dolar GSYH'ye ve 31,952 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkısı, tarım sektörü % 1,9, sanayi sektörü % 21,3, hizmet sektörü ise %66,2'dir. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranı %1,7 iken işsizlik oranı %11,2'dir (World Bank, 2017). Gıda ürünleri ve tüketilen diğer ürünlerin fiyatlarında gerçekleşen gelişmeleri anlatan tüketici fiyat enflasyonu, İtalya'da 2017 yılında % 1,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliği'nin dördüncü ekonomisine sahip olan İtalya, 2008-11 yılları arasında yaşanan Küresel Ekonomik Kriz' den, 2008-09 yıllarında yaşanan üretim kaybından dolayı bir duraklama yaşamıştır. Bu duraklama, İtalya ekonomisinin, GYSH' de 200 milyar dolar düşüşe, ekonomik büyümede % 6 daralmıştır. Duraklama döneminde ülke için sorun olmayan tek ekonomik unsur enflasyon oranıdır ve 2009 yılında %0,7 gerçekleşmiştir. Ancak 2010 yılından sonra ülke ekonomisi, dış talepteki artışın ihracat oranını arttırması ile toparlanma sürecine girmiştir. Dış talepteki artış ekonomik büyümeye olumlu yansımıştır ve artış göstermiştir. Ancak, 2008-11 yıllarında en yüksek %8,3 seviyesine çıkan işsizlik kriz sonrasında da artışına devam etmiş ve %12,1'e kadar yükselmiştir. İstihdamda yaşanan bu daralma ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. Ancak, ülke ekonomisi 2011 yılından sonra tekrar bir daralma sürecine

girmiştir. Bu daralma sürecinde, 2009 yılında azalma gösteren enflasyon oranı, ilk olarak %2,7 'ye daha sonra %3'e tırmanmıştır. Enflasyon oranındaki bu artış, 2010 yılında patlak veren Arap Baharı ile enerji fiyatlarındaki artıştan kaynaklanmaktadır. 2012 yılından sonra, enerji fiyatlarında yaşanan yavaşlama sonucu enflasyon düşüş göstermiştir. Ülke ekonomisinde 2011 yılında tekrar yaşanan daralma, ülke GSYH'sini 2009 yılı değerine kadar düşmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, 2008 yılında yaşanan Ekonomik Kriz' in İtalya'da etkilerini 2009 yılında göstermiştir ve ekonomi daralmıştır. Ülke ekonomisi 2010 yılında toparlanma sürecine girse de 2011 yılında dengeler tekrardan değişmiş ve ekonomiyi belirleyen temel unsurlar krizin yansımalarından etkilenmeye devam etmiştir. Dolayısıyla, kriz sonrası İmalat sanayi ağırlıklı ve ihracata dayanan İtalya ekonomisinde, toparlanma kademeli ve yavaş bir şekilde gerçekleşmiştir.

2.1.17 Letonya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Letonya, 64.589 km² yüz ölçümüne ve konumu itibariyle Beyaz Rusya, Litvanya ve Estonya ile kara sınırına sahiptir. Letonya, % -1,0 nüfus artış hızı ile bugün yaklaşık 2 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 68,1'dir (World Bank, 2017).

Tablo 17: Letonya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	11,7	14,3	16,9	21,4	30,9	35,5	26,1	23,7	28,2	28,1	30,2
Büyüme Oranı (%)	8,4	8,3	10,6	11,8	9,9	-3,5	-14,4	-3,9	6,3	4,0	2,4
İşsizlik Oranı (%)	12,0	11,7	10,0	7,0	6,0	7,7	17,5	19,4	16,2	15,0	11,8
Enflasyon Oranı (%)	2,9	6,2	6,7	6,5	10,1	15,4	3,4	-1,0	4,4	2,2	0

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Letonya, özel sektörün hâkim olduğu bir pazar ekonomisine sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Letonya, 30,2 milyar dolar GSYH'ye ve 15,594 doları kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana

sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 3,4, sanayi sektörü % 19,5, hizmet sektörü ise % 64,3 şeklindedir (World Bank, 2017). Ülke ekonomisini, sanayi ve hizmet sektörleri yönlendirmektedir yorumunda bulunulabilir. Ancak, Letonya Avrupa Birliği üye ülkeleri içinde en yüksek tarım sektörü oranına sahiptir. Gelişmiş ülkelerde GSYH'nin oluşumunda ana sektörün payları, tarım sektörü % 5'in altında, hizmet sektörü ise % 65 üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu ifadeye göre, Letonya ekonomisi GSYH'nin oluşumunda ana sektör dağılım oranlarına bakıldığında, tarım sektörünün % 3,4, hizmet sektörünün ise % 64,3 seviyesinde olması Letonya ekonomisinin, gelişmiş ülke ekonomik yapısına uyduğunu göstermektedir. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranı %4,5 gerçekleşirken, enflasyon oranı %-0,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden işsizlik oranı ise % 8,7'dir.

İhracata dayalı bir pazar ekonomisine sahip Letonya, Avrupa Birliği'nde küresel ekonomik krizden en ağır etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Öyle ki, 2008-2010 yılları arasında ülke GSYH'si, 17,8 milyar dolar azalırken, ekonomik büyüme ise kriz öncesinde ortalama %9,8 büyürken, kriz sürecinde ve sonrasında çift haneli düşüş yaşayarak büyük bir daralma yaşamıştır. Bu düşüş, %21 seviyesine kadar ulaşmıştır. Ülkenin işsizlik oranı ise yaşanan olumsuz ekonomik yansımaların bir neticesi olarak 2010 yılında en yüksek seviyeye ulaşarak %19,4'e ulaşmıştır. Bu oran ülke nüfusunun 5/1'nin kriz yıllarında işsiz kaldığı ve istihdamın normal dışı bir daralma yaşadığını göstermektedir. Ülkede enflasyon oranı ise, ülkenin ithal mallardaki fiyat şoklarına olan duyarlılığından dolayı ülke için sorun olan diğer bir ekonomik unsur olmuştur. Ancak, Letonya ekonomisi 2010 yılından sonra toparlanma sürecine girmiştir. Ülke ekonomisi, pozitif bir büyüme yakalarken, işsizlik ve enflasyon oranı düşüşe geçmiştir.

Sonuç olarak, 2008-11 yılları arasında dünya ekonomisinde yaşanan ekonomik durgunluk, ihracata dayalı olan Letonya ekonomisini, oldukça derinden etkilemiştir. 2008-10 yılları arası ekonomik gösterge rakamlarına negatif olarak yansımıştır. Ancak bu negatif yansıma 2010 yılından sonra yerini toparlanma ve canlanmaya bırakmıştır. Ülkede iş gücü piyasasında, ekonomik büyümede ve GSYH'de iyileşmeler yaşanmıştır.

2.1.18 Litvanya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Kuzey Avrupa'da yer alan Litvanya, 65.300

km² yüz ölçümüne ve konumu itibariyle Beyaz Rusya, Polonya ve Letonya ile kara sınırına sahiptir. Dünya Bankası (2017) verilerine göre, % -1,4 nüfus artış hızı ile bugün 2,8 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 67,5'tir.

Tablo 18: Litvanya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	18,8	22,6	26,1	30,2	39,7	47,8	37,4	37,1	43,4	42,8	46,4
Büyüme Oranı (%)	10,5	6,5	7,7	7,4	11,0	2,6	-14,8	1,6	6,0	3,8	3,4
İşsizlik Oranı (%)	12,8	10,6	8,3	5,7	4,2	5,8	13,7	17,8	15,3	13,3	11,7
Enflasyon Oranı (%)	-1,1	1,1	2,6	3,7	5,7	10,9	4,4	1,3	4,1	3,0	1,0

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Litvanya, Baltık devletleri içerisinde en gelişmiş ve gelişmeye sürekli devam eden bir ekonomiye sahiptir. Ülke ekonomisinin büyüklüğünün temel göstergesi GSYH iken ekonomik gelişmişliğin temel göstergesi ise kişi başına GSYH'dir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Litvanya, 47,1 milyar dolar GSYH'ye ve 16,680 dolar kişi başına gelire sahiptir. GSYH 'nin oluşumunda ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 3,0, sanayi sektörü % 26,4 ve hizmet sektörü % 60,2 şeklindedir(World Bank, 2017). Litvanya'da ekonomik faaliyetlerin katkısı tarım sektöründe oldukça azken, sanayi ve hizmet sektöründe oldukça fazladır. Bu fazlalık % 86,6'yı oluşturmaktadır. Litvanya ekonomisinde 2017 yılında % 3,8 düzeyinde büyüme , % 0,9 enflasyon ve % 7,0 işsizlik oranı görülmüştür.

Gelişime açık bir ekonomiye sahip olan Litvanya, Avrupa Birliği'ne etkileri çok çabuk yansıyan küresel ekonomik krizden etkilenen ülkelere biridir. 2008 yılında 47,8 milyar dolar olan ülke GSYH'si, 2009 yılında 10 milyar dolar azalırken, ekonomik büyüme oranı kriz öncesinde ortalama % 2,6 büyürken, 2009 çift haneli bir düşüş yaşayarak büyük bir daralma yaşamıştır. Gerçekleşen bu daralma, %17,4 seviyesine kadar ulaşmıştır. Yaşanan olumsuz ekonomik yansımaların bir neticesi olarak işsizlik 2009 yılında %13,7 2010 yılında ise en yüksek seviyeye ulaşarak % 17,8 düzeyine gelmiştir. Bu oran, ülkede istihdamın normal dışı bir daralma yaşadığını göstermektedir. Çünkü 2010 yılında yaşanan %17,8 işsizlik oranı ülke nüfusunun neredeyse 5/1'nin kriz

sürecinde işsiz kaldığını göstermektedir. Ülkede 2009-10 yılı enflasyon oranı ise yaşanan bu daralmadan etkilenmeyen tek ekonomik unsurdur. Öyle ki kriz başlangıcında (2008 yılı), enerji ve gıda fiyatlarındaki artıştan etkilenerek %10 seviyesine çıkan enflasyon, kriz sürecinde azalma eğilimi göstererek, ekonomik daralma yaşanan dönemde ülke içinde gerçekleşen en pozitif unsur olmuştur ve 2009-2013 yılları arasında ortalama %2,7 seviyesinde kalmıştır. Litvanya ekonomisi, küresel ekonominin yeniden canlanması ve özellikle Litvanya'nın ticaret ortaklarının güçlü bir büyüme performansını yakalaması ile toparlanma sürecine girmiştir.

Sonuç olarak, 2008-11 yılları arasında yaşanan küresel ekonomik kriz, gelişmekte olan ve ihracata dayalı bir ekonomiye sahip olan Litvanya ekonomisini de etkilemiştir. Bu sebeple, kriz 2008-09 yılları arası ekonomik gösterge rakamlarına negatif olarak yansırken, 2010 yılından sonra Litvanya için toparlanma ve canlanma süreci başlamıştır ve ülkede iş gücü piyasasında, ekonomik büyümede ve GSYH'de iyileşmeler yaşanmıştır.

2.1.19 Lüksemburg'da 2008 Ekonomik Krizin Etkileri

Avrupa Birliği kurucu üyelerinden olan ve Batı Avrupa'da yer alan Lüksemburg, 2,586 km² yüz ölçümüne sahiptir. Yüz ölçümüne dikkat edildiğinde, oldukça küçük bir devlet olan Lüksemburg, konumu itibarıyla Belçika, Almanya ve Fransa ile kara sınırına sahiptir. Lüksemburg, % 2,9 nüfus artış hızı ile bugün 599,4 bin nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 90,7'dir (World Bank, 2017).

Tablo 19: Lüksemburg'un Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	29,5	34,6	37,3	42,4	39,7	50,8	58,8	51,3	53,2	60,0	56,6
Büyüme Oranı (%)	1,6	3,6	3,1	5,1	8,3	-1,2	-4,3	4,8	2,5	-0,3	3,6
İşsizlik Oranı (%)	3,5	5,1	4,4	4,7	4,0	5,0	5,1	4,3	4,9	5,1	5,8
Enflasyon Oranı (%)	2,0	2,2	2,4	2,6	2,3	3,4	0,3	2,2	3,4	2,6	1,7

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Küçük ancak sanayileşmiş ülkeler arasında yer alan ve konumu itibarıyla komşu ülkelerini kendisine bir avantaj olarak yansıtan Lüksemburg, dışa açık bir ekonomiye sahiptir. Kişi başına gelirden en yüksek ülkeler konumunda bulunan Lüksemburg, Dünya Bankası verilerine göre, 166,8 dolar kişi başına düşen gelire ve 47,1 milyar dolar GSYH'ye sahiptir. GSYH'nin oluşumunda, tarım sektörü % 0,2, sanayi sektörü % 11,5, hizmet sektörü ise % 78,9 katkı sağlamaktadır (World Bank, 2017). Bu katkılar, Lüksemburg ekonomisinin hizmet sektörüne dayalı bir ekonomiye sahip olduğunu ve tarım sektörünün yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan, ekonomik büyüme %2,3, enflasyon %1,4 iken işsizlik %5,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Lüksemburg ekonomisinin dışa açık olmasından dolayı küresel olaylar karşısında etkileneceği düşünülecektir. Ancak, Tablo 19'dan da görülebileceği üzere, 2008-2011 yılları arasında gerçekleşen küresel ekonomik kriz, ülke ekonomisinde ani olarak yaşanan bir şok sonrasında hemen toparlanma sürecine girmektedir. Bu şok sürecinde (2009 yılı) ülke ekonomisi sadece % 3,1 daralma yaşarken, 2010 yılında %3,5 artmıştır. Ancak 2009 yılında ekonomik büyümede yaşanan daralma GSYH'nin artmasına engel olamamıştır. Keza, kriz başlangıcında 50,8 milyar dolar olan ülke GSYH'si kriz sürecinde ve sonrasında hep 50,8 milyar dolar üzerinde gerçekleşmiştir. Lüksemburg ekonomisindeki bu hızlı toparlanmanın, ihracatındaki güçlü artışa bağlı olduğu düşünülmektedir. Lüksemburg'da talep artışının ve dış ticaretteki iyileşmenin devam etmesi, ekonomideki güçlü ve kalıcı büyümeyi 2011-2012 döneminde devam ettirmiştir. Ülkenin büyüme oranları birçok üye ülke büyümesinin üstünde iken, 2003-08 yıllarında ortalama % 3,4 olan Lüksemburg ortalamasının altında kalmıştır. Ülkedeki enflasyon oranı ise 2009 yılında % 0,3'e düşerken, enerji fiyatlarındaki yüksek artış sebebiyle 2010-11 yıllarında artış göstermiş ancak 2012 yılından sonra tekrar düşüşe geçmiştir. Ancak, işsizlik oranında bu ilerleyiş yakalanamamıştır. 2008 yılı % 5 olan işsizlik oranı 2010 yılında %4,3'e gerilese de 2011-13 yılları arasında artmaya devam etmiştir. İstihdamda gerçekleşen bu daralma, 2018 yılında aktif nüfusun %5,8'ine denk gelmiştir.

Sonuç olarak, yüksek alım gücü, dışa açık ve hizmet temelli güçlü Lüksemburg ekonomisi, 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomi krizi çabuk atlatan ülkelerden olmayı başarmıştır. 2009 yılında yaşanan ekonomik daralma, 2010 yılında gerçekleşen toparlanma ile en az hasarla atlatılmıştır.

2.1.20 Macaristan'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Orta Avrupa'da yer alan Macaristan, 93,030 km² yüz ölçümüne ve konumu itibariyle Avusturya, Slovenya, Slovakya, Romanya ve Ukrayna, Sırbistan ve Hırvatistan ile kara sınırına sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, % -0,3 nüfus artış hızı ile bugün 9,7 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 71'dir (World Bank, 2017).

Tablo 20: Macaristan'ın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	85,3	104,0	113,0	115,2	139,8	157,9	130,5	130,9	140,7	127,8	135,2
Büyüme Oranı (%)	3,8	5,0	4,3	3,8	0,4	0,8	-6,5	0,6	1,6	-1,6	2,0
İşsizlik Oranı (%)	5,7	5,8	7,1	7,4	7,4	7,8	10,0	11,1	11	11	10,1
Enflasyon Oranı (%)	4,6	6,7	3,5	3,8	7,9	6,0	4,2	4,8	3,9	5,6	1,7

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Serbest piyasa ekonomisine sahip olan Macaristan, küçük bir iç pazara sahip olmasına rağmen bulunduğu konum itibariyle bölge ülkeleri arasında üçüncü büyük ekonomiye sahip ülkedir. Yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Macaristan, 139,1 milyar dolar GSYH'ye ve 14,224 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü %3,3, sanayi sektörü %26,4, hizmet sektörü ise %54,8 şeklindedir (World Bank, 2017). Gelişmiş ülkelerde GSYH'nin oluşumunda ana sektörün payları, tarım sektörü %5'in altında, hizmet sektörü ise %60 üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu ifadeye göre, Macaristan ekonomisi, gelişmiş ülke profiline yakındır. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden işgücü, ekonomik büyüme ile doğru orantılıdır (Akıncı, 2018). Bu çerçevede, ülkenin 2016 yılı ekonomik büyüme oranı %2,2 işsizlik oranı %5,1'dir. 2017 yılında büyüme % 3,9' a yükselirken işsizlik %4,1'e düşmüştür. Bu oranlar, yukarıdaki düşüncüyü kanıtlar niteliktedir. Ülkede enflasyon oranı ise 2017 yılında % 2,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Serbest piyasa ekonomisine sahip olan Macaristan, 2008-11 yılları arasında ortaya çıkan ve etkisini Avrupa Birliği'nde çok çabuk gösteren küresel ekonomik krizden en fazla

etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Bu etkilenme neticesinde, ekonomi duraklamış, büyüme hızı ani bir yavaşlama göstermiş ve tüm ekonomik göstergeler negatif bir seyir izlemiştir. Öyle ki, ülke ekonomisi 2009 yılında % 6,7'lik bir daralma yaşarken, GSYH 27,4 milyar dolar azalmış ve istihdam daralarak işsizlik oranı % 10 düzeyine yükselmiştir. Tablo 20'ye bakıldığında, işsizlik oranında yaşanan bu artışın, kriz öncesi işsizlik oranlarının oldukça üzerinde olduğu ve giderek arttığı görülmektedir. Ülke ekonomisi 2011-12 yıllarında da krizin etkilerini hissetmeye devam etmiştir. Keza, 2011 yılında hafif bir canlanma yaşayan ülke ekonomisi 2012 yılında tekrar daralarak, 2007 yılı ekonomik değerlerinin dahi gerisinde kalmıştır. Ülkede enflasyon oranı kriz öncesinde %7 seviyesine yükselirken, kriz sürecinde ve sonrasında gıda ve enerji ürünlerinin fiyatlarında yaşanan artışın da etkisiyle ortalama %4 olduğu düşünüldüğünde, bu oran kriz yıllarında oldukça makul bir seviyede kalmıştır. Ancak ülke ekonomisi, 2013 yılında yeniden toparlanmaya başlamış ve ekonomik büyüme, 2014 yılında en hızlı büyüme olarak gerçekleşirken, işsizlik oranı düşmeye başlamıştır.

Sonuç olarak, 2008-11 yılları arasında dünya ekonomisinde yaşanan ekonomik durgunluk, küçük bir iç pazara sahip olan Macaristan ekonomisini, oldukça derinden etkilemiştir. 2008-12 yılları arası ekonomik gösterge rakamlarına negatif olarak yansımıştır. Ancak bu negatif yansıma 2013 yılından sonra yerini toparlanma ve canlanmaya bırakmıştır. Ülkede iş gücü piyasasında, ekonomik büyümede ve GSYH'de iyileşmeler yaşanmıştır.

2.1.21 Malta'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Güney Avrupa'da yer alan Malta, 320 km² yüz ölçümüne sahiptir. Malta, % 2,3 nüfus artış hızı ile 455 bin nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 94,5 ile oldukça yüksektir (World Bank, 2017).

Tablo 21: Malta'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	5,4	6,0	6,3	6,7	7,8	8,9	8,5	8,7	9,5	9,2	10,1
Büyüme Oranı (%)	2,5	0,4	3,7	1,8	3,9	3,3	-2,4	3,5	1,3	2,7	4,6
İşsizlik Oranı (%)	7,4	7,3	6,9	6,8	6,4	5,9	6,8	6,8	6,3	6,3	6,3
Enflasyon Oranı (%)	1,3	2,7	3,0	2,7	1,2	4,2	2,0	1,5	2,7	2,4	1,3

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Coğrafi konumunun getirdiği avantajlar neticesinde Güney Avrupa ve Kuzey Afrika'da iş yapmak isteyen şirketlerin merkezi olan Malta, hizmet ve hizmet ihracatı temelli bir ekonomiye sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Malta, 12,5 milyar dolar GSYH'ye ve 26,945 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 1,1, sanayi sektörü % 12,5, hizmet sektörü ise %72,0 şeklindedir (World Bank, 2017). Malta ekonomisi, gelişmiş bir ülke profili çizmektedir. Bu katkılar, Malta ekonomisinin hizmet sektörüne dayalı bir ekonomiye sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan, ekonomik büyüme % 6,4, enflasyon % 1,2 iken işsizlik % 4,0 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu oranlar, Malta ekonomisinin kriz sonrası istikrarlı bir yapıya kavuştuğunun kanıtlar niteliktedir.

Malta ekonomisi, Avrupa Birliği'ne dâhil olduktan sonra daha da güçlense de küresel çapta yaşanan krizlere karşı etkilenmesine engel olamamıştır. 2008-11 yıllarında ABD'de gerçekleşen kriz neticesinde, Malta ekonomisinin 2009 yılında daralma yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki, ülke ekonomisi %2,4 oranında daralma yaşarken GSYH, 400 bin dolar azalmış, istihdam daralmıştır. GSYH'nin daralmasının, iç talepte ve ihracatta yaşanan azalmadan kaynaklandığı düşünülebilir. 2008-10 yılları arasında Malta ekonomisinde yıllık enflasyon oranı ise % 2 gerçekleşmiştir. Ancak, Malta ekonomisi 2010 yılında güçlü bir şekilde toparlanma yaşamıştır. Talepte ve ihracatta yaşanan artış, ekonomide yukarı yönlü ivme yaratarak, GSYH'nin büyümesine katkı sağlamıştır. 2009 yılında yaşanan istihdamdaki azalış da yerini artışa bırakmıştır.

Sonuç olarak, hizmet temelli olan Malta ekonomisi, 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomi krizin etkilerini en çok 2009 yılında hissetse de 2010 yılında toparlanmaya başlamıştır. Malta ekonomisinin toparlanmasının altında hiç şüphesiz en büyük ticaret ortağı olan Avrupa Birliği üye ülkelerinin ekonomik toparlanması yatmaktadır.

2.1.22 Polonya’da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olan ve Orta Avrupa’da yer alan Polonya, 312.000 km² yüz ölçümüne ve Almanya, Slovakya, Litvanya, Beyaz Rusya ve Çek Cumhuriyeti ile kara sınırına sahiptir. Polonya, % 0,01 nüfus artış hızı ile 37,9 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 60,1’dir (World Bank, 2017).

Tablo 22: Polonya’nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	217,5	255,1	306,1	344,7	429,0	533,8	439,7	479,3	528,8	500,3	524,2
Büyüme Oranı (%)	3,5	5,1	3,4	6,1	7,0	4,2	2,8	3,6	5,0	1,6	1,3
İşsizlik Oranı (%)	19,3	19,0	17,7	13,8	9,6	7,1	8,1	9,6	9,6	10,0	10,3
Enflasyon Oranı (%)	0,7	3,5	2,1	1,1	2,3	4,3	3,8	2,7	4,2	3,5	1,0

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Polonya, GSYH’inde yaşanan artış nedeniyle dünya ekonomisinde payını almayı başaran bir ekonomiye sahiptir. Ülke ekonomisinin büyüklüğünün temel göstergesi GSYH iken ekonomik gelişmişliğin temel göstergesi ise kişi başına GSYH’dir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Polonya, 524,5 milyar dolar GSYH’ye ve 13,811 dolar kişi başına gelire sahiptir. GSYH ’nin oluşumunda ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 1,6, sanayi sektörü % 27,8 ve hizmet sektörü % 58,3 şeklindedir(World Bank, 2017). Polonya’da ekonomik faaliyetlerin katkısı tarım sektöründe oldukça azken, sanayi ve hizmet sektöründe oldukça fazladır. Bu fazlalık % 86,1’ i oluşturmaktadır. Polonya ekonomisinde 2017 yılında % 4,5 düzeyinde büyüme , % 1,9 enflasyon ve % 4,8 işsizlik oranı görülmüştür.

Polonya ekonomisi, 2008-11 yılları arasında yaşanan küresel mali krizden diğer Avrupa Birliği ülkelerine nispeten oldukça az etkilenmiş ve kriz yıllarında pozitif büyüme gösteren sayılı AB ülkelerinden olmuştur. Öyle ki, ülkenin ekonomik büyümesi kriz süresince ve sonrasında hep pozitif kalmayı başarmıştır. Polonya ekonomisi, 2009 yılında %2,8 olan büyüme 2010 yılında 3,6'ya, 2011 yılında % 5'e yükselerek, 2009 yılında ekonomik daralma yaşayan tüm Avrupa Birliği ülkelerinden ayrılmaktadır. Ancak ekonomik büyümedeki bu pozitiflik GSYH'nin azalmasını engellemekte yetersiz kalmıştır. Ülke GSYH'si, 2008-11 yılları arasında, 533 milyar dolardan 4 milyar dolar değer kaybederek 528 milyar dolara gerilemiştir. Tüketici fiyatları enflasyonuna bakıldığında, 2009 yılında %3,8 gerçekleşirken 2010 yılında % 2,7 seviyesine düşmüştür. Ancak, gıda ve enerji fiyatlarının yükselmesinin bir yansıması olarak 2011 yılında enflasyon %4,2'ye yükselse de ortaya çıkan gelişmeler neticesinde tekrar düşüşe geçmiştir. Ülkede işsizlik oranı da dikkat çeken diğer ekonomik unsurdur. Keza kriz öncesi % 19 seviyelerini görürken kriz sürecinde en yüksek % 9,6 seviyesinde kalmıştır.

Sonuç olarak, Polonya ekonomisi, Avrupa Birliği'nde (2008-11) kriz yıllarında en iyi performansı gösteren ülkelerden biri olmuştur. Polonya'da kriz sürecinde doğrudan yabancı yatırımların kesintiye uğramadan devam etmesi, tüketim harcamalarının ve ihracatın azalmaması ekonomik krizden ülke ekonomisinin en az hasarla kurtulmasını sağlamıştır.

2.1.23 Portekiz'de 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

1986 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Avrupa'nın güneybatısında yer alan Portekiz, 92.090 km² yüz ölçümüne ve İspanya ile kara sınırına sahiptir. Portekiz, % -0,3 nüfus artış hızı ile 10,2 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 64,6'dır (World Bank, 2017).

Tablo 23: Portekiz'in Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	164,9	198,1	197,3	208,5	240,1	262,0	243,7	238,3	244,8	216,3	226,0
Büyüme Oranı (%)	-0,9	1,8	0,7	1,5	2,4	0,1	1,8	-1,8	-4,0	-1,1	0,8
İşsizlik Oranı (%)	6,1	6,3	7,5	7,6	7,9	7,5	9,4	10,7	12,6	15,5	16,1
Enflasyon Oranı (%)	3,2	2,3	2,2	2,7	2,8	2,5	-0,8	1,4	3,6	2,7	0,2

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Portekiz, çeşitlenmiş ve coğrafi konumunun da katkısıyla hizmet sektörü temelli bir ekonomiye sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Portekiz, 217,5 milyar dolar GSYH'ye ve 21,136 dolar kişi başına gelire sahiptir. GSYH 'nin oluşumunda ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 1,9, sanayi sektörü % 19,4 ve hizmet sektörü % 65,1 şeklindedir (World Bank, 2017). Gelişmiş ülkelerde GSYH 'nin oluşumunda ana sektörün payları, tarım sektörü % 5'in altında, hizmet sektörü ise % 65 üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu ifadeye göre, Portekiz gelişmiş ülke profiline uygun bir ülkedir. Polonya ekonomisinde 2017 yılında % 2,6 düzeyinde büyüme kaydedilirken, % 1,5 oranında enflasyon ve % 8,8 oranında ise işsizlik görülmüştür.

Avrupa Birliği'nde yer alan çoğu ülke gibi çeşitlenmiş ekonomiye sahip olan Portekiz'de, 2008-11 yılları arasında yaşanan küresel ekonomik krizden, etkilenen ülkeler içerisinde yer almaktadır. Ülke GSYH'si 2008 yılında 262 milyar dolar ile en yüksek seviyeye ulaşırken 2009 yılından itibaren hızlı bir düşüş sürecine girmiş ve 216 milyar dolara kadar gerilemiştir. GSYH'deki bu azalış ekonomik büyüme rakamlarına da yansarak, ekonomik büyümenin negatif değerlere düşmesine neden olmuştur. Duraklama dönemi olarak nitelendirilecek bu dönemde ekonomi %2 daralmıştır. Keza, istihdamda da bu daralma kendini göstermiş ve işsizlik oranı ilk olarak %9,4'e daha sonra %15'e kadar çıkmıştır. İşsizlik oranındaki bu tırmanış, ülke için sorun yaratacak boyutta olmuştur. Benzer şekilde, enerji fiyatlarındaki artışa bağlı olarak 2009 yılında negatif değerlere ulaşsa da 2011 yılında %3,4'e yükselmiştir. Ekonomik göstergelere

göre, 2013 yılında da ülkede iç talebin ve ihracatın azaldığı görülmektedir. Ülke ekonomisi, 2014 yılından sonra toparlanma dönemine girmiştir.

Sonuç olarak, 2008-11 yılları arasında dünya ekonomisinde yaşanan ekonomik durgunluk, çeşitlenmiş bir ekonomiye sahip olan Portekiz ekonomisini de derinden etkileyerek, kriz sonrası da etkisini göstermiştir. Bu etki, 2013 yılı sonuna kadar devam etmişse de 2014 yılından sonra etkisini kaybetmeye başlamıştır. Ülke ekonomisinin güçlenmesi için, uygulanacak yapısal reformlar ile ekonomik büyümede istikrarın sağlanması ve yeni iş imkânlarının yaratılması gerekmektedir.

2.1.24 Slovakya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Orta Avrupa'da yer alan Slovakya, 49.000 km² yüz ölçümüne ve Avusturya, Macaristan Çekya, Polonya ve Ukrayna ile kara sınırına sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, % 0,1 nüfus artış hızı ile 5,4 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 53,7'dir (World Bank, 2017).

Tablo 24: Slovakya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	46,7	57,2	62,6	70,5	86,3	100,3	88,9	89,5	98,1	93,4	98,4
Büyüme Oranı (%)	5,4	5,2	6,7	8,4	10,7	5,6	-5,4	5,0	2,8	1,6	1,4
İşsizlik Oranı (%)	17,1	18,6	16,2	13,3	11,1	9,5	12,0	14,3	13,6	13,9	14,2
Enflasyon Oranı (%)	8,5	7,5	2,7	4,4	2,7	4,5	1,6	0,9	3,9	3,6	1,4

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Serbest piyasa ekonomisine sahip olan Slovakya, küçük bir pazara sahip olmasına rağmen çeşitlenmiş ekonomiye sahip bir ülkedir. Ülke ekonomisinde Avrupa Birliği ülkelerinin yatırımları oldukça önemli bir yere sahiptir. Bir ülkenin ekonomik performansı ile ilgili bilgi veren temel belirleyicilerden birisi GSYH ve kişi başına düşen GSYH'dir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alan Slovakya, 95,7 milyar dolar GSYH'ye ve 17,604 dolar kişi başına düşen gelire

sahiptir. GSYH'nin oluşumunda ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 3,2, sanayi sektörü % 30,9, hizmet sektörü % 55,9 şeklindedir (World Bank, 2017). Slovakya'da sanayi sektörünün katkısı dikkat çekmektedir. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranı %3,4, işsizlik oranı % 8,1'dir. Ekonominin temel belirleyici unsurlarından olan enflasyon ise % 1,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2004 yılında Avrupa Birliği üyesi olması neticesinde ekonomisinde kayda değer bir büyüme gösterirken bir yandan da istihdamını arttıran Slovakya ekonomisi, 2005-07 yılları arasında ortalama % 8,6 büyürken, 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisi ile derinden sarsılmıştır. Bu sarsılma, ülke ekonomisinin % 5,4 oranında daralmaya, GSYH'de 12 milyar dolarlık bir düşüşe ve istihdam da tekrar azalışa yani işsizlik oranının da artışa neden olmuştur. Öyle ki işsizlik oranı, 2009 yılında % 12 iken 2010-13 yılları arasında da artış göstererek % 14,2'ye kadar yükselmiştir. Krizle birlikte istihdamdaki artış eğiliminin tersine dönmesi ülke için büyük sorun olmuştur. Slovakya ekonomisi, 2010 yılında toparlanma dönemine girmiştir. Ekonomik büyüme, % 5 seviyesine gelirken, GSYH tekrar artışa geçmiştir. Ülkede 2009 yılında % 1,6 gerçekleşen enflasyon oranı ise düşüş sergileyerek 2010 yılında %1'in altına inmiştir. Ancak, petrol ve gıda fiyatlarındaki artış neticesinde 2011-12 yıllarında tekrar yükselmiştir.

Sonuç olarak, çeşitlenmiş bir ekonomiye sahip olan Slovakya ekonomisi, 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomi krizin etkilerini en çok 2009 yılında hissetse de 2010 yılında toparlanabilmeyi başarmıştır. Slovakya ekonomisinin toparlanmasının altında hiç şüphesiz en büyük ticaret ortağı olan Avrupa Birliği üye ülkelerinin ekonomik toparlanması yatmaktadır.

2.1.25 Slovenya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Orta Avrupa'nın güneyinde yer alan Slovenya, 20,273 km² yüz ölçümüne ve Avusturya, Macaristan Hırvatistan ve İtalya ile kara sınırına sahiptir. Slovenya, % 0,08 nüfus artış hızı ile 2,6 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 54,2'dir (World Bank, 2017).

Tablo 25: Slovenya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	29,6	34,4	36,3	39,5	48,1	55,5	50,2	48,0	51,2	46,3	48,1
Büyüme Oranı (%)	2,8	4,3	4,0	5,6	6,9	3,3	-7,7	1,2	0,6	-2,6	-1,1
İşsizlik Oranı (%)	6,4	6,0	6,5	5,9	4,8	4,3	5,8	7,2	8,1	8,8	10,1
Enflasyon Oranı (%)	5,5	3,5	2,4	2,4	3,6	5,6	0,8	1,8	1,8	2,5	1,7

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Serbest piyasa ekonomisine ile gelişmiş bir ekonomiye sahip olan Slovenya, yüksek eğitim seviyesinin yanında gelişmiş altyapıya ve yüksek istihdam gücüne sahip bir ülkedir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Slovenya, 48,7 milyar dolar GSYH'ye ve 23,597 doları kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 1,8, sanayi sektörü % 28,7, hizmet sektörü ise % 56,3 şeklindedir (World Bank, 2017). Ülke ekonomisini, sanayi ve hizmet sektörleri yönlendirmektedir yorumunda bulunulabilir. Gelişmiş ülkelerde GSYH 'nin oluşumunda ana sektörün payları, tarım sektörü % 5'in altında, hizmet sektörü ise % 65 üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu ifadeye göre, Slovenya ekonomisi GSYH'nin oluşumunda ana sektör dağılım oranlarına bakıldığında, gelişmiş ülke profiline yakın olduğu görülmektedir. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranı %5,0 gerçekleşirken, enflasyon oranı %-0,05 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden işsizlik oranı ise % 6,5'tir.

Sanayi ve hizmet temelli bir ekonomiye sahip olan Slovenya, 2008-11 yılları arasında yaşanan ekonomik krizden, 2009 yılında ekonomik göstergelerde, Avrupa Bölgesi içerisinde en sert düşüşü yaşayan ülkeler grubunda yer almaktadır. Öyle ki, ülke ekonomisi yaklaşık % 8'lik bir daralma neticesinde GSYH'de 5 milyar dolarlık bir düşüş beraberinde istihdamda % 1,5 daralma görülmüştür. 2008-11 yıllarında yaşanan rekabet gücü kaybı ve dış ticaretin AB ülkeleri ile olması büyümeyi kısıtlayan unsurlardır. Belirgin bir daralmanın ardından 2010 yılında yavaş da olsa ülke ekonomisi ihracat kaynaklı bir toparlanma dönemine girmiştir. Ülke ekonomisi yaşanan daralma sonunda % 1,2 büyümüştür. Ancak, 2010 yılında istihdam daralmaya devam etmiş ve

işsizlik oranı % 8,1'e ulaşmıştır. Keza, 2009 yılı % 0,8 olan enflasyon oranı, dünyada mallar üzerindeki fiyatlarda gerçekleşen artış neticesinde 2010-11 yılların %1,8 2012 yılında ise %2,5'e yükselmiştir.

Sonuç olarak, ihracata dayalı bir ekonomiye sahip olan Slovenya ekonomisi, 2008-11 yıllarında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisini 2009 yılında hissetmiştir. Bu durum, ülkenin ekonomik göstergelerine negatif olarak yansımıştır. 2010 yılında ülke ekonomisi ılımlı bir toparlanma yaşasa da bu yeterli düzeyde gerçekleşmemiştir. İşsizlik oranı yükselmeye devam ederken, GSYH'deki düşüş devam etmiş, büyüme oranı is negatif değerleri tekrar görmüştür. Ancak, Slovenya ekonomisi, 2014 yılından sonra toparlanma ve canlanma dönemine girmiştir.

2.1.26 Yunanistan'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

1981 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve güneydoğu Avrupa'da yer alan Yunanistan, 131.957 km² yüz ölçümüne ve Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk ve Türkiye ile kara sınırına sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, % -0,1 nüfus artış hızı ile 10,7 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 78,7'dir (World Bank, 2017).

Tablo 26: Yunanistan'ın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	201,9	240,5	247,7	273,3	318,4	354,4	330,0	299,3	287,7	245,6	239,8
Büyüme Oranı (%)	5,7	5,0	0,5	5,6	3,2	-0,3	-4,3	-5,4	-9,1	-7,3	-3,2
İşsizlik Oranı (%)	9,4	10,3	9,9	9,0	8,4	7,7	9,6	12,7	17,8	24,4	27,4
Enflasyon Oranı (%)	3,5	2,8	3,5	3,1	2,8	4,1	1,2	4,7	3,3	1,5	-0,9

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Yunanistan, hizmet temelli (gemi taşımacılığı, turizm ve bankacılık) ve sanayi ürünlerinde dışa bağımlı bir ekonomiye sahiptir. Yüksek gelirli ülkeler grubunda alan Slovenya, 200,2 milyar dolar GSYH'ye ve 18,613 doları kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 3,5, sanayi sektörü % 14,7, hizmet sektörü ise % 68,8 şeklindedir (World Bank, 2017). Ülke

ekonomisini, hizmet sektörleri yönlendirdiği yorumunda bulunulabilir. Gelişmiş ülkelerde GSYH 'nin oluşumunda ana sektörün payları, tarım sektörü % 5'in altında, hizmet sektörü ise % 65 üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu ifade, Yunanistan ekonomisi için geçersizdir. Yunanistan kendi kendine yetemeyen ve dışa bağımlı bir ülkedir. Bu sebeple, GSYH'nin oluşumunda ana sektör dağılım oranlarına bakıldığında, gelişmiş ülke profiline yakın olduğu yorumunda bulunmak, Yunanistan ekonomisi için yanlış olacaktır. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranı % 1,3 gerçekleşirken, enflasyon oranı %-0,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden işsizlik oranı ise % 21,4 ile oldukça yüksektir. Ülke nüfusunun yaklaşık 5/1' i işsizlik ile karşı karşıyadır.

Dışa bağımlı bir ekonomiye sahip olan Yunanistan, 2008 yılında patlak veren krizin etkilerini 2008 yılı ilk yarısından itibaren hissedilen tek Avrupa Birliği ülkesi olmuştur. Öyle ki, ülkenin ekonomik göstergelerine bakıldığında, 2008 yılından itibaren, 2009 yılı % 4,3, 2010 yılı % 5,4, 2011 yılı %9,1 daralma yaşamıştır. Bu daralma, GSYH'de 67 milyar dolarlık bir düşüşe ve önlenemeyen bir işsizlik sorununa neden olmuştur. Ülkenin işsizlik oranı kriz sürecinde % 17,8 seviyesine çıkmıştır. Ülkede enflasyon baskısı da dışa bağımlılığın yükü ile hissedilir bir artış ile %4,5 seviyesine yükselmiştir. Yunanistan ekonomisindeki kötü gidişat 2012 yılından sora da devam etmiştir. Bu süreçte ekonomi ve istihdam daralmaya devam etmiştir. Öyle ki, kriz sonrasında işsizlik oranı %27,4 seviyesine ulaşmıştır. İstihdam da yaşanan bu daralma, ülke nüfusunun yaklaşık 3/1'ini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, 2008-11 yılları arasında ortaya çıkarak etkisini en çok Avrupa Birliği'nde gösteren ve Yunanistan'da 2008 yılının ilk yarısından itibaren çok şiddetli şekilde hissedilen küresel ekonomik kriz, ülkede kronikleşmiş yapısal sorunları beraberinde getirmiştir. Bunun neticesinde, kriz etkilerini üzerinden bir türlü atamayan Yunanistan ekonomisinin yapısal zayıflığı ortaya çıkmıştır.

2.1.27 Bulgaristan'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2007 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Balkanlar'da yer alan Bulgaristan, 110.879 km² yüz ölçümüne ve Sırbistan, Makedonya, Romanya, Yunanistan ve Türkiye ile kara

sınırına sahiptir. Bulgaristan, % -0,7 nüfus artış hızı ile 7 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 74,6'dır (World Bank, 2017).

Tablo 27: Bulgaristan'ın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	20,9	25,9	29,6	34,1	44,4	54,4	51,8	50,6	57,4	53,9	55,7
Büyüme Oranı (%)	5,1	6,4	7,1	6,8	7,3	6,0	-3,5	1,3	1,9	0,03	0,8
İşsizlik Oranı (%)	13,7	12,0	10,0	8,9	6,8	5,6	6,8	10,2	11,2	12,2	12,9
Enflasyon Oranı (%)	2,1	6,3	5,0	7,2	8,4	12,3	2,7	2,4	4,2	2,9	0,8

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Dışa açık ve ihracat temelli bir ekonomiye sahip olan Bulgaristan, üst orta gelirli ülkeler grubunda yer almaktadır. Bulgaristan, Dünya Bankası verilerine göre, 56,8 milyar dolar GSYH'ye ve 8,031 doları kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 3,7, sanayi sektörü % 24,5, hizmet sektörü ise % 58,3 şeklindedir (World Bank, 2017). Ekonominin temel belirleyici unsurlarından biri olan ekonomik büyüme işsizlik oranı ile ters bir ilişkiye sahiptir. Ülkenin 2017 yılı büyüme oranının % 3,5, işsizlik oranının ise % 6,1 olduğu görülmektedir. Ülke ekonomisini, sanayi ve hizmet sektörleri yönlendirmektedir. Enflasyon oranı ise %-0,7 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliği'ne dâhil olduktan hemen sonra patlak veren ve 2008-11 yıllarında ABD'de gerçekleşen küresel ekonomik kriz karşısında Bulgaristan ekonomisi 2009 yılında % 3,5 daralmıştır. Bu daralma, ülke GSYH'sinin 2,6 milyar dolar azalmasına ve işsizlik oranınının 2009 yılı %1,2 artarak % 6,8'e ulaşmasına neden olmuştur. Bulgaristan ekonomisi, bu daralmanın ardından 2010 yılında pozitif yönlü büyümeye dönmeyi başarmıştır. Bu başarının altında dünya ticaretinde gerçekleşen iyileşmeler ve artan ihracat yatmaktadır. Ülkede iç ve dış talebin artmasının bir yansıması olarak büyüme 2012 yılında da artmaya devam ederek %1,9 seviyesine ulaşmıştır. Ancak, ekonomik büyüme ılımlı bir şekilde artarken istihdam toparlanamamıştır. Öyle ki, 2010 yılı %3,4, 2012 yılı %1 artarak, % 12 seviyesine kadar yükselmiştir. Fiyatlar ve ücretler hem dış

faktörlerden hem de iç talepten etkilenmektedir. Ülke ekonomisi rekabet gücünü korumak isterken enflasyonist baskılara karşı savunması kalmaktadır. Bu sebeple, artan gıda ve enerji fiyatları sonucunda ülkenin enflasyon oranı 2011 yılında %4,2'ye yükselmiştir.

Sonuç olarak, dışa açık ve ihracat temelli bir ekonomiye sahip olan Bulgaristan ekonomisi, 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomi krizin etkilerini, 2009 yılında hissetse de 2012 yılında toparlanma, 2013 yılından sonra ise canlanma dönemine girmiştir. Bulgaristan ekonomisinin toparlanmasında, Avrupa Birliği üye ülkelerinin ekonomik toparlanması etkili olmuştur.

2.1.28 Romanya'da 2008 Ekonomik Krizinin Etkileri

2007 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve Asya, Avrupa ve Ortadoğu'nun kavşağında yer alan Romanya, 238.000 km² yüz ölçümüne sahiptir. Konumu itibariyle çok önemli bir yerde bulunan Romanya, Sırbistan, Moldova, Macaristan ve Ukrayna ile kara sınırına sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, % -0,5 nüfus artış hızı ile 19,5 milyon nüfusa sahiptir ve ülkede şehirleşme oranı, % 53,9'dur (World Bank, 2017).

Tablo 28: Romanya'nın Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	59,8	76,2	99,6	123,5	175,9	213,6	172,6	166,6	184,3	171,6	191,5
Büyüme Oranı (%)	5,5	8,5	4,1	8,0	6,8	8,2	-5,9	-2,8	2,0	1,2	3,5
İşsizlik Oranı (%)	6,9	7,7	7,1	7,2	6,4	5,7	6,8	6,9	7,1	6,7	7,1
Enflasyon Oranı (%)	15,2	11,8	8,9	6,5	4,8	7,8	5,5	6,0	5,7	3,3	3,9

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Gelişmiş sanayi ve tarım alanları açısından oldukça şanslı olan Romanya, Polonya'dan sonra Orta ve Doğu Avrupa'nın ikinci en büyük pazarıdır. GSYH'den yola çıkarak hesaplanan kişi başına düşen gelir, o ülke insanının refah düzeyinin bir göstergesidir ve büyüme hızı ekonominin nasıl bir performans sergilediğini göstermektedir (Öztürkler,

2012). Dünya Bankası verilerine göre, yüksek orta gelirli ülkeler grubunda yer alan Romanya, 211,8 milyar dolar GSYH'ye ve 10,813 dolar kişi başına düşen gelire sahiptir. Romanya'da, GSYH oluşumunda, tarım sektörü % 4,3, sanayi sektörü % 30,0 hizmet sektörü ise % 56,1 katkı sağlamaktadır. 2017 yılında ekonomik performansın temel belirleyicilerinden olan, ekonomik büyüme % 6,9, enflasyon %1,3 iken işsizlik %4,9 düzeyinde gerçekleşmiştir (World Bank, 2017). Bu oranlar, ülke ekonomisinin 2008-11 yıllarında yaşanan küresel ekonomi kriz etkilerinden kurtulduğunu kanıtlar niteliktedir.

2007 yılında Avrupa Birliği'ne dâhil olarak, Avrupa'nın cazip noktalarından biri olmayı başaran ve Orta ve Doğu Avrupa'nın ikinci büyük ekonomisi olan Romanya, 2008 yılında başlayan ve 2011 yılına kadar devam eden küresel ekonomik krizden, dışa açık ekonomisinden dolayı, etkilenen ülkeler içerisinde yer almaktadır. Öyle ki, ülke ekonomisi 2009 yılında % 5,9, 2010 yılında ise % 2,3 daralma yaşamıştır. Ekonomide yaşanan bu daralmanın iç talepteki azalmadan kaynaklandığı yorumunda bulunulabilir. 2009-10 yıllarında yaşanan daralma, GSYH'de 47 milyar dolar ve istihdamda %1,2'lik bir azalmaya neden olmuştur. Keza, enerji ve gıda fiyatlarındaki artışın etkisi ile enflasyon oranı % 6' ya yükselmiştir. Ülkede istihdamda yaşanan daralma 2014 yılına kadar devam etse de ekonomi, 2011 yılında ılımlı bir toparlanma ile % 2 büyürken, enflasyon ise % 3 düzeyine gerilemiştir. Bu büyümenin, ihracat ve iç talep artışından, gerilemenin ise enerji ve gıda fiyatlarındaki iyileşmelerden kaynaklandığı yorumunda bulunulabilir.

Sonuç olarak, dışa açık ve ihracat temelli bir ekonomiye sahip olan güçlü Romanya ekonomisi, 2008-11 yılları arasında yaşanan ekonomik krizden, 2009-10 yıllarında etkilenerek daralmıştır. Ancak 2011 yılından sonra toparlanma sürecine giren Romanya, bu toparlanmayı ihracatının %70'inden fazlasını gerçekleştirdiği Avrupa Birliği üye ülkelerinin ekonomik toparlanmasına borçludur.

2.1.29 Türkiye'de 2008 Ekonomik Krizin Etkileri

1999 yılında Avrupa Birliği üyeleri tarafından aday olarak kabul edilen ve Asya, Avrupa ve Ortadoğu'nun kavşağında yer alan Türkiye, 783.562 km² yüz ölçümüne sahiptir. Konumu itibariyle, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan bir

köprü ülke özelliği olan Türkiye, Gürcistan, Bulgaristan, Yunanistan, İran, Irak ve Suriye ile kara sınırına sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, % 1,5 nüfus artış hızı ile 80,7 milyon nüfusa sahiptir. Ülkede şehirleşme oranı, % 74,6'dır (World Bank, 2017).

Tablo 28: Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri

	Ekonomik Kriz Öncesi						Ekonomik Kriz Sonrası				
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar \$)	311,8	404,7	501,4	552,4	675,7	764,3	644,6	771,9	832,5	873,9	950,5
Büyüme Oranı (%)	5,6	9,6	9,0	7,1	5,0	0,8	-4,7	8,4	11,1	4,7	8,4
İşsizlik Oranı (%)	10,5	10,8	10,6	8,7	8,8	9,7	12,5	10,6	8,8	8,1	8,7
Enflasyon Oranı (%)	25,2	10,5	10,1	9,5	8,7	10,4	6,2	8,5	6,4	8,8	7,4

Kaynak: <http://databank.worldbank.org>

Türkiye, serbest ticaret ekonomisine sahip bir ülkedir. Ülke ekonomisini, sanayi ve hizmet sektörleri yönlendiriyor olsa da tarım sektörünün katkısı, Avrupa Birliği üye ülkelerde tarımın payı düşünüldüğünde, azımsanmayacak seviyededir. Dünya Bankası verilerine göre, yüksek orta gelirli ülkeler grubunda alan Türkiye, 851,1 milyar dolar GSYH'ye ve 10,540 doları kişi başına düşen gelire sahiptir. GSYH'nin üretiminde ana sektörlerin katkıları, tarım sektörü % 6,0, sanayi sektörü % 29,1, hizmet sektörü ise % 53,3 şeklindedir (World Bank, 2017). Ülkenin ekonomik göstergelerinden büyüme oranı 2016 yılı % 3,1 2017 yılı % 7,4 gerçekleşirken, işsizlik oranı 2016 yılı %10,8 2017 yılı %11,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de işsizlik konusunda önlemler alınmazsa ilerleyen zamanlarda ülke için büyük bir problem olacağı düşünülmektedir. Ekonomik performansın temel belirleyicilerinden enflasyon ise 2017 yılında % 17,9 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Enflasyonun bu denli yüksek oluşu, ülkede belirsizlik ortamı yaratırken, bir yandan ülke parasının değerinin azalmasına bir yandan da yaşam maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Türkiye'de işsizlik ve enflasyon oranında önlemler alınması gerekmektedir. Bu önlemler içerisinde ise kalıcı ekonomik büyümenin sağlanması yer almaktadır.

Avrupa Birliği üyeleri tarafından aday ülke olarak kabul edilen Türkiye, 2008-11 ekonomik krizinden, Avrupa Birliği ülkeleri ile gerçekleştirdiği dış ticaret sebebiyle hafif de olsa bir etkilenme yaşamıştır. Bu etkilenme, ülke ekonomisini 2009 yılında

%4,9 daraltarak GSYH'nin 120 milyar dolar azalmasına ve işsizlik oranının 2003-2013 yılları arasında %12 ile en yüksek seviyeye ulaşmasına neden olmuştur. Ancak bu durum, ekonomide 2010 yılında gerçekleşen düşük ihracat ile toparlanmayı başarmıştır. Öyle ki, ülke ekonomisi 2010 yılı % 8,4 2011 yılı % 11,1 büyürken GSYH kriz öncesi değerini aşarak 832 milyar dolar olmuştur. Bu iyileşmelerin bir sonucu olarak, işsizlik oranı % 8' e enflasyon oranı ise % 6'ya düşmüştür. Ancak, 2012 yılından sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan (Arap Baharı) siyasi karışıklıklardan ve iç savaş ortamından dolayı ülke ekonomisi, ihracatta yaşanan düşüş ile tekrar olumsuz sinyaller vermeye başlamıştır. Yaşanan dış dengesizliklerin artması, ülkede enflasyon ve işsizlik oranının tekrar yükselmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi bulunduğu konum itibariyle 2008-11 yılları arasında yaşanan krizden Avrupa Birliği üye ülkelerine kıyasla az bir hasar alsa da Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan krizden büyük hasar almıştır. Ülke ekonomisi 2010 yılından itibaren toparlanma ve canlanmaya başlasa da kalıcı bir enflasyon ve işsizlik sorunu hep var olmuştur.

BÖLÜM 3

AB ÜYESİ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE 2008 EKONOMİK KRİZİNİN ETKİLERİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLERİN PANEL VERİ YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

3.1 YÖNTEM

Yöntem başlığı adı altında, analizin amacı, veri seti ve analize dâhil edilen değişkenler hakkında bilgiler aktarılacaktır.

3.1.1. Analizin Amacı

İkinci bölümde ekonomiyi etkileyen faktörlerde, ekonomik büyüme, gayri safi yurtiçi hâsıla, kişi başına düşen gayri safi yurt iç hâsıla, enflasyon oranı, işsizlik oranı, doğrudan yabancı yatırım oranları, brüt sermaye oluşum oranı, mal ve hizmet ihracatı, yurtiçi tasarruflar ve mal ve hizmet ithalatının en başta gelenler olduğu belirtilmiştir. Araştırma, bu konuda daha önce yazılmış olan yazıların sonuçlarından da yararlanarak, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir veri seti üzerinden, 2008 kriz etkilerini belirleyen değişkenlerin araştırılması ve sonuçlarının mukayese edilerek incelenmesini hedeflemektedir.

3.1.2. Kullanılan İstatistikî Yöntemler

3.1.2.1. Panel Veri Yöntemi

İktisadi olaylar ile ilgili ortaya konulan ve ileri sürülen teorilerin test edilmesi, değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi, hem devlet hem de özel kesimlerde politikalar oluşturulması ve geliştirilmesi hatta gelecek dönem değerlerini tahmin etmek gibi daha pek çok alanda ekonometri kullanılmaktadır. Ekonometrik araştırmalardaki aşamalardan en önemli adımı ise belirlenen değişkenlere ait verilerin toplanmasıdır. Güvenilir kaynaklardan elde edilen verilerde, modele uygun verilerin seçilmesi, ekonometrik tahminlerin güvenilirliğini etkilemektedir ve bu oldukça önemlidir. Bu sebeple, araştırmalarda kullanılan veri setleri özelliklerine göre, zaman serisi verileri, yatay kesit verileri ve panel verileri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Zaman serisi verileri, değişken değerlerinin farklı zamanlara göre değişimidir. Zaman serisi, bileşik serilerdir ve verisi en az iki değişkenden oluşmaktadır. Bunlar; Zaman serisi ve zaman

değişkenidir. Yatay kesit verileri, sabit bir zaman diliminde, kişiler, hane halkları, firmalar, sektörler, şehirler, ülkeler ve daha birçok farklı birimlerden elde edilen verilerin değişimi iken panel verileri bazı olaylar ile ilgili gerek yatay kesit gerekse de zamana göre değişimin gösterildiği verilerdir. Bu nedenle panel veri setine havuzlanmış veri seti adı da verilmektedir (Güriş, Çağlayan ve Güriş, 2013).

Ekonomik araştırmalarda hem zamana hem de birimlere göre analiz yapılmak istenildiğinde ayrı ayrı incelemeler yapılmak zorunda kalınacaktır. Bu durum ise karmaşık mukayeseler ile karşılaşmaya sebep olmaktadır. Panel veride yatay kesit veri ve zaman serisinin aynı anda olması, araştırmada daha fazla veri ile çalışabilme imkânı sağlamakta ve gözlem sayısı ile serbestlik derecesi artmaktadır. Tüm bu durumlar neticesinde karmaşık mukayeseler ile karşılaşma oranı oldukça düşük olacaktır. Bu durum ise olaylara daha farklı bakılmasını sağlayacaktır. Panel veri serisinin avantajlarını şu başlıklar altında ifade edilmiştir (Yerdelen Tatoğlu, 2016).

- ✓ Tahmin edilen parametrelerde, yatay kesit, birimler arasında meydana gelen farklılıklara yoğunlaşırken zaman serisi verileri bunun tam aksine sadece birim özelliklerine yoğunlaşmaktadır. Panel veri seti ise hem yatay kesit hem de zaman serisinin görevini üstlenerek hem birim özellikleri hem de birimler arasındaki farklılıklara yoğunlaşmaktadır.
- ✓ Zaman serisinde serbestlik derecesinin az oluşu ve çoklu doğrusal bağlantı sorunu önemli bir problemdir. Bu problem modellerin sonuçlarının güvenilirliğini etkilemektedir. Panel veride ise daha fazla veri seti ile çalışma imkânı olduğundan gözlem sayısı ile serbestlik derecesi artma eğilimi göstermekte ve çoklu doğrusal bağlantı sorunu azalmaktadır. Bunun yanında modellerin güvenilirliği de artmaktadır.
- ✓ Panel veri seti, zamanı ve birimi kapsayan, kapsamlı ve komplike davranışsal modeller oluşmasına ve oluşan modellerin de test edilmesini sağlamaktadır.
- ✓ Yatay kesit ya da zaman serisi ile tahmin edilecek modelde sonuçlarda sapmalara rastlanma ihtimali vardır. Bu da elde edilecek sonuçlara göre birimlerin heterojenliği konusunda kontrol etmemize engel teşkil etmektedir. Panel veri yönteminde ise birimlerin heterojenliği kontrol edilebilmektedir

Panel veri analizinin kullanılmasının hata payında meydana gelen sapmalar, veri toplama ve zaman serisinin kısa olması gibi bazı kısıtlamaları beraberinde getirmesine rağmen son zamanlarda araştırmalar için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Araştırma

konusuna uyumu ve sağlayacağı faydalardan dolayı bu çalışmada panel veri seti kullanılmış ve yöntemin uygulamaları, ekonometrik paket programları vasıtasıyla ile yapılmıştır.

Panel veri yönteminde klasik model, birim sayısı N ve zaman devresi sayısı T için,

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_{1it} X_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it}$$

şeklinde yazılabilir. Burada Y: bağımlı değişken, X: bağımsız değişkenler ve u hata terimini temsil etmektedir. i alt indisi birimleri (i = 1,2,3, ... , N), t alt indisi ise zamanı (t = 1, 2, 3, ... , N); k ise açıklayıcı terim sayısını (k = 1, 2, 3, ... , N) ifade etmektedir.

Genel olarak basit doğrusal panel veri modelleri, havuzlanmış en küçük kareler, sabit etkiler ve rassal etkiler modeli şeklinde üç farklı yöntem ile tahmin edilebilmektedir.

Ortak sabit yöntem (havuzlanmış en küçük kareler) modeli, model tahmini, kesitsel boyutun veri matrisleri arasında hiçbir fark bulunmadığı varsayımı altında sonuçlar vermektedir (Asterio ve Hall, 2011). Başka bir deyişle, model tüm kesitlerde ortak bir sabit tahmin etmektedir. Pratik olarak, ortak sabit yöntem, tahmini kesit aralıkları arasında bir fark bulunmadığını ve veri setinin önceden homojen olduğunu varsaymaktadır. Sabit etkiler modelinde, her bir yatay kesit için farklı sabit tahminlerine izin vermektedir. Sabit etkiler modeli, en küçük kareler kukla değişkenleri (LSDV) tahmincisi olarak da bilinmektedir. Çünkü her bir yatay kesit için farklı sabitlere izin vermektedir ve her bir yatay kesit kukla değişken içerir. En son olarak rassal etkiler modelinde ise yatay kesit birimlerinin katsayılarının sabit değil rassal parametreler olduğu varsayılmaktadır.

Ortak sabit (havuzlanmış en küçük kareler), sabit etkiler ve rassal etkiler modellerinden hangisinin tercih edileceği Breusch- Pagan LM testi, F testi ve Hausman testlerinin sonuçlarına göre karar verilmektedir (Işık, Engeloğlu ve Kılınç, 2015). Belirtilen testlerin hipotezleri Tablo1'de gösterilmiştir. Tabloya göre ortak sabit modeli seçimin gerçekleşmesi için Breusch-Pagan LM testi ve F testi H_0 hipotezlerinin ikisi birden reddedilememesi gerekmektedir. Sabit etkiler modelinin seçilmesi için F testinin H_0 hipotezinin red edilip Breusch-Pagan LM testinin ise red edilememesi gerekmektedir. Tam aksine bir durum karşısında ise rassal etkiler modeli daha tutarlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Rassal etkiler modelinin sınındığı Hausman testinde ise H_0 hipotezi red

edilirse, sabit etkiler modeli ama aksi bir durum gerçekleşmesi durumunda ise rassal etkiler modeli kullanılacaktır.

Tablo 30: F Testi, Breusch-Pagan LM Testi ve Hausman Testi Hipotezleri

	F Testi	Breusch-Pagan LM Testi	Hausman Testi
H_0	Ortak Sabit	Ortak Sabit	Rassal Etkiler
H_1	Sabit Etkiler	Rassal Etkiler	Sabit Etkiler

Çalışmamızda tanımlanan modeller, bahsedilen testlerden geçirilmiş ve en son modeller elde edilmiştir.

3.1.2.2. Model Tahmini Öncesi Sınamalar

Analizimizde kullanılacak değişkenlerin seçilmesi ve karar verilen değişkenlerin toplanması modelin tahmini için yeterli değildir. Değişkenlerin kendi içerisinde ve farklı değişkenler ile olan ilişkileri tüm boyutları ile incelenmelidir. İncelemeler sonucunda karşılaşılan sorunlar uygun ve doğru yöntemler kullanılan ortadan kaldırılmalıdır. Bu sebepten ötürü model tahmini aşamasına gelinmeden önce, veri setinin birtakım sınamalardan geçirilmesi gerekmektedir.

3.1.2.2.1. Çoklu Doğrusal Bağlantı

Çoklu doğrusal bağlantı terimi, bir regresyon modelinin bütün ya da bazı açıklayıcı değişkenlerinin tama yaklaşan ya da yüksek çoklu doğrusal bir ilişkiye sahip olması anlamına gelmektedir. Çoklu doğrusal bağlantı, çoklu regresyon modellerindeki bağımsız değişkenler arasında bulunan ilişki olarak tanımlanmaktadır. İki ve ya daha fazla bağımsız değişken arasında gerçekleşebileceğini ve çoklu doğrusal bağlantının ana kütleden değil örnekten kaynaklanmaktadır (Güriş, Çağlayan ve Güriş, 2013). Varyans ve ortak varyansların büyük olması ile kesin tahminin güçleşmesi, güven aralığının çok geniş olması, t oranlarının ve birçok kat sayının yukarıda belirtilen sebeplere bağlı olarak istatistiksel açıdan anlamsız sonuçlar vermesi, determinasyon katsayısının yüksek olması tama yakın ya da yüksek çoklu doğrusal bağlantının bulunması durumunda karşılaşılabilecek sonuçlardır (Gujarati, 2012). Bu sebepten ötürü modelin tahminin yapılmasından önce değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantının var olup olmadığının sınanması lazımdır. Çalışmamızda korelasyon matrisi ile çoklu doğrusal bağlantının var olup olmadığının sınanması yapılmıştır.

3.1.2.2. Birim Kök Testi

Panel verilerde hem birim boyutunun hem de zaman boyutunun olması, veriyi oluşturan sürecin belirlenme aşamasında serinin durağanlığının tespiti oldukça önemlidir ve analizde kullanılacak bütün değişkenlerin durağan olması gerekmektedir.

Serilerin durağanlıklarının saptanabilmesi için birim kök testlerine başvurulmaktadır. Panel serilerde zaman ve kesit boyutunun bir arada bulunmasından dolayı asimptotik davranış sergilemektedir ve birimler arası korelasyon ile karşılaşıldığında, testlerin asimptotik özellikleri etkilenecektir (Güriş, 2015). Bu nedenle ise korelasyonun varlığına göre birim kök testleri geliştirilmiştir. Son zamanlarda geliştirilen testler ile birlikte panel birim kök testleri birinci nesil testler ve ikinci nesil testler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil testler birimler arasında korelasyon bulunmadığını, ikinci nesil testler ise birimler arasında korelasyon bulunduğunu varsaymaktadır.

Çalışmamızda kullanılan her değişkenin durağanlığı test edilmeli ve sonuçlara göre birinci veya ikinci nesil birim kök testi uygulanmalıdır. Durağan olmayan seriler birinci fark alma metodu ile durağanlaştırılarak modele eklenmelidir.

3.1.2.3. Model Tahmini Sonrası Sınamalar

Analizde yer alacak değişkenlere karar verildikten sonra tahmin edilecek alternatif modeller oluşturulmalıdır. Modellerin tahmin edilen sonuçları ise farklı istatistiki bilgiler içermekte olup modeller arasındaki farklılıklar ve değişkenler arasındaki ilişkiler bu bilgiler sayesinde değerlendirilmektedir.

3.1.2.3.1. Determinasyon Katsayısı

Tahmin edilecek modelin uygunluk derecesini yani kalitesini ve anlamlılığını belirleyen determinasyon katsayısıdır. R^2 ile ifade edilen determinasyon katsayısı, bağımlı değişkende, regresyonda kullanılan tüm bağımsız değişkenler tarafından açıklanan değişim yüzdesini ölçmektedir. Determinasyon katsayısı, $0 < R^2 < 1$ arasında bir değer almaktadır. Eğer R^2 değeri 1 veya 1' e yakın ise tahmin edilen modelin bağımlı değişkendeki değişimin tamamını açıkladığını, 0 veya 0'a yakın olması durumunda ise, tahmin edilen model bağımlı değişkendeki değişimi açıklamadığını göstermektedir (Fabozzi, Focardi, Rachev ve Arshanapalli, 2014). R^2 nin önemli bir özelliği, modelde mevcut olan açıklayıcı değişkenlerin sayısının azalan olmayan bir fonksiyonudur. Yani

açıklayıcı değişkenlerin sayısı arttıkça, R^2 hemen hemen her zaman artmaktadır. Başka bir deyişle, ek bir X değişkeni R^2 'nin artmasına sebep olmaktadır (Gujarati, 2012). Karşılaşılan bu probleme çözüm olarak ayarlanmış yani düzeltilmiş R^2 geliştirilmiştir.

3.1.2.3.2. F İstatistiği

Bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki anlamlılığını ölçmek için başvurulan yöntem, F testi olarak adlandırılmaktadır. Regresyon sonucunda bulunan F istatistiği, olasılık değeri ile incelenmekte ve sıfır hipotezi F istatistiği için, katsayıların tamamının sıfırdan farksız olduğunu ifade etmektedir. Olasılık değerinin 0'a yakın olması bizlere regresyonun anlamlı olduğunu göstermektedir.

3.1.2.3.3. t – İstatistiği

Modeldeki sabit ve bağımsız değişkenlerin yani bütün değişkenlerin istatistiksel anlamlılığının ölçmek için t testine başvurulmaktadır. Hesaplanan t istatistiği çeşitli güven aralıklarına göre değerlendirilmekte olup bunlar %1, %5 ve %10 gibi olasılık değerleridir ve değişkenin anlamlılığını ölçmektedir (Güriş, Çağlayan ve Güriş, 2013).

3.1.2.3.4. Ardışık Bağımlılık

Ardışık ilişki, zaman veyahut mekân içerisinde sıralanan gözlem dizilerinin birimleri arasındaki ilişkidir ve klasik doğrusal bağlanım modeli, ardışık ilişkinin olmadığını varsaymaktadır (Gujarati, 2012).

Ardışık ilişkinin tespit edilmesinde en çok Durbin–Watson (DW) d istatistiği tercih edilmektedir. Durbin- Watson istatistiğinde alt sınır (d_L) ve üst sınır (d_U) olarak ifade edilen iki kritik değer kullanılmaktadır. Akla ‘ (d_L) ve (d_U) kritik değerleri nereden bulunuyor?’ sorusu gelmektedir. Bu iki kritik değer, gözlem sayısı, güven aralığı, açıklayıcı değişkenlerin bilgilerinin yer aldığı ardışık bağımlılık tablosundan bulunmaktadır. Modelin tahmininden sonra elde edilen d istatistiği, ardışık bağımlılık tablosundan bakılarak, ardışık bağımlılığın var olup olmadığına karar verilmektedir.

Tablo 31: Ardışık bağımlılık Hipotez Karar Tablosu

Boş Hipotez	D istatistiğinin konumu	Karar
Pozitif ardışık bağımlılık yok	$0 < d < d_L$	Boş hipotezi reddet
Pozitif ardışık bağımlılık yok	$d_L \leq d \leq d_U$	Kararsızlık
Negatif ardışık bağımlılık yok	$4 - d_U < d < 4 - d_L$	Boş hipotezi reddet
Negatif ardışık bağımlılık yok	$4 - d_U \leq d < 4 - d_L$	Kararsızlık
Ardışık bağımlılık yok	$d_U < d < 4 - d_U$	Boş hipotezi kabul et

Kaynak: Fabozzi, Focardi, Rachev ve Arshanapalli 2014: 98

Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi, d istatistiği, $d_U < d < 4 - d_U$ değerleri arasında olduğunda yani C bölgesinde yer alıyor ise boş hipotezi kabul edilerek modelde ardışık bağımlılık olmadığına karar verilir. $0 < d < d_L$ ve $4 - d_L < d < 4$ yani A ve E bölgelerinde boş hipotez red edilmekle birlikte modelde ardışık bağımlılık ile karşılaşmaktadır. $d_L \leq d \leq d_U$ ve $4 - d_U \leq d < 4 - d_L$ yani B ve D bölgelerinde ise ardışık bağımlılık konusunda kararsızlık yaşanmaktadır.

Şekil 1: Ardışık Bağımlılık d İstatistiği Göstergesi

Kaynak: Fabozzi, Focardi, Rachev ve Mittnik 2014: 98

Ardışık bağımlılık değeri tablo 32' de görüldüğü üzere -1 ve 1 arasında bir değerdir. Modelde tam pozitif ardışık bağımlılık olması durumunda, ardışık bağımlılık değeri 1, d istatistiği ortalama değeri ise 0 olmaktadır. Tam negatif ardışık bağımlılık olması

durumunda ise, ardışık bağımlılık değeri -1 , d istatistiği ortalama değeri ise 4 olmaktadır. d 'nin 2 'ye yakın olması halinde bir otokorelasyonun olmadığından bahsetmek mümkündür. Modellerde olması istenilen durum değerinin 0 a yakın olmasıdır. Böylelikle pozitif otokorelasyon olasılığı artmaktadır

Tablo 32: Ardışık bağımlılık ve d İstatistiği Tablosu

Ardışık Bağımlılık Değeri	Ardışık Bağımlılığın Yorumu	d İstatistiğinin Ortalama Değeri
-1	Tam negatif ardışık bağımlılık	4
0	Ardışık bağımlılık yok	2
1	Tam pozitif ardışık bağımlılık	0

Kaynak: Fabozzi, Focardi, Rachev ve Arshanapalli 2014: 98

Çalışmamızda ardışık bağımlılık, Durbin-Watson ve Yerel En İyi Değişmezlik testleri ile kontrol edilmiş ve ardışık bağımlılık ile karşılaşılması durumunda uygun dirençli tahmin ediciler kullanılarak bu sorun giderilecektir.

3.1.2.3.5. Değişen Varyans

Regresyonun hata terimi ile ilgili olarak temel varsayımlarından bir diğeri de her bir gözlemin varyansının sabit olması yani gözlemlerin varyansının değişmemesi durumudur. Sabit varyans varsayımının geçersiz olması durumu ise değişen varyans olarak ifade edilmektedir. Eğer modelde değişen varyans ile karşılaşılırsa çalışmada parametre tahmincileri sapmasız olacak, daha önce de değinilmiş olan t ve F testleri hatalı sonuçlar verecek ve bu nedenle de parametre tahmin edicileri etkinliğini kaybedecektir (Güriş, Çağlayan ve Güriş, 2013). Çalışmamızda değişen varyans sorunu Wald değişen varyans testi ile kontrol edilmiş ve değişen varyans sorunu ile karşılaşılması durumunda uygun dirençli tahmin ediciler kullanılarak bu sorun giderilecektir.

3.1.3. Veri Seti

Çalışmamızda kullanılacak yatay kesit birimlerin belirlenmesinde, Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu bir ülke grubu oluşturmak istenmiştir. Seçilecek ülkelerin benzer

yapısal özellikler göstermesinin analizi daha da anlamlaştıracağı düşünölmüş ve çalışmanın Avrupa Birliği (AB) ölkeleri üzerinde yapılmasına karar verilmiştir.

Yapılan araştırmada, Avrupa Birliği ölkeleri temel alınarak çalışmaya konu olan yatay kesit birimler oluşturulmuştur. Bu çalışmanın veri setinde yer alan 28 Avrupa Birliği ölkeleri ve Türkiye alfabetik listesi aşağıdaki tablodadır.

Tablo 33: Avrupa Birliği Üye Ölkeler ve Türkiye

1	Almanya	16	İtalya
2	Avusturya	17	Letonya
3	Belçika	18	Litvanya
4	Çek Cumhuriyeti	19	Lüksemburg
5	Danimarka	20	Macaristan
6	Estonya	21	Malta
7	Finlandiya	22	Polonya
8	Fransa	23	Portekiz
9	GKRY	24	Slovakya
10	Hırvatistan	25	Slovenya
11	Hollanda	26	Yunanistan
12	Birleşik Krallık	27	Bulgaristan
13	İrlanda	28	Romanya
14	İspanya	29	Türkiye
15	İsveç		Slovenya

Literatür araştırması ile belirlenen değişkenler, ilgili ölkeler için, World Bank veri tabanı kullanılarak temin edilmiştir. Veri toplama çalışması sonucunda, bağımlı değişken olan ekonomik büyüme verisine 2000 yılından itibaren ulaşılabildiği tespit edilmiş ve bu nedenle analizin zamanı 2000-2017 tarihleri olarak belirlenmiştir. Çalışmada veri setinin özelliklerine bağlı olarak yıllık veri kullanılmıştır.

3.1.4. Analizde Kullanılan Değişkenler

Literatür çalışması kısmında da değinildiği gibi, küresel krizin etkilerinin görölebileceği birçok çalışma ve kullanmaya değer görölebilecek oldukça çok değişkene rastlanmıştır. Çalışmamızda literatürde kullanılmış değişkenler tercih edilerek analize dâhil edilmiştir.

Analizde yer verilen ve literatüre bağılı kalınarak seçilen açıklayıcı değişkenler, gayri safi yurtiçi hâsıla, enflasyon oranı, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla, işsizlik oranı, brüt sermaye oluşum oranı, mal ve hizmet ihracatı ve yurtiçi tasarruflardır. Açıklanan değişken ise ekonomik büyümedir.

3.2.ANALİZ

Analizde, küresel krizin etkilerinin belirlenmesinde etkili olabileceği düşünülen 9 değişken yer almaktadır. Bu değişkenlerin tanımları Tablo 34’ te listelenmiştir.

Tablo 34: Analizde Yer Alan Değişkenler Tablosu

	Tür	Değişken	Kod	Tanım
1	Bağımlı Değişken	Büyüme Oranı	BO	GSYH’ de bir dönemden diğerine ortaya çıkan oransal artıştır
2	Bağımsız Değişkenler	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla	GSYH	Bir ülkede bir yılda üretilen bütün mal ve hizmetlerin cari fiyatlarla parasal değeridir.
3		Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla	KBG	GSMH’ nin, ülke nüfusuna bölündüğünde ortaya çıkan gelirdir.
4		Enflasyon Oranı	EO	Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli ve hissedilir bir artış
5		İşsizlik Oranı	İO	Toplumda çalışmak istediği halde çalışamama veya hayatını devam ettirebilmek için iş bulamama durumudur.
6		Yurtiçi tasarruf	YT	Elde edilen gelirin harcanmayan bölümüdür.
7		Mal ve Hizmet İhracatı	MHİh	Dünyaya sunulan tüm malların ve diğer piyasa hizmetlerinin değeridir.
8		Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	GSSSO	Bir ülkede yıl içerisinde gerçekleştirilen özel ve kamu sektörü yatırımların tamamıdır.

Çalışmada yer verilen değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ise tablo 35’te verilmektedir.

Tablo 35: Tanımlayıcı İstatistikler

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
BO	522	2.525324	3.621844	-14.81416	25.55727
KBG	522	154378.2	502112.2	5235.171	3253878
GSYH	522	5.52e+11	8.50e+11	4.31e+09	3.89e+12
YT	521	24.27939	7.927221	8.330866	56.34924
GSSSO	521	22.27897	4.052048	11.51858	37.36158
EO	522	3.097636	5.187689	-4.478103	54.91537
MHİh	521	57.22375	34.74998	18.54458	230.0164
İO	522	8.890981	4.332845	1.8	27.47

3.2.1. Analizde Kullanılan Değişkenlerin İstatistiksel Özelliklerinin Belirlenmesi

Bağımsız değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkiyi gösteren çoklu doğrusallığın korelasyon matrisi ile incelenmesi, analize başlamadan önce yapılması gereken sınamalardandır. Korelasyon matrisi oluşturulduğunda, iki değişkenin birleşiminde -1 veya +1 arasında değer alan korelasyon katsayısına ulaşılmakta ve bu katsayının yüksek bir değere sahip olması, ele alınan iki değişkenin birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Birlikte hareket eden değişkenler aynı model içerisinde kullanılmamalıdır. Çalışılan korelasyon matrisi Tablo 36’da verilmektedir.

Tablo 36: İkili Korelasyon Matrisi (29 Ülke)

	KBG	GSYH	YT	GSSSO	EO	MHİh	İO
KBG	1.0000						
GSYH	-0.1125	1.0000					
YT	0.1043	-0.1324	1.0000				
GSSSO	0.0197	-0.2302	0.1831	1.0000			
EO	0.0162	-0.1137	-0.1080	0.1901	1.0000		
MHİh	0.1135	-0.3492	0.6955	-0.1188	-0.1506	1.0000	
İO	-0.1037	-0.0716	-0.3986	-0.2309	-0.0484	-0.2545	1.0000

Tablo 36’ da çalışmada kullanılacak açıklayıcı değişkenler arasında, YT ile MHİh değişkenleri arasında orta düzeyde bir ikili korelasyonun olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkenleri arasında yüksek düzeyde bir ilişkiye rastlandığında, çoklu doğrusal bağlantı sorunu ortaya çıkmaktadır. Çoklu doğrusal bağlantı sorununun olduğu değişkenler aynı model içerisinde kullanılmamalıdır.

Ekonometrik modelleme öncesinde değişkenlerin durağanlıklarının ortaya konulması bir diğer sınama aşamasını oluşturmaktadır. Tatoğlu (2016)' na göre, aynı özelliklere sahip olan ülkeler, bölgeler, eyaletler veya şehirler ile ilgili birimlerle çalışma yapıldığında birimler arasında korelasyon ile karşılaşılabilir. Bu durum neticesinde, değişkenlerin durağanlığının test edilmesine geçilmeden önce, yatay kesit bağımlılık testi ile hangi birim kök testinin kullanılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Çalışmamızda değişkenlerimizin yatay kesit bağımlılığının test edilebilmesi için Paseran(2004) testi tercih edilmiştir.

Tablo 37: Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları

Variable	CD-test	p-value	corr	abs(corr)
BO	53.40	0.000	0.625	0.626
KBG	56.07	0.000	0.657	0.733
GSYH	78.61	0.000	0.921	0.921
YT	19.06	0.000	0.223	0.463
GSSSO	29.14	0.000	0.341	0.443
MHİh	52.74	0.000	0.618	0.665
EO	50.71	0.000	0.594	0.602
İO	15.46	0.000	0.181	0.413

H0 Hipotezi: Yatay-Kesitler Bağımsızdır. **abs(corr):** Ortalama mutlak korelasyon katsayısı

H1 Hipotezi: Yatay- Kesitler Bağımlıdır. * %5 anlamlılık düzeyinde, H0 reddedilir.

Yatay kesit bağımlılık testi sonuçlarına göre, bütün değişkenlerin yatay kesit bağımlılık içermekte olup, bu değişkenler için ikinci kuşak birim kök testleri yapılması gerekmektedir. Çalışmamızda, ikinci kuşak birim kök testlerinden Pesaran (2007) tarafından geliştirilmiş IPS testi kullanılmıştır.

Tablo 38: Birim Kök Testi Sonuçları

	Lags	Trendsiz		Trendli	
		Zt-Bar	Olasılık	Zt-Bar	Olasılık
BO	0	-6.223	0,000	-3,403	0,000
	1	-3,924	0,000	-1,263	0,103
GSSSO	0	-0,954	0,170	0,247	0,597
	1	-1,059	0,145	-0,871	0,192
EO	0	-6,663	0,000	-3,655	0,000
	1	-5,566	0,000	-2,274	0,011
İO	0	2,351	0,991	1,501	0,933
	1	-0,998	0,159	0,769	0,779
KBG	0	2,135	0,984	3,766	1,000
	1	0,300	0,618	1,298	0,903
GSYH	0	3,517	1,000	3,221	0,999
	1	-0,541	0,294	-0,039	0,484
YT	1	2,538	0,994	1,011	0,844
	0	3,111	0,999	2,486	0,994
MHİt	0	-0,455	0,325	2,932	0,998
	1	-0,518	0,302	2,767	0,997
MHİh	1	1,329	0,908	4,757	1,000
	0	0,617	0,732	4,147	1,000

Yapılan birim kök testleri sonucunda elde edilen olasılık değerlerinin 0,10'un altında olması bizlere birim kök olmadığını göstermektedir. Birim kök test sonuçları Tablo 38'de verilmektedir. Görüldüğü gibi, EO, BO ve DYY değişkenlerinin birim kök içermezken İO, MHİt, MHİh, KBG, GSYH, GSSSO ve YT değişkenleri birim kök içermektedir.

Birim kök içeren değişkenlerin analizlerde kullanılabilmesi için birim kökten kurtarılarak, durağanlaştırılması gerekmektedir. Serinin durağanlaştırılması için, birinci farkı alınması metodu kullanılan bir yöntemdir. Birinci farkı alınarak başına ‘d’ harfi eklenen yeni değişkenler, dİO, dMHİt, dMHİh, dKBG, dGSYH, dGSSSO ve dYT için birim kök testi tekrarlanmıştır.

Tablo 39: Birinci Fark Alınması Sonrasında Birim Kök Testi Sonuçları

	Lags	Trendsiz		Trendli	
		Zt-Bar	Olasılık	Zt-Bar	Olasılık
dİO	0	-7,217	0,000	-5,028	0,000
	1	-2,058	0,020	-0,050	0,480
dMHİt	0	-7,375	0,000	-5,124	0,000
	1	-2,818	0,002	-0,406	0,342
dMHİh	0	-4,935	0,000	-2,905	0,002
	1	-1,306	0,096	1,166	0,878
dKBG	0	-3,867	0,000	-1,033	0,151
	1	-2,480	0,007	0,003	0,501
dGSYH	0	-4,970	0,000	-1,672	0,047
	1	-3,047	0,001	0,928	0,823
dGSSSO	0	-7,976	0,000	-5,881	0,000
	1	-4,212	0,000	-1,927	0,027
dYT	0	-10,097	0,000	-7,756	0,000
	1	-2,865	0,002	-1,040	0,149

Tablo 39’da görüldüğü gibi birinci farkı alınmış değişkenler, birim kök içermemektedir. Analizin sonraki aşamalarında bu değişkenlerin, birinci farkı alınmış halleri ile kullanılması gerekmektedir.

3.2.2. Panel Veri Analizi

Çalışmanın bu aşamasında, bir bağımlı ve dokuz açıklayıcı değişken kullanılarak çeşitli modeller kurgulanmıştır. Kurgulanan modeller, panel veri analizinde kullanılan ve hangi modelin tercih edileceğine karar verilen F Testi, Breusch-Pagan LM testi ve Hausman testi sonuçlarına göre belirlenmiştir.

Tablo 40: Kurgulanan Alternatif Modeller

<i>M1:</i>	$BO = f(dİO, dKGB, dGSSSO, dMHİh)$
<i>M2:</i>	$BO = f(dYT, dGSSSO, dİO)$
<i>M3:</i>	$BO = f(dMHİh, dKGB, dİO)$
<i>M4:</i>	$BO = f(dMHİh, dYT, dİO)$
<i>M5:</i>	$BO = f(dMHİh, dİO)$

Hangi panel veri yönteminin kullanılacağına saptanması için tanımlanmış olan 6 farklı model, havuzlanmış EKK, Sabit ve Rassal Etkiler yöntemi ile tekrar tahmin edilmiştir. F testi, Breusch-Pagan LM testi ve Hausman testi ile de bu yöntemlerden hangisinin tercih edileceğine karar verilmektedir. Test sonuçları, Tablo 41’te özetlenmiştir.

Tablo 41: Hausman Testi Sonuçları

Modeller	Hausman Testi	
	İstatistik	Olasılık
1	11.34	0.0230
2	84.94	0.0000
3	4.95	0.1758
4	17.91	0.0005
5	1.16	0.5600

Modellerimizde F ve Breusch-Pagan LM testleri kullanıldığında, H_0 hipotezi red edildiği için Hausman testinin belirleyici olacağına karar verilmiştir. Hausman testi sonuçlarına göre ise 1. 2. ve 4. modeller için sabit etkiler yönteminin, 3. ve 5. modellerde ise rassal etkiler yönteminin daha etkin sonuçlar vereceği görülmüştür.

Sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemi ile elde edilen modellerde öncelikle ardışık bağımlılık ve değişen varyans olup olmadığı kontrol edilmelidir. Modellerimizde Bahargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson Testi ve Balgati-Wu'nun Yerel En İyi Değişmezlik Testi ile ardışık bağımlılık, Wald Testi ve Brown ve Forsythe Testi ile değişen varyans incelenmiştir.

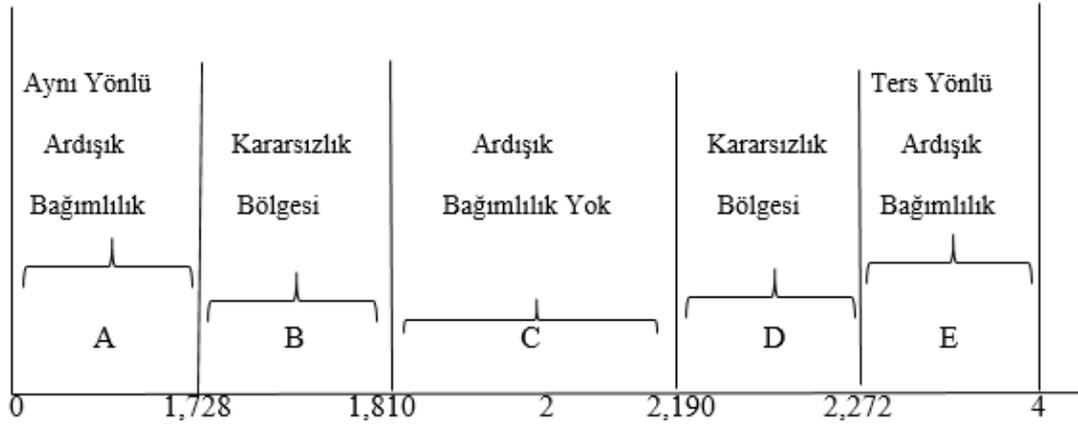
Tablo 42: Değişen Varyans ve Ardışık Bağımlılık Test Sonuçları (SE Modelleri)

Model	Wald Değişen Varyans		Bahargava, Franzini ve Narendranathan'ın DW Testi	Balgati-Wu'nun Yerel En İyi Değişmezlik Testi
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	İstatistik
1	723.33	0.0000	1.6159249	1.7099746
2	1520.45	0.0000	1.3152387	1.4229061
4	1983.33	0.0000	1.1742403	1.2969926

Tablo 43: Değişen Varyans ve Ardışık Bağımlılık Test Sonuçları (RE Modelleri)

Model	Levene, Brown ve Forsythe Değişen Varyans		Bahargava, Franzini ve Narendranathan'ın DW Testi	Balgati-Wu'nun Yerel En İyi Değişmezlik Testi
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	İstatistik
3	4.0795034	0.00000000	1.4163541	1.5079915
5	3.8839067	0.00000000	1.410951	1.5018496

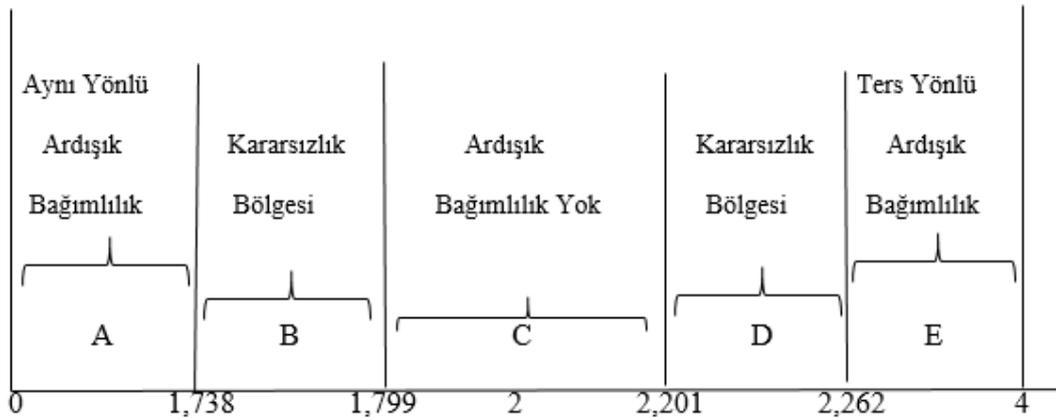
Tablo 42 ve 43'de değişen varyans test sonuçları değerlendirilirken olasılık değerleri dikkate alınmalıdır. Olasılık değerlerinin 0,10'dan düşük olması, H_0 hipotezinin red edildiği ve birimler arasında değişen varyans olduğu anlamına gelmektedir. Test sonuçlarına göre, modellerimizin tümünde değişen varyans olduğu tespit edilmiştir.-

Şekil 2: 1. Model İçin Ardışık Bağımlılık d-İstatistiği Göstergesi

NOT: Tablodaki d_A ve d_U değerleri, Durbin-Watson d istatistiği: 0,05 anlamlılık düzeyine göre ($k^1=4$, $n=200$) hazırlanan istatistiki çizelgeler yardımı ile belirlenmiştir. (Gujarati, 2012)

Ardışık bağımlılık testi sonucunda elde edilen ve Tablo 42'e yer alan d istatistiği, DW kritik değeri ile karşılaştırılmıştır. Bu sonuç hesaplanan d istatistiğinin Şekil 11'den gözlemlenebileceği gibi 1. modelin, A bölgesinde kaldığı tespit edilmiş ve aynı yönlü ardışık bağımlılık olduğu kanıtlanmıştır.

Şekil 3: 2. 3. ve 4. Modeller İçin Ardışık Bağımlılık d-İstatistiği Göstergesi

NOT: Tablodaki d_A ve d_U değerleri, Durbin-Watson d istatistiği: 0,05 anlamlılık düzeyine göre ($k^1=3$, $n=200$) hazırlanan istatistiki çizelgeler yardımı ile belirlenmiştir. (Gujarati, 2012)

Ardışık bağımlılık testi sonucunda elde edilen ve Tablo 42 ve 43'de yer alan d istatistiği, DW kritik değeri ile karşılaştırılmıştır. Bu sonuç hesaplanan d istatistiğinin Şekil 11'den gözlemlenebileceği gibi 2. 3. ve 4. modellerin, A bölgesinde kaldığı tespit edilmiş ve aynı yönlü ardışık bağımlılık olduğu kanıtlanmıştır.

Şekil 3: 5. Model İçin Ardışık Bağımlılık d-İstatistiği Göstergesi

NOT: Tablodaki d_A ve d_U değerleri, Durbin-Watson d istatistiği: 0,05 anlamlılık düzeyine göre ($k=2$, $n=200$) hazırlanan istatistikî çizelgeler yardımı ile belirlenmiştir. (Gujarati, 2012)

Ardışık bağımlılık testi sonucunda elde edilen ve Tablo 42’de yer alan d istatistiği, DW kritik değeri ile karşılaştırılmıştır. Bu sonuç hesaplanan d istatistiğinin Şekil 11’den gözlemlenebileceği gibi 5. modelin, A bölgesinde kaldığı tespit edilmiş ve aynı yönlü ardışık bağımlılık olduğu kanıtlanmıştır.

Sonuçlara göre, ardışık bağımlılık ve değişen varyans problemi, modellerimizin etkinliğini azaltmakta ve standart hatalarını, t ve F istatistiklerinin ve R^2 ’nin de geçerliliğini etkilemektedir. Bu sebeple, modellerde dirençli tahmin ediciler tahmin edilerek standart hatalar düzeltilmelidir. Çalışmamızda, dirençli tahmin ediciler olarak Driscoll-Kraay (1998) dirençli tahmin ediciler kullanılmıştır.

Tablo 44: Model Sonuç Tablosu

VARIABLES	(1) BO	(2) BO	(3) BO	(4) BO	(5) BO
dİO	-1.016*** (0.000)	-0.927*** (0.000)	-1.447*** (0.000)	-1.373*** (0.000)	-1.482*** (0.000)
dMHİh	0.134*** (0.000)		0.137*** (0.000)	0.146*** (0.000)	0.148*** (0.000)
dGSSSO	0.600*** (0.000)	0.443*** (0.000)			
dKBG	3.36e-05*** (0.000)		2.88e-05*** (0.000)		
dYT		0.831*** (0.000)		0.936*** (0.000)	
Constant	2.134*** (0.000)	2.228*** (0.000)	2.034*** (0.000)	2.127*** (0.000)	2.110*** (0.000)
Observations	492	492	492	492	492
R-squared	0.581	0.653	0.494	0.609	0.473
Number of A	29	29	29	29	29
Standard errors in parentheses					
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1					

3.2.3. Panel Veri Analizinin Yorumlanması

Tahmin edilen 5 modelin sonuçları, Tablo 44’te özetlenmiştir. Modeller kendi aralarında karşılaştırıldığında, dYT ve dİO değişkeninin kullanıldığı modellerin açıklayıcılığının daha yüksek olduğu görülmektedir. Determinasyon katsayısı ile değişkenlerin istatistiksel anlamlılığı değerlendirildiğinde açıklayıcılığı en yüksek olan model, Model 2’dir. Model 2’deki değişkenler incelendiğinde işsizlik oranı, gayri safi sabit sermaye oluşumu ve yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme arasında, pozitif ilişki görülmektedir. Değişkenlerin işaretleri değerlendirildiğinde, bütün değişkenlerde beklenen işaretlere ulaşıldığı ancak en çok doğru işarete sahip olan modelin, Model 1 olduğu görülmektedir. Model 1 incelendiğinde, modeli oluşturan değişkenlerin hepsinin işaretlerinin beklentiler ile uyumlu olduğu ve istatistiksel olarak ise anlamlı olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo yardımıyla bütün modeller değerlendirildiğinde, işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki gözlemlenmektedir. Beklentiler ile uyumlu olan bu ilişki,

işsizlik oranındaki yaşanacak yukarı yönlü hareketlilik karşısında ekonomik büyümenin azalacağı gerçeğini doğrulamaktadır.

Model tahmin sonuçları, kişi başına düşen gelirdeki artışın ekonomik büyüme oranı ile aynı yönde hareket ettiğini göstermektedir. Kişi başına düşen gelirden yaşanacak %1'lik artış karşısında ekonomik büyüme oranının artacağı tespit edilmiştir. Dâhil edildikleri bütün modellerde anlamlı çıkan bir diğer değişken gayri safi sabit sermaye oluşumudur. Gayri safi sabit sermaye oluşumundaki artış ile ekonomik büyüme oranının aynı yönlü ilişki içerisinde olduğu ve gayri safi sabit sermaye oluşumundaki artışın ekonomik büyümeyi arttırdığı görülmektedir.

Elde edilen diğer bir sonuç ise, yurtiçi tasarruflar ile büyüme oranı arasında aynı yönlü ilişki olduğudur. Yurtiçi tasarruflar, kalkınmanın en önemli finansman kaynaklarından biridir. Analizde ulaşılan sonuç, Harrod Domar modelinin tasarrufların ekonomik büyümeyi arttırdığı teorisi ve Keynesyenlerin ekonomik büyümenin tasarrufları arttırdığı teorilerini doğrulamaktadır. Dineri 'nin yaptığı çalışmada, yurtiçi tasarruflarında yaşanacak artışın büyüme oranını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Dineri,2017).

Ülkeler arasındaki ticaret hacminin artması ile ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ekonomik büyüme potansiyelleri arasında bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir ve bu durumun küreselleşmenin sonuçlarından olduğu düşünülmektedir. Özellikle dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ele alındığı çalışmalarda ekonomik büyümenin ihracat kapasitesi üzerindeki pozitifidir. Özellikle bu durum gelişmekte olan ülkelere daha çok rastlanmaktadır ve ihracata dayalı büyüme hipotezini kanıtlar niteliktedir. Çalışmada dâhil edilen bütün modellerde anlamlı çıkan mal ve hizmet ihracatı ile ekonomik büyüme oranının aynı yönlü ilişki içerisinde olduğu ve mal ve hizmet ihracatında yaşanacak artışın ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak, enflasyon oranı ile ekonomik büyüme oranı arasında anlamlı bir ilişki olduğu düşünülerek modellere dahil edilen enflasyon oranı değişkeninde, model tahmin sonuçlarına göre beklentiler ile uyumlu bir ilişkiye rastlanılamamıştır. Bu sebeple, modellerin etkinliğini azaltacağı düşüncesiyle modellerden çıkarılmıştır.

SONUÇ

2007 yılında ABD’de mortgage krizi olarak başlayan ve emlak piyasasında çöküşe neden olan finansal kriz, kredi krizi olarak ortaya çıkmış olsa da ilerleyen yıllarda likidite krizine dönüşerek, küreselleşen dünyada, diğer ülkelere özellikle de Avrupa’ya büyük bir hızla yayılmıştır. Dünya ekonomisi sıralamasında birinci sırada bulunan ABD ekonomisinde yaşanan ve 2.Dünya Ekonomik Bunalımı’ na dönüşen bu kriz, ülke ekonomisinin daralmasına sebep olmuştur. Bu daralma neticesinde ise tüm dünya ekonomisi özellikle Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye ekonomisi etkilenerek büyük hasar almıştır. 2008 Ekonomik Küresel Krizi, Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye ekonomisinin, doğrudan kanallarla daralmasına sebep olurken, temel makro iktisadi göstergelerin de ciddi ölçüde etkilemiştir. İktisadi göstergelerde, gayri safi yurt içi hâsıla azalırken, işsizlik oranları artmıştır. Bu süreçte durgunluk, Avrupa ekonomisini etkisi altına alırken, gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelere kıyasla krizden daha az etkilenmiştir. Dolayısıyla bizim çalışmamızın amacını da bu düşünce oluşturmakta olup Avrupa Birliği’ne üye ülkeler ve Türkiye’de 2008 Küresel Ekonomik Kriz ’in kapılarını aralayarak makro iktisadi göstergelerden ülke ekonomisini açıkladığı düşünülen ekonomik büyümeyi etkileyen belirleyicileri tespit etmek ve tespit edilen belirleyicilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırarak öneriler sunmaktır.

Çalışmamız, literatürdeki diğer çalışmalardan iki yönü ile farklılık göstermektedir. Önceki çalışmalar, 2008 Küresel Mali Krizin hemen öncesinde veya sürecinde yapılmıştır. Bu nedenle, söz konusu çalışmalarda ekonomideki toparlanma süreci analizlere dâhil edilememiştir. Çalışmamız ise kriz öncesi ve sonrası etkilerin de görülmesine imkân sunan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Ayrıca çalışmamız, diğer çalışmalara oranla daha fazla gözlem sayısı içermektedir. Gözlem sayısının artması, ekonometrik analizlerde daha doğru sonuçlar elde edilmesi açısından önemlidir.

Ekonomik büyümenin belirleyicilerinin tespit edilmesi için 28 Avrupa Birliği üye ülkesi ve aday ülke Türkiye, panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Literatür çalışmasında anlamlı veya anlamsız sonuçlar verdiği tespit edilen yedi açıklayıcı değişken için 2000-2017 yılları arasını kapsayan bir veri seti hazırlanmıştır. Modelin bağımlı yani açıklanan değişkeni, GSYH’ de bir dönemden diğerine ortaya çıkan oransal artış olarak ifade edilen ekonomik büyüme oranıdır. Açıklayıcı değişkenler ise, gayri safi yurt içi hâsıla,

kiři başına dūřen gayri safi milli hâsıla, enflasyon oranı, gayri safi sabit sermaye oranı, işsizlik oranı, mal ve hizmet ihracatı ve yurtiçi tasarruflardır.

Analiz kısmında, Driscoll-Krasy tahmin edicisi kullanılarak 5 model tahmin edilmiştir. Model tahmin sonuçlarına göre, enflasyon oranı haricinde açıklayıcı değişkenlerin hepsinin beklentiler ile uyumlu sonuçlarla karşılaşılmıştır. Ekonomik büyüme oranı ile gayri safi yurt içi hâsıla, mal ve hizmet ihracatı, kiři başına dūřen gelir, yurtiçi tasarruflar ve gayri safi sabit sermaye oluşumu ile pozitif; işsizlik oranı ile ise negatif yönlü bir ilişki içerisindedir. Bu sonuçlar, literatür ile tam olarak uyumludur. Enflasyon oranı ile ekonomik büyüme oranı arasında ise modelde anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir.

Kiři başına dūřen gayri safi milli hâsıla değişkeninin ekonomik büyüme oranı ile aynı yönlü ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Kiři başına dūřen gelirin yurtiçi tasarruflar üzerindeki etkisi düşünöldüğünde, kiři başına gelirin ve refah seviyesinin yükseltilmesi için çalışmalar yapılması önerilebilir.

Yurtiçi tasarruflar değişkenine bakıldığında ekonomik büyüme oranı ile aynı yönlü ilişki içerisinde olduğu görölmektedir. Yurtiçi tasarrufların, kalkınmanın en önemli finansman kaynaklarından biri olduğu düşünöldüğünde Avrupa Birlięi Üye ölkeleri ve Türkiye için oldukça önemlidir. Çünkü tasarruflar ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Kiři başına dūřen gelirin artmasının tasarrufları arttıracadı, tasarrufların artmasının ise ekonomik büyümeyi arttıracadı sonucu yaşam boyu gelir hipotezini doğrulamaktadır. Bu doğrultuda politika yapıcılar, yurtiçi tasarrufları artıracak politikalara odaklanmalıdır. Yurtiçi tasarrufların tamamına yakın bir kısmı özel kesim tarafından yapıldığı düşünöldüğünde, özellikle hane halkı tasarruflarını artıracak uygulamalar yapılabilir. Tasarrufun uzun vadeli faydalarına dair, farkındalık yaratabilecek politikalar ile tasarruf kültürünün toplumun tabanına yayılması önemlidir. Bu sebeple, hane halklarının finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilerek bilinçlendirilmesinin önemli getiriler sağlayacağı düşünölmektedir.

İşsizlik oranına bakıldığında ise ekonomik büyüme oranı ile ters yönlü ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Ekonomik büyümeyi azaltan etkiye sahip olan işsizlik oranı, Avrupa Birliği'ndeki gelişmekte olan ölkelerde ve Türkiye'de kriz yıllarında çok yüksek rakamlara ulaşmıştır. Bu sebeple, kriz sürecinde ve sonrasında büyük bir risk

unsuru haline gelmiştir. Ancak, kriz sonrasında iş gücü piyasalarının durumunu iyileştirmek amacıyla, istihdamın desteklenmesi ve işsizlik sıkıntısı çeken bireylerin refahını korumak amacıyla tedbirler alınması ve teşvikler sağlanması gibi çeşitli adımların atılması, krizin kalıcı etkilerinden ülkelerin kurtulmasına yardımcı olacaktır. Bu iyileştirmeler bireysel verimliliği arttıracaktır. Bireysel verimliliğin artması ise ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır.

Gayri safi sabit sermaye oluşum oranının ekonomik büyüme ile anlamlı ve beklentiler ile uyumlu sonuçlar verdiği tespit edilmiştir. Gayri safi sabit sermaye oluşum oranının, ekonomik büyüme oranını arttırdığı yönündeki bulgularımıza göre, daha yüksek yerel yatırımlar yapmak, ülke hükümetlerinin hedefi olmaya devam etmelidir. Yüksek yerel yatırımlar için kaynaklar harekete geçirilmelidir ve yatırımların teşvik edilmesi için ulusal ve bölgesel düzeyde tedbirler gereklidir. Gayri safi sabit sermaye oluşumunun altyapı, sosyal hizmet ve insan sermayesini üretken kılabilecek kamusal mal ve hizmetlere yönlendirilmesi önerilmektedir. Bunun nedeni ise doğrudan harcama politikalarına göre daha etkin olabileceğidir ancak bunun için çok sayıda çalışmalara ihtiyaç vardır.

Nihai analizde, Avrupa Birliği üye ülkelerde ve bu birliğe aday ülke olan Türkiye’de 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkileri, krizin yaşandığı yıllar içerisinde ülkelerde bir durgunluğa sebep olsa da bu durgunluk ülkeler için değiştirilemeyecek bir kader olmamıştır. Bir başka deyişle, bölge ülkeleri için kriz yıllarındaki zayıf ekonomik performansın yansıması olarak ortaya çıkan yüksek işsizlik ve enflasyon oranı, tasarrufların ve ihracatın azalması alınan tedbirler sayesinde üstesinden gelinebilecek olumsuzluklar olmuştur. Araştırmacılar, kriz yıllarını açıklayacak ve kriz yıllarının belirleyicisi olabilecek faktörlere yenilerini ekleyerek ve veri setini yatay kesit ve zaman anlamında genişleterek analizi tekrarlayabilirler. Çalışmamızın ortaya koyduğu sonuçların, kriz etkilerinin makro iktisadi değişkenlerle tahmininin veya makro değişkenler arasındaki ikili ilişkilerin incelenmesini konu alan yeni çalışmalara dayanak oluşturabileceği ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Asteriou, Dimitrios ve Hall, Stephan G., *Applied Econometrics (Revised Edition)*, Palgrave Macmillan, New York, 2007.

El-Erian, M., *Piyasalar Çarpışınca (Küresel Ekonomik Değişim Çağı İçin Yatırım Stratejileri)*, Scala Yayıncılık: İstanbul, 2009.

Fabozzi, Frank J., Focardi, Sergio M, Rachev, Svetlozar T.. *Frank J.Fabozzi: Basics of Financial Econometrics: Tools, Concepts and Asset Management Applications*, John Wiley & Sons, Somerset, NJ, 2014.

Gujarati, Damodar N., *Basic Econometrics (Fourth Edition)*, Gary Burke, New York, 2012.

Güriş, Selahattin, Çağlayan, Ebru ve Güriş, Burak, *Eviews ile Temel Ekonometri*, Der Yayınları, İstanbul,2013.

Güriş, Selahattin, *Stata ile Panel Veri Modelleri*, Der yayınları, İstanbul,2015.

Krugman, P., *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz* ,(Çev. N. Domaniç), Literatür Yayınları: İstanbul, 2010.

Yerdelen Tatoğlu, Ferda, *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*, 3.Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2016.

Tezler ve Süreli Yayınlar

Akıncı, Şerife (2018), “Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da Yoksulluk Sorunu: Ekonometrik Bir Analiz”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Aracı, Konur Alp (2010), “1929 Büyük Ekonomik Buhran’dan 2008 Ekonomik Krizi’ne Dünya Ekonomik Krizleri Ve Türk Tekstil Sektörüne Etkileri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ

Arslan, Mustafa (2010), “1929 Büyük Buhranı Ve 2007-2008 Küresel Krizi- Keynesyenizm Açısından Bir Karşılaştırma”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Ay, Hakan; Uçar, Öznur, “Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 17, S. 1, 2015, s. 11-32

Aydın, M. Kemal, Aksoy, Özlem, “Finansal Krizler Üzerine Bir Değerlendirme”, Bilgi, S. 24, Yaz 2012, s. 135-152

Balkı, Ali (2012), “Avusturya Okulu Yaklaşımıyla 2008 Ekonomik Krizinin Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar

Buluş, Abdulkadir, Kabaklarlı, Esra, “1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2010, 13 (19)

Bulut, Mehmet Başkara (2009), “Uluslararası Finansal Krizler Ve Türkiye: Cari Açık Sürdürülebilirliği Çerçevesinde Meksika (1994), Kore (1997), Türkiye (2001) Örnekleri Ve 2002-2007 Türkiye Dönemi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Çelik, Ali (2014), “2008 Ekonomik Krizinin Ab Üyesi Eski Doğu Bloğu Ülkeleri Arasından Litvanya Ve Türkiye Örneğinde Karşılaştırılmalı Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Aydın

Duman, Erhan (2011), “Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı Ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karaman

Ersoy, Hicabi (2007), “Finansal Krizlerin Çözümleme Süreçleri Ve Yöntemleri (Türkiye-Kore-Meksika Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul

Hacıhasanoğlu, Burçin (2005), “Meksika 1994 Ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Türkiye İçin Önemi”, Yayınlanmış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara

Kadıoğlu, Bilgehan (2010), “2008 Ekonomik Krizi” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bolu

Karabıçak, Mevlüt (2010). ‘Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu’, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, c. 15, S. 3, 251-270.

Mut, Ramazan (2010), “Ortadoğu’da Ekonomi – Politik Bir Kırılma Noktası: 1973 Petrol Krizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Öztürk, S., Gövdere, B. (2010). “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.15, S.1 s.377-397.

Öztürk, Salih; Saygın, Selin, “1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri Ve Stagflasyon Olgusu”, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, S. 12, 2017, s. 1-12

Öztürkler, Harun, “Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomisinin Temel Özellikleri”, Ortadoğu Analiz, 4(43), 2012, s.108-113.

Öztürkler, Harun, “Ürdün Ekonomisinin Genel Özellikleri”, Ortadoğu Analiz, 4(46), 2012, s.73-79.

Öztürkler, Harun, “Katar Ekonomisinin Genel Özellikleri”, Ortadoğu Analiz, 4(45), 2012, s.77- 83.

Öztürkler, Harun, “Kuveyt Ekonomisinin Genel Özellikleri”, Ortadoğu Analiz, 4(48), 2012,s.93-99.

Öztürkler, Harun, “Mısır Ekonomisinin Genel Özellikleri”, Ortadoğu Analiz, 4(38), 2012, s.51-57.

Sarıgedik, İlknur (2008), “1994 – 2001 Krizlerine Genel Bakış Ve Kriz Yönetimi”, Yayınlanmış Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara

Taşdemir, Ali (2013), “2008 Ekonomik Krizinin Türkiye’de İstihdama Etkilerinin Sektörel Bazda Ampirik Model İle Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Yardımcı, Mehmet Emin; İnce, Muhammed Rıdvan ve Ekiz, Ramazan (2017) 1929 Dünya Ekonomik Krizinin Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, Der. Selçuk Koç vd., Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları, Küv Yayınları.

Zeybek, Özlem (2015), “2008 Küresel Ekonomik Krizin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi: Türkiye Ve Brezilya Örneği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Manisa

Diğer Yayınlar

Avrupa Birliği Başkanlığı Raporu, Küresel Krizin AB yesi lke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler, <https://www.ab.gov.tr/46147.html>, Erişim Tarihi: 22.06.2018.

World Bank, Almanya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 08.06.2018

World Bank, Avusturya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 13.06.2018

World Bank, Belçika, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 18.06.2018

World Bank, Çek Cumhuriyeti, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 21.06.2018

World Bank, Danimarka, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 23.06.2018

World Bank, Estonya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 01.07.2018

World Bank, Finlandiya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 05.07.2018

World Bank, Fransa, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 07.07.2018

World Bank, GKRY, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 10.07.2018

World Bank, Hırvatistan,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>,
Erişim Tarihi: 13.07.2018

World Bank, Hollanda, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 10.08.2018

World Bank, İrlanda, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 13.08.2018

World Bank, İspanya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 22.08.2018

World Bank, İsveç, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 25.08.2018

World Bank, İtalya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 02.09.2018

World Bank, Letonya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 05.09.2018

World Bank, Litvanya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 10.09.2018

World Bank, Macaristan,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>,
Erişim Tarihi: 15.09.2018

World Bank, Malta, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 20.09.2018

World Bank, Polonya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 22.09.2018

World Bank, Portekiz, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 23.09.2018

World Bank, Slovakya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 25.09.2018

World Bank, Slovenya, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 30.09.2018

World Bank, Yunanistan,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>,
Erişim Tarihi: 05.10.2018

World Bank, Bulgaristan,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>,
Erişim Tarihi: 06.10.2018

World Bank, Birleşik Krallık,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>,
Erişim Tarihi: 15.10.2018

World Bank, Lüksemburg,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>,
Erişim Tarihi: 20.10.2018

World Bank, Romanya,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>,
Erişim Tarihi: 22.10.2018

World Bank, Türkiye, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-developmentindicators>, Erişim Tarihi: 25.10.2018

ÖZGEÇMİŞ

MUHAMMET KIRCI

E-Posta : muhammetkirci@hotmail.com
Doğum Tarihi : 13.07.1988
Doğum Yeri : Trabzon
Uyruğu : T.C.
T.C. No : 40013046930
Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu:

2016 - Ufuk Üniversitesi – Ankara
Sosyal Bilimler Enstitüsü – Uluslararası Ticaret ve Finans – Tezli
Yüksek Lisans
2009 – 2014 Maltepe Üniversitesi (İstanbul)
İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi, Bankacılık ve Finans

Yabancı Diller: İngilizce (Orta Seviye)